

UNIVERSITATEA ECOLOGICĂ DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT

Program de studii universitare de licență: Drept

Forma de învățământ: cu frecvență redusă

Suport de curs pentru disciplina:
Teoria generală a obligațiilor

Titular de disciplină:
Conf. univ. dr. Andrei Duțu-Buzura

București
2022

CUPRINS

Introducere	5
a. Date privind titularul de disciplină	5
b. Date despre disciplină	5
c. Obiectivele disciplinei	5
d. Competențe acumulate după parcurgerea cursului	6
e. Resurse și mijloace de lucru	6
f. Structura cursului	7
g. Cerințe preliminare	7
h. Durata medie de studiu individual	8
i. Evaluarea	8
Capitolul 1. Obligația civilă	9
1.1. Introducere	9
1.2. Conținut	9
1.3. Rezumat	13
1.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor	13
1.5. Bibliografie recomandată	14
Capitolul 2. Actul juridic ca izvor de obligații	15
2.1. Introducere	15
2.2. Conținut	15
2.3. Rezumat	25
2.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor	25
2.5. Bibliografie recomandată	26
2.6. Teme de control	26
Capitolul 3. Faptul juridic licit ca izvor de obligații	27
3.1. Introducere	27
3.2. Conținut	27
3.3. Rezumat	31
3.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor	31
3.5. Bibliografie recomandată	32
Capitolul 4. Răspunderea civilă	33
4.1. Introducere	33
4.2. Conținut	33
4.3. Rezumat	46

4.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor	46
4.5. Bibliografie recomandată	46
Capitolul 5. Executarea obligațiilor	47
5.1. Introducere	47
5.2. Conținut.....	47
5.3. Rezumat.....	51
5.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor	51
5.5. Bibliografie recomandată	51
Capitolul 6. Răspunderea civilă contractuală	52
6.1. Introducere	52
6.2. Conținut.....	52
6.3. Rezumat.....	56
6.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor	56
6.5. Bibliografie recomandată	56
Capitolul 7. Executarea indirectă a obligațiilor contractuale	57
7.1. Introducere	57
7.2. Conținut.....	57
7.3. Rezumat.....	65
7.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor	65
7.5. Bibliografie recomandată	65
7.6. Teme de control	65
Capitolul 8. Transmiterea și transformarea obligațiilor.....	66
8.1. Introducere	66
8.2. Conținut.....	66
8.3. Rezumat.....	69
8.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor	69
8.5. Bibliografie recomandată	70
Capitolul 9. Stingerea obligațiilor.....	71
9.1. Introducere	71
9.2. Conținut.....	71
9.3. Rezumat.....	73
9.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor	73
9.5. Bibliografie recomandată	73
9.6. Teme de control	73
Capitolul 10. Garanțiile de executare a obligațiilor.....	74

10.1. Introducere	74
10.2. Conținut.....	74
10.3. Rezumat.....	80
10.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor	80
10.5. Bibliografie recomandată	81
Capitolul 11. Garanțiile reale	82
11.1. Introducere	82
11.2. Conținut.....	82
11.3. Rezumat.....	89
11.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor	89
11.5. Bibliografie recomandată	89

Introducere

Cursul este destinat, în principal, studenților Facultății de Drept din cadrul Universității Ecologice din București – învățământ cu frecvență redusă (IFR), dar poate constitui un util material de studiu și pentru studenții la învățământ cu frecvență (IF).

a. Date privind titularul de disciplină

Nume și prenume:	Duțu-Buzura Andrei
E-mail:	contact@andreidutu.net

b. Date despre disciplină

Anul de studiu:	II
Semestrul:	2

c. Obiectivele disciplinei

Obiectivul general al disciplinei	Dobândirea bazei teoretice necesare, pe de o parte, continuării studiului dreptului civil, și pe de altă parte, practicii în domeniul juridic.
Obiectivele specifice	• Cunoașterea conceptelor și instituțiilor aferente materiei drepturilor reale. • Însușirea noțiunilor elementare specifice ramurii de drept.

d. Competențe acumulate după parcurgerea cursului

Competențe profesionale	1. Cunoaștere, înțelegere și utilizare a limbajului specific - Să determine obiectul de studiu al Dreptului civil. -Să identifice specificul Dreptului civil ca ramură de drept. 2. Explicare și interpretare -Să utilizeze cunoștințele de bază pentru explicarea diferitelor tipuri de situații specifice domeniului 3. Aplicare, transfer și rezolvare de probleme -Să utilizeze principiile specifice ale dreptului civil în rezolvarea unor probleme bine definite 4. Reflecție și critică constructivă -Să utilizeze metodele și criteriile de interpretare specifice pentru a determina conținutul unor noțiuni sau prevederi legale din domeniu. 5. Creativitate și inovare -Să se elaboreze aplicații practice utilizând metodele și principiile specifice Dreptului civil.
Competențe transversale	Dobândirea conceptelor și noțiunilor fundamentale ale dreptului civil .

e. Resurse și mijloace de lucru

Pentru o pregătire temeinică, vă sugerăm să efectuați toate testele de evaluare, astfel încât rezultatul pregătirii dumneavoastră să fie cât mai obiectiv. De asemenea, vă sugerăm să vă alcătuiți propriile dumneavoastră planuri și scheme, acestea ajutându-vă la o mai bună sistematizare a cunoștințelor dobândite.

Fiecare curs debutează cu prezentarea obiectivelor pe care trebuie să le atingeți – din punctul de vedere al nivelului de cunoștințe – prin studierea temei respective. Vă recomandăm să le citiți cu atenție și apoi, la sfârșitul cursului, să le revedeți pentru a verifica dacă le-ați atins în întregime.

Testele de evaluare prezente la sfârșitul fiecărui curs vă vor ajuta să verificați modalitatea specifică de învățare și să vă îmbunătățiți cunoștințele. Timpul recomandat rezolvării testelor este de 30 de minute. Rezolvați testele numai după studierea în întregime a unui curs și nu vă uitați la răspunsuri decât după rezolvarea testului și numai dacă nu reușiți să găsiți răspunsul prin recitirea cursului.

La fiecare curs există indicată o bibliografie selectivă pe care vă sfătuim să o parcurgeți.

f. Structura cursului

Cursul de Drept civil. Teoria generală a obligațiilor este alcătuit din 11 capitole (fiecare capitol fiind aferent unei **unități de învățare**):

Capitolul I. Obligația civilă

Capitolul II. Actul juridic ca izvor de obligații

Capitolul III. Faptul juridic licit ca izvor de obligații

Capitolul IV. Răspunderea civilă

Capitolul V. Executarea obligațiilor

Capitolul VI. Răspunderea civilă contractuală

Capitolul VII. Executarea indirectă a obligațiilor contractuale

Capitolul VIII. Transmiterea și transformarea obligațiilor

Capitolul IX. Stingerea obligațiilor

Capitolul X. Garanțiile de executare a obligațiilor

Capitolul XI. Garanțiile reale

La sfârșitul fiecărui capitol beneficiați de modele de teste de autoevaluare care vă vor ajuta să stabiliți singuri ritmul de învățare și necesitățile proprii de repetare a unor teme. La sfârșitul suportului de curs sunt prezentate răspunsurile corecte la testele de autoevaluare a cunoștințelor.

Cursul de Drept civil. Teoria generală a obligațiilor poate fi studiat atât în întregime, potrivit ordinii prestabilite a capitolelor, dar se poate și fragmenta în funcție de interesul propriu mai accentuat pentru anumite teme. În vederea susținerii examenului este obligatorie parcurgerea tuturor celor 11 capitole și efectuarea testelor prezentate.

g. Cerințe preliminare

Pentru o mai bună înțelegere a materiei, este necesară coroborarea cunoștințelor dobândite în cadrul acestei discipline cu cele acumulate la Teoria generală a dreptului, Drept civil. Partea generală, Drept civil. Persoanele, și la Drept

civil. Drepturile reale, având în vedere că disciplina se studiază în anul II, semestrul 2.

h. Durata medie de studiu individual

Durata medie de învățare estimăm a fi de aproximativ 28 de ore.

În vederea susținerii examenului/colocviului considerăm necesar, de regulă, un studiu de o săptămână.

Studierea fiecărui capitol necesită un efort de cca. 2 ore, astfel încât cunoștințele specifice acestui domeniu să se fixeze temeinic.

i. Evaluarea

La încheierea studierii cursului, este obligatorie realizarea celor trei teme de control.

Înainte de examen este indicat să parcurgeți din nou toată materia, cu atenție, durata estimată pentru această activitate fiind de aproximativ o săptămână.

Forma de evaluare (E-examen, C-colocviu/test final, LP-lucrări de control)		E
Stabilirea notei finale (procentaje)	- evaluarea finală	7
	- activități aplicative /laborator/lucrări practice/proiect etc.	1
	- teste pe parcursul semestrului	1
	- teme de control	1

Capitolul 1. Obligația civilă

1.1. Introducere

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele introductive referitoare la teoria generală a obligațiilor, precum și conceptele, principiile și legitățile fundamentale ale obligațiilor civile.

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de aproximativ 2 ore.

1.2. Conținut

1.2.1. Noțiuni

1.2.2. Obligația legală și obligația naturală

1.2.3. Clasificarea obligațiilor după izvoare

1.2.4. Clasificarea obligațiilor după obiectul lor

1.2.5. Clasificarea obligațiilor după efectele lor

1.2.6. Clasificarea obligațiilor după opozabilitatea lor

1.2.1. Noțiuni

În dreptul roman, termenul de obligație, în accepțiunea sa inițială, însemna o legătură pur materială (*vinculum corporis*), concretizată, între două persoane, prin înlănțuirea debitorului față de creditor. Ca urmare a dezvoltării societății romane, cu timpul, noțiunea de obligație încetează de a mai fi înțeleasă doar ca o simplă legătură materială (*vinculum corporis*), devenind o legătură pur juridică (*vinculum juris*), în virtutea căreia creditorul îi putea cere debitorului să dea (*dare*), să facă (*facere*) sau să nu facă ceva (*non facere*), iar, la nevoie, să recurgă la constrângere pentru asigurarea executării prestației respective.

Literatura de specialitate atribuie acestui termen un triplu sens:

- Lato sensu, termenul de obligație se folosește pentru a desemna raportul juridic obligațional cu cele două laturi ale sale (activă, creanța creditorului și pasivă, datoria debitorului).
- Stricto sensu, i se conferă numai semnificația de datorie a debitorului.
- Într-un al treilea sens, termenul în discuție primește semnificația de înscris constatator al unei obligații (asemenea semnificației de instrumentum a actului juridic civil), în astfel de situații făcându-se confuzie între raportul juridic obligațional și înscrisul constatator al existenței sale. Așadar, rezultă că obligația se analizează, înainte de toate, ca un raport juridic la care participă creditorul și debitorul. Termenul creditor sugerează că participantul respectiv a avut încredere (credere) în celălalt participant, în vreme ce termenul debitor indică faptul că subiectul pasiv datorează (debit) o prestație subiectului activ.

În virtutea raportului juridic de obligație, creditorul dobândește un drept de creanță, iar debitorul se îndatorează la o prestație corelativă, numită datorie.

În virtutea unei definiții legale a obligației, în Codul civil anterior (de la 1864), în literatura juridică din perioada interbelică s-a considerat că obligația civilă comportă două accepțiuni:

- în sens larg, ea constituie „o legătură juridică între două sau mai multe persoane, în virtutea căreia, o parte, numită debitor, se obligă față de alta, numită creditor, la executarea unei prestațiuni pozitive sau negative, adică la un fapt sau la o abstențiune” .

De aici rezultă că obligația este, în realitate, un raport juridic al cărui conținut este format din două elemente: sarcina debitorului și dreptul creditorului ori creanța. Acesta este motivul pentru care autorul citat denumesc obligațiile drepturi de creanță, subliniind totodată că, întrucât ele constau în raporturi între persoane, mai pot fi numite și drepturi personale;

- în sens restrâns, se numesc obligații numai unul dintre termenii raportului, anume sarcina debitorului.

În absența unei definiții legale a obligației, doctrina juridică postbelică a definit obligația ca fiind „raportul juridic în temeiul căruia o persoană este ținută să dea, să facă sau să nu facă ceva în favoarea unei alte persoane” .

De asemenea, acest din urmă autor precizează, totodată, că raportul juridic de obligație primește sensuri diferite în funcție de felul în care este considerat: dacă este privit din punctul de vedere al creditorului, el se numește drept de creanță, iar dacă este privit din punct de vedere al debitorului, el se numește datorie.

Analizând cele două concepții exprimate în epoci diferite, s-a observat că, și într-un caz și în celălalt, ideea este aceeași: obligația dobândește semnificații diferite în funcție de unghiul sub care este privită, respectiv drept de creanță sau datorie . Altfel spus, atât creanța, cât și datoria nu reprezintă decât perspective distincte asupra raportului juridic civil, care reunește, în același timp, ambele aspecte, și anume pe cel al dreptului de creanță (personal) și al celui obligațional.

Actualul Cod civil definește obligația civilă în art. 1164 ca fiind „o legătură de drept în virtutea căreia debitorul este ținut să procure o prestație creditorului, iar acesta are dreptul să obțină prestația datorată”.

În raport cu această definiție legală, putem defini obligația civilă ca fiind îndatorirea subiectului pasiv al raportului juridic de a avea o anumită conduită, corespunzătoare dreptului subiectiv corelativ, conduită care constă în a da, a face sau a nu face ceva și care, la nevoie, poate fi impusă prin forța coercitivă a statului .

Așadar, elementele definitorii ale obligației civile sunt următoarele:

- obligația civilă înseamnă, întotdeauna, o îndatorire a subiectului pasiv (iar nu o posibilitate) de a avea o conduită corespunzătoare dreptului subiectiv corelativ.

În conținutul raportului juridic (obligațional), constatăm existența dreptului de creanță al creditorului și totodată obligația corespunzătoare a debitorului;

- îndatorirea poate consta în obligația pozitivă de „a da” (dare) și „a face” (facere) ori în obligația negativă de „a nu face ceva” (non facere);

- în caz de neconformare de bunăvoie, îndatorirea poate fi impusă subiectului pasiv prin forța de constrângere a statului.

1.2.2. Obligația legală și obligația naturală

În primul rând, distingem obligația legală și obligația naturală. Ceea ce deosebește obligația naturală de cea legală este lipsa sancțiunii legale pentru legătura juridică (juris vinculum) ce există între două persoane.

Obligația naturală, întrucât este o obligație fără sancțiune, nu poate face obiectul executării silite, dar, dacă este executată de bunăvoie, nu se admite repetițiunea (art. 1471 C. civ.).

Obligația naturală este deci susceptibilă de plată voluntară, dar nu poate fi cerută de creditor prin acțiune.

Doctrina a încercat să contureze trei categorii de obligații naturale, și anume:

- a) obligații civile degenerate sau care nu își ating scopul, adică obligații civile care nu au avut suficientă putere pentru a exista ca atare, subzistând ca obligații naturale. Astfel, în cazul datoriei stinse prin prescripție, este vorba de o obligație degenerată, deoarece creditorul poate să nu invoce prescripția și dacă totuși s-a făcut plata, iar aceasta nu va fi restituită. Tot astfel, obligația civilă care nu-și atinge scopul este întâlnită în ipoteza în care, de pildă, un interzis a încheiat un contract în timpul unui interval de luciditate și, dacă debitorul devine capabil și plătește de bunăvoie acea datorie, plata rămâne valabilă;
- b) obligații morale transformate în obligații naturale, de exemplu în cazul în care obligația alimentară este acordată în situații neprevăzute de legislația în vigoare ori în cazul despăgubirii acordate unei persoane care a suferit paguba, în condiții care excludeau răspunderea juridică a celui care îl despăgubește;
- c) datoriile de onoare ca, de pildă, datoria care rezultă din raportul de joc sau prinsoare.

1.2.3. Clasificarea obligațiilor după izvoare

Potrivit Codului civil, sunt izvoare ale obligațiilor: contractul, cvasicontractul, delictul, cvasidelictul și legea.

a) Contractul este definit la art. 1166 C. civ. ca un acord de voință între două sau mai multe persoane în vederea constituirii, modificării sau stingerii unui raport juridic.

b) Cvasicontractul este definit ca un fapt licit și voluntar din care se naște o obligație către o altă persoană sau obligații reciproce între părți.

În această categorie, Codul nostru civil cuprinde gestiunea de afaceri, care constă în fapta unei persoane de a gera (administra) interesele altei persoane, fără a exista un mandat din partea acelei persoane (art. 1330-1340 C. civ.) și plata lucrului nedatorat, care se caracterizează prin aceea că o persoană plătește alteia o datorie care nu există sau care nu îi incumbă, ceea ce implică restituirea sumei plătite (art. 1341-1344 C. civ.).

c) Delictul este un fapt intențional și ilicit.

d) Cvasidelictul este un fapt ilicit săvârșit fără intenție, dar prin imprudență sau neglijență.

Legea este acel izvor de obligații care nu necesită intervenția unui fapt juridic, obligațiile luând naștere direct și nemijlocit din lege, ca de pildă obligațiile fiscale, pensiile alimentare, obligațiile tutorelui etc.

1.2.4. Clasificarea obligațiilor după obiectul lor

În această clasificare, deosebim:

a) Obligațiile patrimoniale și nepatrimoniale, ultimele fiind legate de drepturile de familie sau de drepturile personalității, ca de exemplu obligațiile alimentare;

b) Obligațiile pecuniare – care poartă asupra unor sume de bani și care pot fi totdeauna executate – și obligațiile care impun o acțiune ori o abținere și care pot fi executate în natură, iar în caz de neexecutare implică despăgubiri;

c) Obligațiile de a da (dare), de a face (facere) sau de a nu face (non facere).

Obligația de a da este raportul juridic de obligații în care debitorul este îndatorat să constituie sau să transmită, cu titlu oneros sau gratuit, un drept real în patrimoniul creditorului său. Așa sunt: obligația vânzătorului de a transmite cumpărătorului dreptul de proprietate asupra bunului care se vinde; obligația donatorului de a transmite donatarului dreptul de proprietate asupra bunului donat. Obligația de a da nu se confundă cu obligațiile care au ca obiect prestația de a preda sau remite bunul înstrăinat în stăpânirea creditorului, care sunt obligații de a face.

Obligația de a face este raportul juridic de obligații care are ca obiect orice altă prestație decât aceea de a constitui sau transmite un drept real. Fac parte din această categorie: obligația de a preda sau restitui un bun cert sau determinat, în individualitatea sa. Așa sunt: obligația vânzătorului de a preda cumpărătorului bunul cert care este obiectul contractului de vânzare-cumpărare; obligația donatorului de a preda donatarului bunul donat (în aceste situații dreptul de proprietate s-a transmis deplin drept, ex. lege, în momentul perfectării contractului); obligația locatorului de a preda locatarului bunul închiriat și de a-i asigura pașnica lui folosință; obligația depozitarului de a restitui deponentului bunul ce i-a fost dat în depozit; obligația de a realiza o lucrare, de a confecționa un lucru, de a repara un bun al altuia etc.

Obligația de a nu face este raportul juridic de obligații în care debitorul este obligat să se abțină de la ceea ce ar fi fost îndreptățit să facă în lipsa legăturii juridice dintre el și creditor. De exemplu, obligația de a nu construi într-un anumit loc sau un anumit edificiu; obligația celui care a dobândit un fond de comerț de a nu schimba natura comerțului practicat de cedent; obligația celui care a cesionat clientela de a nu face concurență cesionarului (avocatul sau medicul cu cabinet propriu etc.).

Încălcarea acestor obligații dă dreptul creditorului de a cere instanței de judecată obligarea debitorului la plata de daune-interese pentru prejudiciul cauzat.

1.2.5. Clasificarea obligațiilor după efectele lor

Clasificarea obligațiilor în: a) obligații de rezultat și b) obligații de mijloace are în vedere criteriul efectelor acestora.

Este de rezultat (numită și determinată) acea obligație care constă în îndatorirea debitorului de a obține un anumit rezultat, precis determinat, în favoarea creditorului [art. 1481 alin. (1) C. civ.]. Și, mai mult, debitorul garantează creditorului că rezultatul va fi obținut. De exemplu, obligația transportatorului de a preda marfa la destinație în bună stare și în condițiile fixate prin contractul de transport de mărfuri.

Obligația de rezultat creează astfel o veritabilă garanție de executare pe care debitorul și-o asumă expres ori legea o pune în sarcina sa față de creditorul său; creditorul are astfel garanția că va obține fie rezultatul sau prestația la care debitorul este îndatorat, fie repararea prejudiciului cauzat, dacă rezultatul promis nu a fost obținut.

Este de diligență (numită și de mijloace sau de prudență) acea obligație care constă în îndatorirea debitorului de a depune toată stăruința pentru obținerea unui anumit rezultat, fără însă a garanta creditorului că rezultatul urmărit va fi și obținut. În măsura în care debitorul a dat dovadă de diligență și prudență, făcând tot ceea ce este în stare să facă pentru obținerea acelui rezultat, prestația la care este îndatorat se consideră executată, indiferent că acel rezultat a fost sau nu obținut. Conform art. 1481 alin. (2) C. civ., „în cazul obligațiilor de mijloace, debitorul este ținut să folosească toate mijloacele necesare pentru atingerea rezultatului promis”.

Importanța acestei clasificări se remarcă în domeniul probelor, în sensul că în cazul neexecutării obligației de rezultat creditorul este scutit de probă, sarcina acesteia revenindu-i debitorului, în timp ce în situația neexecutării obligației de mijloace sarcina probei revine creditorului. În plus, debitorul nu este ținut să repare prejudiciul cauzat de neatingerea rezultatului promis.

1.2.6. Clasificarea obligațiilor după opozabilitatea lor

După cercul persoanelor cărora le sunt opozabile, obligațiile civile pot fi împărțite în trei categorii: obligații obișnuite (opozabile numai „între părți”), obligații opozabile terților (scriptae in rem) și obligații reale (propter rem).

a) Obligațiile obișnuite alcătuiesc regula și le sunt proprii, sub aspectul opozabilității, toate regulile care cârmuiesc drepturile relative.

Numim „obișnuită” acea obligație care incumbă debitorului față de care s-a născut. Este obligația opozabilă „între părți”.

b) Obligații opozabile terților – numite și scriptae in rem – care se caracterizează prin aceea că sunt atât de strâns legate de posesiunea unui bun, încât creditorul nu poate obține satisfacerea dreptului său decât dacă posesorul actual al lucrului va fi obligat să respecte acest drept, deși nu a participat direct și personal la formarea raportului de obligații .

Un exemplu clasic de o asemenea obligație opozabilă terțului care a dobândit un drept real asupra imobilului, în timpul executării obligației, îl constituie contractul de închiriere, deoarece noul proprietar locator va trebui să respecte contractele de locațiune încheiate anterior (art. 1811 C. civ.)

c) obligații reale, numite și propter rem, care apar ca un accesoriu al unui drept real și reprezintă adevărate sarcini reale care incumbă titularului dreptului real. Exemplu, obligația deținătorului unui teren agricol de a-l cultiva ori obligația deținătorului unui bun din patrimoniul național de a-l conserva.

În literatura juridică s-a arătat că obligațiile propter rem sunt sarcini care revin titularului unui drept real și care au următoarele caractere juridice mai importante: debitorul trebuie să se găsească în raport direct cu lucrul; obligația reală este autonomă în raport cu dreptul real, dar are, în același timp, un regim de accesorie față de acest drept; obligația propter rem se impune debitorului, exclusiv din cauza și în timpul deținerii lucrului; ea grevează o persoană cu o sarcină din cauza unui drept real și derivă din lege sau din convenția părților; obligația are ca obiect fie o prestație pozitivă, fie o abstențiune.

Așa se întâmplă în cazul obligațiilor propter rem legale: obligația de grănițuire a proprietății prevăzută de art. 560 C. civ.; obligația ce revine coproprietarilor în coproprietatea forțată asupra despărțiturilor comune, asupra părților comune din clădirile cu mai multe apartamente, prevăzută de art. 657 alin. (2) C. civ.; obligațiile ce revin proprietarilor fondurilor învecinate de a construi despărțituri comune, prevăzută de art. 662 C. civ. etc.

Identificarea unei obligații propter rem în structura unui raport real sau obligațional, indiferent de sorginea legală sau exclusiv voluntară a acesteia, este posibilă prin recurgerea la scopul acestei obligații, acela de a permite, în interes general sau privat, o mai bună exploatare a bunului.

1.3. Rezumat

Raportul juridic obligațional constituie elementul de bază al vieții civile a oricărei societăți. Relațiile dintre creditor și debitor, astfel cum sunt reglementate de legea civilă, se manifestă în orice domeniu ce cade sub incidența acesteia aproape identic.

1.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

- 1) Explicați criteriile de clasificare a obligațiilor.
- 2) Explicați diferențele dintre obligațiile de mijloace și obligațiile de rezultat.

1.5. Bibliografie recomandată

1. M.ULIESCU, Coordonator, *Noul Cod civil. Comentarii*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011
2. C. Turianu, A. Duțu, *Drept civil. Compendiu*, Universul Juridic, București, 2016;
3. A. Duțu, *Fundamentele Dreptului Civil*, Universul Juridic, București, 2018;
4. Orice curs de drept civil al unui autor consacrat dedicat materiei.

Capitolul 2. Actul juridic ca izvor de obligații

2.1. Introducere

În cadrul acestui capitol sunt prezentate principalele izvoare de obligații, actele juridice civile.

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de aproximativ 2 ore.

2.2. Conținut

- 2.2.1. Contractul. Noțiune și definiție
- 2.2.2. Clasificarea contractelor civile
- 2.2.3. Condițiile esențiale pentru validitatea contractului
- 2.2.4. Încheierea contractului
- 2.2.5. Efectele contractului civil
- 2.2.6. Actul juridic unilateral izvor de obligații

2.2.1. Contractul. Noțiune și definiție

Contractul ocupă un loc central în studiul dreptului civil deoarece, cum s-a arătat în doctrină, „convenția este principalul mod de stabilire și translație în materie de drepturi reale” și „este izvorul cel mai însemnat și cel mai frecvent al obligațiilor”.

Art. 1166 C. civ. prevede că prin contract se înțelege „acordul de voințe dintre două sau mai multe persoane cu intenția de a constitui, modifica sau stinge un raport juridic”.

Așadar, conform acestei definiții, contractul dă naștere, modifică sau stinge un raport juridic între părțile contractante, aceasta fiind intenția părților. Raportul juridic, așa cum este definit în doctrină, este acea relație socială (raport social) care rezultă (este generată) din acele împrejurări cărora legea le conferă calitatea de izvoare ale raporturilor juridice civile .

Referindu-ne la intenția părților, precizăm că nu pentru a se naște raportul juridic și-au dat consimțământul la încheierea unui contract, ci pentru a se realiza conținutul raportului juridic, acela de a se constitui, modifica, transmite sau stinge obligații. Nașterea unui raport juridic se impune cu necesitate, dar nu aceasta a fost intenția părților. Prin încheierea unui anumit contract se urmărește cu prioritate să se dea eficiență obligațiilor, nu raporturilor juridice în conținutul cărora sunt cuprinse aceste obligații. Altfel spus, nimeni nu poate deveni, contractual, debitor sau creditor fără intenție și în necunoștință de cauză, ci numai dorind acest lucru, deoarece contractul este un act de voință conștientă care țintește un anumit scop comun .

Din momentul în care părțile au ajuns la un acord de voințe, între acestea se naște automat un raport juridic ce include operațiunea juridică stabilită. Obligația este o parte integrantă a acestei legături juridice ce s-a stabilit între părți și, totodată, este definitorie pentru raportul respectiv, deoarece ea constituie ceea ce părțile au urmărit să obțină prin constituirea acestuia. Dacă nu ar exista acest raport juridic prin intermediul căruia părțile s-au legat juridic, cealaltă parte (creditorul) nu ar mai avea posibilitatea juridică de a pretinde de la debitor să execute o anumită prestație datorată deoarece temeiul juridic pentru executarea acesteia este însuși raportul juridic.

Din definiția legală rezultă în mod clar că un element esențial al contractului este acordul de voințe, iar acesta este valabil numai dacă îndeplinește condițiile esențiale de validitate ale contractului așa cum sunt ele enumerate în Codul civil.

În ciuda apropierii semantice, doctrina românească mai veche a încercat să evidențieze o distincție între contract și convenție, arătându-se că între acestea există un raport de la gen (convenție) la specie (contract). Astfel, s-a lansat opinia conform căreia „contractul este convenția care dă naștere unei obligații”. În prezent, doctrina înclină în favoarea unei sinonimii perfecte a acestor două noțiuni, idee la care ne raliem cel puțin în ceea ce privește dreptul civil român.

2.2.2. Clasificarea contractelor civile

a) Contracte unilaterale și contracte bilaterale (sinalagmatice)

În funcție de conținutul lor, contractele pot fi unilaterale și sinalagmatice.

Contractele unilaterale sunt acele contracte în care numai una dintre părți își asumă obligații. Donația, mandatul, comodatul ș.a. fac parte din această categorie.

Contractele bilaterale (sinalagmatice) generează obligații reciproce și interdependente în sarcina ambelor părți.

„Contractul este sinalagmatic atunci când obligațiile născute din acesta sunt reciproce și interdependente. În caz contrar, contractul este unilateral chiar dacă executarea lui presupune obligații în sarcina ambelor părți” (art. 1171 C. civ.).

Fiecare parte este concomitent atât creditor, cât și debitor, iar interdependența prestațiilor reciproce este de esență contractelor sinalagmatice. Menționăm, cu titlu de exemplu, vânzarea, schimbul, locațiunea.

Interesul clasificării

- anumite efecte sunt incidente numai contractelor sinalagmatice: excepția de neexecutare, rezoluțiunea sau, după caz, rezilierea, riscul neexecutării contractului;
- înscrisul sub semnătură privată care constată obligația de a plăti o sumă de bani sau o cantitate de bunuri de gen – obligație asumată printr-un contract unilateral – va cuprinde, înaintea semnăturii, mențiunea „bun și aprobat pentru...” (art. 275 C. pr. civ.); proba convențiilor sinalagmatice constatate prin înscrisuri sub semnătură privată este
- condiționată de formalitatea multiplului exemplar (art. 274 C. pr. civ.).

b) Contracte cu titlu oneros și contracte cu titlu gratuit

În funcție de obiectul lor, contractele pot fi cu titlu oneros sau cu titlu gratuit.

Potrivit art. 1172 alin. (1) C. civ., „contractul prin fiecare parte urmărește să își procure un avantaj în schimbul obligațiilor asumate este cu titlu oneros”.

Altfel spus, contractul este oneros atunci când fiecare dintre părți urmărește un folos, o contraprestație, în schimbul aceleia pe care o face ori se obligă să o facă, în favoarea celeilalte părți (de exemplu, vânzarea, locațiunea, schimbul, renta viageră).

Potrivit art. 1172 alin. (2) C. civ., „contractul prin care una dintre părți urmărește să procure celeilalte părți un beneficiu, fără a obține în schimb vreun avantaj, este cu titlu gratuit” (de exemplu, donație, comodat etc.).

Interesul clasificării:

- încheierea actelor cu titlu gratuit este supusă unor reguli mai stricte sub aspectul formei de încheiere [de exemplu, donația se încheie, sub sancțiunea nulității absolute, în formă autentică – art. 1011 alin. (1) C. civ.];
- persoanele lipsite de capacitate de exercițiu nu pot încheia acte cu titlu gratuit nici prin reprezentanții lor legali; minorii care dispun de capacitate de exercițiu restrânsă nu pot încheia asemenea acte nici cu încuviințarea reprezentanților legali și a autorității tutelare;
- elementul intuitu personae nu are relevanță în contractele cu titlu oneros, în timp ce contractele cu titlu gratuit se prezumă a fi încheiate în considerația persoanei gratificate;
- obligațiile părților și răspunderea contractuală sunt mai sever apreciate în actele cu titlu oneros;

Contractele cu titlu oneros se subclasifică în contracte comutative și aleatorii, iar contractele cu titlu gratuit se împart în liberalități și acte dezinteresate.

c) Contracte comutative și contracte aleatorii

După cum prestațiile părților sunt sau nu determinate la momentul încheierii contractelor cu titlu oneros, acestea pot fi comutative sau aleatorii.

Potrivit art. 1173 alin. (1) C. civ., „este comutativ contractul în care, la momentul încheierii sale, existența drepturilor și obligațiilor părților este certă, iar întinderea acestora este determinată sau determinabilă”.

Altfel spus, în cazul contractului comutativ (cum este, de pildă, contractul de vânzare, locațiune, schimb, antrepriză etc.), prestația fiecărei părți este determinată din punctul de vedere al valorii și întinderii încă din momentul încheierii actului.

Potrivit art. 1173 alin. (2) C. civ., „este aleatoriu contractul prin care, prin natura lui sau prin voința părților, oferă cel puțin uneia dintre părți șansa unui câștig și o expune totodată la riscul unei pierderi, ce depinde de un eveniment viitor și incert”.

Contractul aleatoriu se caracterizează prin prezența elementului alea: „Existența sau întinderea prestațiilor părților sau numai ale uneia dintre ele depinde de un eveniment incert; așadar, la încheierea contractului, nu se poate calcula întinderea prestațiilor, nu se poate ști cuantumul câștigului ori al pierderii și uneori nu se poate ști nici măcar dacă va exista sau nu câștig ori pierdere”.

Sunt contracte aleatorii: renta viageră, întreținerea pe viață, loteria, contractul de asigurare.

Interesul clasificării

Acțiunea în resciziune pentru leziune privește doar contractele comutative; în condițiile în care prestațiile sunt cunoscute ca întindere și ca valoare, dezechilibrul acestora poate fi constatat și apreciat.

d) Liberalități și contracte dezinteresate

După cum patrimoniul părții care se obligă se diminuează sau nu la încheierea contractului cu titlu gratuit, acesta poate fi o liberalitate sau un contract dezinteresat.

Liberalitățile sunt contracte cu titlu gratuit în care o parte transmite celeilalte un bun, o fracțiune de patrimoniu sau întregul patrimoniu. Intră în această categorie, de exemplu, donația.

Contractele de servicii gratuite (împrumuturi fără dobândă, mandatul gratuit, comodatul) sunt contractele prin care una dintre părți procură celeilalte un folos fără a-și diminua patrimoniul.

Interesul clasificării

- liberalitățile sunt acte solemne, iar contractele dezinteresate sunt consensuale;

- doar liberalitățile sunt supuse reducăiunii și raportului, nu și contractele de servicii gratuite.

e) Contracte consensuale, solemne și reale

În funcție de modul de formare a contractelor, acestea pot fi consensuale, solemne sau reale.

Potrivit art. 1174 alin. (2) C. civ., „contractul este consensual atunci când se formează prin simplul acord de voință al părților”.

Contractele consensuale se încheie valabil prin simpla manifestare a voinței părților, independent de forma de exprimare a acesteia (de exemplu, vânzarea, cu excepția vânzării terenurilor).

Potrivit art. 1174 alin. (3) C. civ., „contractul este solemn atunci când validitatea sa este supusă îndeplinirii unor formalități prevăzute de lege”.

Contractele solemne se subordonează cerinței de respectare a unor formalități (redactarea unui înscris autentic sau a unui înscris sub semnătură privată – de exemplu, donația, căsătoria, contractul de constituire a unei ipotece ș.a.).

Solemnitatea este fundamentală pe mai multe rațiuni: atrage atenția părților „asupra importanței hotărârii lor de a contracta și le oferă un răgaz de gândire” oferă terților posibilitatea de a cunoaște existența raportului juridic.

În anumite cazuri, forma scrisă face posibilă cunoașterea, de către autoritățile competente, a modificărilor intervenite în situația juridică a unor imobile .

Potrivit art. 1174 alin. (4) C. civ., „contractul este real atunci când, pentru validitatea sa, este necesară remiterea bunului”.

Contractele reale implică, alături de exprimarea consimțământului, predarea efectivă a bunului (depozitul, împrumutul de consumație, comodatul).

Interesul clasificării

- în absența formei prescrise de lege, contractele solemne sunt nule absolut. Contractul real nu se consideră a fi încheiat atât timp cât nu a intervenit tradițiunea lucrului;
- dispozițiile legale diferă în materia probațiunii și reprezentării convenționale.

f) Contracte cu executare imediată și contracte cu executare succesivă

În funcție de modul de executare a prestațiilor la care se obligă părțile, contractele pot fi cu executare imediată sau cu executare succesivă.

Contractele cu executare imediată (uno ictu) conțin prestații susceptibile de a fi exercitate în unul și același moment care, în majoritatea situațiilor, coincide cu momentul încheierii contractului (vânzarea-cumpărarea în care vânzătorul predă bunul și cumpărătorul achită integral prețul, operațiunile fiind simultane).

Contractele cu executare succesivă (pro rata temporis) obligă părțile la prestații care trebuie executate într-o anumită perioadă de timp.

Prestațiile pot fi succesive atunci când se execută potrivit acordului de voință al părților, la anumite intervale de timp (vânzare cu plata în rate, întreținere) sau continue (contract de închiriere a locuinței).

Interesul clasificării

- rezoluțiunea operează doar în cazul contractelor care se execută imediat, contractele cu executare succesivă sunt supuse rezilierii pentru neexecutare culpabilă a obligațiilor uneia dintre părți;
- prin excepție de la principiul retroactivității efectelor nulității, contractele cu executare succesivă în timp vor fi desființate numai pentru viitor;
- suspendarea executării obligațiilor este reglementată de lege doar pentru contractele cu executare succesivă;
- riscurile contractuale se suportă diferit pentru cele două tipuri de acte civile.g) Contracte numite și contracte nenumit

g) Contracte numite și contracte nenumite

După cum sunt sau nu reglementate expres de lege, contractele pot fi numite sau nenumite. Contractele numite se bucură de o reglementare proprie, fiind calificate prin denumiri speciale în legi (în principal în Codul civil). Ele corespund unor operațiuni juridice determinate: vânzarea, locațiunea, depozitul, gajul, ipoteca etc.

Contractele nenumite nu sunt nominalizate și reglementate distinct de lege. Încheierea acestora este expresia libertății contractuale a părților și a nevoilor generate de practică: contractul de hotelărie, contractul de asistență juridică, contractul de prestări de servicii, ș.a.

Interesul clasificării

Contractele numite urmează regimul de drept comun al contractelor și, după caz, reglementările speciale în materie. Contractele nenumite urmează dispozițiile generale privind contractele și normele stabilite prin voința părților.

h) Contracte negociate, contracte de adeziune și contracte forțate

În funcție de modul în care au fost sau nu supuse negocierii, contractele pot fi negociate, de adeziune sau forțate.

Contractele negociate sunt rodul discuțiilor libere dintre părți. Părțile negociază clauzele contractuale, eventual fac unele concesii față de pretențiile inițiale și ajung în final la un acord care le reprezintă interesele.

Acest tip de contract se încheie în urma discuțiilor și tratativelor, fără intervenția vreunei voințe din exterior.

Potrivit art. 1176 alin. (2) C. civ., „contractul-cadru este acordul prin care părțile convin să negocieze, să încheie sau să mențină raporturi contractuale ale căror elemente esențiale sunt determinate de acesta”.

Contractele de adeziune au un conținut predeterminat de către una din părți, în general, partea care „are o poziție economică privilegiată, puternică sau chiar monopolul unor prestații” (art. 1175 C. civ.).

Cocontractantul are libertatea de a accepta sau nu clauzele contractuale (de exemplu: contractul de furnizare a apei, gazului, electricității, contractul de transport CFR).

Încheierea contractelor forțate și conținutul acestora sunt impuse de lege, fie pentru ocrotirea intereselor părților, fie pentru protejarea terților (de exemplu, contractul de asigurare pentru autovehicule).

Interesul clasificării

Încheierea contractului de adeziune necesită o procedură mai rapidă și mai simplă, asigurând accelerarea circuitului civil în general – imperativ incontestabil al realităților imediate.

2.2.3. Condițiile esențiale pentru validitatea contractului

În art. 1179 C. civ. sunt enumerate condițiile de validitate ale contractului: capacitatea de a contracta, consimțământul valabil al părții ce se obligă, un obiect determinat, o cauză ilicită.

a) Prima condiție de fond – capacitatea de a contracta – constă în aptitudinea subiectului de drept civil de a deveni titular de drepturi și obligații civile, prin încheierea de acte de drept civil. Prin aceasta se îngrădește accesul persoanelor care nu au discernământul necesar încheierii unui contract civil. Din rândul acestor persoane fac parte, conform art. 43 C. civ., minorii care nu au împlinit vârsta de 14 ani și interzișii.

b) A doua condiție de fond a contractului este consimțământul, care constă în manifestarea de voință a subiectului de drept de a fi legat prin actul juridic la care consimte. Această manifestare de voință, în sensul încheierii unui contract civil, este punctul final al activității deliberative, adică hotărârea luată de subiectul de drept civil pentru realizarea unui anumit scop.

Precizăm, în acest context, că, față de reglementarea anterioară, legiuitorul reglementează și leziunea, viciu de consimțământ în cazul majorilor (art. 221 C. civ.), care constă în faptul că unul

dintre partenerii contractuali, profitând de starea de nevoie, de lipsa de experiență ori de lipsa de cunoștință a celeilalte părți, stipulează în favoarea sa o prestație considerabil mai mare la data încheierii contractului, decât valoarea propriei prestații. Într-o astfel de situație, principiul bunei-credințe și echivalenței prestațiilor impun restabilirea echilibrului contractual.

Victima leziunii poate deci opta pentru una sau alta dintre următoare posibilități juridice: să invoce nulitatea relativă a contractului sau să solicite, în principiu, reducerea uneia dintre prestații. În temeiul art. 1122 alin. (3) C. civ., instanța poate să mențină contractul dacă cealaltă parte oferă, în mod echitabil, o reducere a propriei creanțe sau, după caz, o majorare a propriei obligații, dispozițiile privind adaptarea contractului în ipoteza erorii (art. 1213 C. civ.) aplicându-se în mod corespunzător.

Leziunea nu are o vocație generală de aplicare pentru toate contractele; astfel, art. 1224 C. civ. prevede în acest sens că „nu pot fi atacate pentru leziune contractele aleatorii, tranzacția, precum și orice alte contracte anume prevăzute de lege” (cum ar fi, de pildă, contractele cu titlu gratuit).

c) A treia condiție esențială pentru validitatea contractului este ca obiectul contractului să fie determinat. Doctrina, prin interpretarea dispozițiilor legii, a identificat obiectul contractului ca fiind conduita părților, adică acțiunile și inacțiunile la care sunt îndreptățite sau pe care trebuie să le îndeplinească. Condiția ca obiectul contractului să fie determinat se completează cu următoarele condiții ce rezultă din dispozițiile Codului civil: obiectul contractului trebuie să existe, să fie în circuitul civil, să fie licit, moral și posibil.

d) Ultima condiție esențială este cauza contractului, adică scopul concret în vederea căruia se încheie un anumit contract. Se observă că această ultimă condiție este pusă în legătură directă cu formarea voinței interne care determină mai apoi exteriorizarea consimțământului.

Analizând condițiile esențiale de validitate ale contractului observăm că rolul central în formarea contractului îl joacă voința liber exprimată a subiectului de drept civil.

2.2.4. Încheierea contractului

Potrivit art. 1182 C. civ. – titrat marginal „Încheierea contractului” –, „(1) Contractul se încheie prin negocierea lui de către părți sau prin acceptarea fără rezerve a unei oferte de a contracta. (2) Este suficient ca părțile să se pună de acord asupra elementelor esențiale ale contractului, chiar dacă lasă unele elemente secundare spre a fi convenite ulterior ori încredințează determinarea acestora unei alte persoane. (3) În condițiile prevăzute la alin. (2), dacă părțile nu ajung la un acord asupra elementelor secundare ori persoana căreia i-a fost încredințată determinarea lor nu ia o decizie, instanța va dispune, la cererea oricăreia dintre părți, completarea contractului, ținând seama, după împrejurări, de natura acestuia și de intenția părților”.

La baza încheierii oricărui act juridic (contract) stă principiul consensualismului, contractele încheindu-se solo consensu. Condiția necesară pentru ca actele juridice să se încheie valabil și să producă efecte este aceea ca părțile să consimtă la încheierea actului, ajungându-se la un acord de voințe, acesta fiind suficient pentru a lega juridic părțile.

Art. 1178 din noul Cod civil consacră ca regulă generală principiul consensualismului, principiu în unanimitate recunoscut și sub imperiul Codului civil

1864. Doar prin excepție un contract nu poate fi perfectat în mod valabil decât prin îndeplinirea unor formalități necesare ad validitatem, caz în care părțile vor fi legate juridic doar după îndeplinirea respectivelor formalități. Așadar, în anumite cazuri prevăzute de lege, cum este spre exemplu vânzarea unei moșteniri (art. 1747 alin. (2) C. civ.) sau încheierea unui contract de întreținere [art. 2255 C. civ.), contractul nu poate avea existență juridică decât numai prin încheierea acestuia în formă autentică, sub sancțiunea nulității absolute.

Chiar dacă art. 1178 C. civ. nu precizează expres, principiul consensualismului, nefiind unul de ordine publică, permite părților să deroge de la acesta prin voința lor, stabilind că un contract nu se încheie valabil decât prin îndeplinirea unei solemnități. Astfel, când ambele părți doresc încheierea contractului într-o anumită formă, contractul nu se poate încheia decât numai prin îndeplinirea condițiilor de formă preconizate de ele, iar ulterior ambele părți au obligația să consimtă la

încheierea contractului în forma convenită, ele neputând fi legate juridic decât numai după îndeplinirea acelei forme.

Nu trebuie să confundăm forma convenită de părți ad validitatem cu forma convenită de părți ad probationem. Pe când forma ad validitatem pune accentul pe expresia consimțământului ca modalitate solemnă de exteriorizare, forma ad probationem nu pune accentul pe validitatea operațiunii juridice, nerespectarea ei putând duce doar la imposibilitatea dovedirii juridice.

De regulă, un contract se formează în momentul în care o parte acceptă o ofertă făcută de cealaltă parte, acordul asupra tuturor elementelor trebuind să fie cert (categoric) și final.

Dispozițiile alin. (1) al art. 1182 C. civ. prevăd modalitățile prin intermediul cărora acest acord de voință se poate realiza. Acestea sunt: „negocierea” sau „acceptarea fără rezerve a unei oferte de a contracta”. În esență, atare ipoteze surprind toate modalitățile de realizare a acordului de voință.

2.2.5. Efectele contractului

Efectul imediat al contractului îl constituie nașterea, modificarea sau stingerea unor raporturi juridice obligatorii.

Cele trei principii care guvernează contractul sunt: forța obligatorie, principiul irevocabilității și principiul relativității efectelor contractului. Vom examina în mod concis cele trei principii, dezvoltând câteva situații de excepție (stipulația pentru altul, simulația) și efectele speciale ale contractelor sinalagmatic: excepția de neexecutare, rezoluțiunea, respectiv rezilierea și riscul contractual.

A. Principiile care guvernează efectele contractului civil

a) Principiul forței obligatorii (pacta sunt servanda) se bucură de o consacrare expresă în Codul nostru civil: „Contractul valabil încheiat are putere de lege între părțile contractante.” (art. 1270 alin. (1)). Cu alte cuvinte, contractul este legea părților. Expresie a autonomiei de voință, principiul materializează ideea că orice contract legal făcut se impune a fi respectat atât de părți, cât și de instanța de judecată. Se admite că unele împrejurări, străine de voința părților, antrenează fie restrângerea, fie extinderea

efectelor inițial preconizate de părți. Asemenea situații de excepție apar, de pildă, când o lege specială prorogă durata unor contracte dincolo de limita de timp stabilită de părți (cazul contractului de închiriere a locuințelor).

b) Principiul irevocabilității contractului prin voința unuia dintre contractanți se deduce, per a contrario, din alin. (2) al art. 1270 C. civ.: „Contractul se modifică sau încetează numai prin acordul părților ori din cauze autorizate de lege.”

Consecință firească a principiului forței obligatorii, irevocabilitatea cunoaște unele excepții expres cuprinse în lege. Exemplificativ, menționăm că donațiile între soți sunt esențialmente revocabile (art. 1031 C. civ.).

c) Principiul relativității efectelor contractului. Contractele creează legături juridice numai între părțile care au participat la încheierea lor; acestea pot dispune, prin voință proprie, doar de avutul lor, dar „n-au nicio calitate de a crea un drept sau o obligație în folosul sau în sarcina unui terț”.

În realitate, anumite efecte se produc nu numai față de părți (persoane care încheie, personal sau prin reprezentant, actul juridic), dar și față de avânzii-cauză ai părților (acele persoane care, deși n-au participat la încheierea actului juridic, suportă anumite afecte ale acestuia datorită unor legături personale pe care le au cu părțile).

B. Excepții de la principiul relativității efectelor contractului

Excepțiile de la principiul relativității efectelor contractului sunt situațiile în care acesta produce unele efecte și față de alte persoane decât cele care l-au încheiat.

Este cunoscută distincția între excepțiile reale (veritabile) și excepțiile aparente. Dacă prima categorie include ipoteze în care terțe persoane, străine de contract, devin titulare ale unor drepturi și/sau obligații, excepțiile aparente sunt situații în care contractul produce efecte față de anumite persoane ce nu au participat la încheierea actului, fără ca această împrejurare să contravină principiului relativității efectelor.

Între excepțiile reale sunt amintite: acțiunile directe, contractul colectiv de muncă și stipulația pentru altul, în timp ce promisiunea pentru altul (convenția de porte-fort) este considerată excepția aparent clasică. În opinia noastră, unica excepție veritabilă este stipulația pentru altul sau contractul în favoarea unei terțe persoane, al cărei regim juridic îl vom detalia în continuare.

a) Stipulația pentru altul

Stipulația pentru altul este contractul prin care o persoană, numită promitent, se obligă față de o altă persoană, numită stipulant, să execute o anumită prestație în folosul unei terțe persoane, numită beneficiar, care nu participă la încheierea actului.

Legea civilă nu conține prevederi exprese ale înțelesului, condițiilor și efectelor acestei instituții. Întâlnim, în schimb, o serie de aplicații în cadrul contractelor: donația cu sarcini (donatorul stipulant și donatarul promitent stabilesc că acesta din urmă va executa o prestație în favoarea unui terț); contractul de asigurare (societatea de asigurare – promitent – va plăti indemnizația unei terțe persoane, numită beneficiarul asigurării, și nu asiguratului, numit și contractantul asigurării), ș.a.

Suntem în prezența unei instituții de sine stătătoare, cu efecte proprii; astfel, dreptul terțului se naște în mod direct din contractul încheiat între stipulant și promitent, iar acordul de voință are puterea de a da naștere unui drept originar în favoarea unei persoane străine de contract.

Fiind un contract sau o clauză într-un contract, este necesar ca stipulația pentru altul să îndeplinească toate condițiile de validitate cerute potrivit legii civile. Reținem, în continuare, condițiile proprii care permit încheierea valabilă a contractului în favoarea unei terțe persoane:

- stipulantul și promitentul să-și manifeste voința clară, neîndoielnică, de a crea un drept în favoarea unui terț;
- persoana terțului beneficiar să fie determinată sau determinabilă. Cu alte cuvinte, este suficient ca beneficiarul să poată fi determinat la momentul când stipulația își va produce efectele (de exemplu, asigurarea pe viață contractată în beneficiul moștenitorilor asiguratului);
- consimțământul terțului nu este o condiție de existență a stipulației, ci condiționează eficacitatea acesteia;

Raporturile generate de stipulația pentru altul constau în dreptul stipulantului de a cere promitentului executarea prestației și obligația corelativă a acestuia de a-și îndeplini sarcina asumată.

Stipulantul poate invoca excepția de neexecutare a contractului, poate solicita rezoluțiunea acestuia și poate pretinde daune-interese dacă dovedește prejudiciul propriu cauzat prin neîndeplinirea obligației promitentului.

b) Simulația

• Precizări terminologice

Simulația este „o operație juridică complexă care constă în încheierea și existența concomitentă, între aceleași părți contractante, a două contracte: unul aparent sau public, prin care se creează o situație juridică aparentă, contrară realității; altul secret, care dă naștere situației juridice reale dintre părți, anihilând sau modificând efectele produse în aparență în temeiul contractului public”. Simulația face obiectul dispozițiilor art. 1289-1294 C. civ. În materie de contracte, există simulație ori de câte ori părțile încheie o convenție aparentă, cu scopul de a ascunde o altă convenție, reală, diferită, sau chiar lipsa oricărei convenții. O formă de simulație este și aceea prin care o persoană urmărește să ascundă calitatea sa de parte și încheie convenția printr-o altă persoană interpusă.

Simulația nu constituie, prin ea însăși, o cauză de nulitate a convenției. Raporturile dintre părți rezultă din libera lor voință și sunt reglementate prin clauzele actului secret, care va produce efecte

în măsura în care acesta ar fi valabil potrivit legii, chiar dacă nu ar fi fost simulat. Actul secret nu poate fi opus terților, care îl pot invoca sau înlătura, după cum le dictează interesele. Între părți, simulația se poate dovedi prin contraînscriș, în condițiile dreptului comun, dar terții o pot dovedi prin orice mijloc de probă.

Pentru existența simulației, este suficient ca actul secret să fi precedat actul aparent ori să fi fost încheiat simultan cu el, chiar dacă înscrisul constatator a fost redactat ulterior săvârșirii actului aparent. Esențial este doar ca înțelegerea dintre părți, deci convenția, în sens de operație juridică (negotium) să fie anterioară actului aparent sau concomitentă .

- Formele simulației

Fictivitatea se caracterizează prin aceea că existența actului public este legată total de actul secret. Actul public este fictiv, inexistent în realitate, încheiat numai de formă. Părțile, între ele, nu-i recunosc nicio putere, niciun efect juridic, dar au interes să se creadă că acel act există și produce efecte juridice specifice, potrivit naturii convenției respective.

Exemplul cel mai des citat în literatură este cel al vânzării fictive, al cărei scop este de a convinge terții că a avut loc transfer de proprietate (astfel ca bunul care face obiectul vânzării a ieșit din patrimoniul vânzătorului), deși înstrăinătorul continuă să rămână adevăratul proprietar.

Deghizarea este un procedeu care se sprijină pe existența a două acte: actul public stabilește anumite raporturi între părți, în timp ce actul secret exprimă adevărul, contrazicând în tot sau în parte actul public.

Doctrina face diferență între deghizarea totală – părțile, atribuie o altă natură juridică actului secret (de exemplu donația este deghizată sub forma unui act de vânzare-cumpărare, pretinsul dobânditor neplătind în realitate vreun preț) – și deghizarea parțială – prin actul public părțile se limitează să ascundă unele clauze sau efecte ale actului secret.

Interpunerea de persoane presupune ca actul public să fie încheiat de către anumite părți, iar înțelegerea secretă să stabilească adevăratele părți contractante (donatorul real fiind incapabil de a primi, se recurge la o persoană interpusă care să achiziționeze bunul ce face obiectul contractului.

- Efectele simulației

Potrivit art. 1289 C. civ., „(1) Contractul secret produce efecte numai între părți și dacă din natura contractului ori din stipulația părților nu rezultă contrariul, între succesorii lor universali sau cu titlu universal. (2) Cu toate acestea, contractul secret nu produce efecte nici între părți dacă nu îndeplinește condițiile de fond cerute de lege pentru încheierea sa valabilă”.

Așadar, între părțile contractante și între succesorii lor universali sau cu titlu universal produce efecte actul secret – dacă acesta îndeplinește condițiile de fond cerute de lege pentru încheierea sa valabilă.

Cel puțin trei argumente vin în sprijinul acestei afirmații: convențiile legal făcute au putere de lege între părțile contractante (art. 1270 C. civ.), chiar și atunci când părțile, din diverse motive, găsesc de cuviință să-și prezinte public înțelegerea sub o altă fațadă, să creeze, deci, o aparență înșelătoare pentru terți.

Față de terți, actul secret nu își răsfrânge efectele, fiind inopozabil, împrejurare ce rezultă din art. 1290 alin. (1) C. civ., potrivit căruia „contractul secret nu poate fi invocat de părți, de către succesorii lor universali, cu titlu universal sau cu titlu particular care, întemeindu-se cu bună credință pe contractul public, au dobândit dreptul de la achizitorul aparent”.

S-a spus că inopozabilitatea „semnifică în drept, pe de o parte, ineficiența unui act față de terți, permițând acestora să-l ignore, nu numai în considerarea faptului că ei, fiind străini de acel act, nu sunt obligați să-l respecte ori să suporte consecințele lui – expresie a relativității efectelor contractului –, dar și în considerarea faptului că actul este „inapt” pentru integrarea lui în ordinea juridică (de exemplu, natura lui frauduloasă, simulația, neîndeplinirea formalității publicității) (...)”

În raporturile între terți, în caz de conflict între aceștia și pornind de la premisa că sunt de bună-credință, sunt preferați cei care invocă actul aparent.

C. Efectele speciale ale contractelor sinalagmatice

Interdependența și reciprocitatea prestațiilor, specifice contractelor sinalagmatic, generează trei efecte supuse unui regim special:

- Obligațiile părților trebuie executate simultan, în lipsă de stipulație contrară. Altfel, partea care și-a executat obligația sau este gata să o execute poate ridica excepția de neexecutare.
- În ipoteza în care una din părți nu-și execută obligațiile, cealaltă parte poate solicita rezoluțiunea contractului.
- Imposibilitatea obiectivă de executare a obligațiilor ce incumbă uneia dintre părți generează discuții privind suportarea riscurilor contractuale.

a) Excepția de neexecutare (exceptio non adimpleti contractus)

Excepția de neexecutare este un mijloc de apărare aflat la dispoziția uneia dintre părțile contractului sinalagmatic, în cazul în care i de pretinde executarea obligației ce-i incumbă, fără ca partea care pretinde această executare să-și execute propriile obligații.

Excepția de neexecutare este nu numai un mijloc preventiv de apărare a părții care o invocă, dar are și o componentă cominatorie, care vizează executarea obligațiilor corelative.

Excepția de neexecutare este o veritabilă apărare de fond, trasându-se linia de demarcație între aceasta și excepțiile de fond. Totodată, excepția de neexecutare este un important mijloc de presiune asupra cocontractantului.

b) Rezoluțiunea contractului

Rezoluțiunea constituie un mod de încetare a contractului ce nu a fost executat în mod culpabil și are drept consecință desființarea retroactivă a convenției și restituirea prestațiilor efectuate.

Executarea silită, rezoluțiunea și daunele interese sunt mijloace juridice distincte la care creditorul obligației contractuale neexecutate poate apela în cazul în care nu primește prestația promisă. Este foarte posibil ca acesta să solicite executarea în natură însoțită de daune moratorii, după cum poate cere doar executarea silită fără să pretindă și daune-interese. În aceeași măsură, un creditor poate avea interes să uzeze de acțiunea în rezoluțiune, pentru a ajunge la desființarea contractului, fără să ceară obligarea debitorului culpabil la dezdăunări.

2.2.6. Actul juridic unilateral izvor de obligații

Actul juridic unilateral reprezintă manifestarea de voință a unui singur subiect de drept care produce efecte juridice. Acesta nu trebuie confundat cu contractul unilateral, deoarece, cum a arătat mai sus, este rezultatul unei singure voințe de a se angaja la executarea unei anumite obligații, fără să fie necesară acceptarea acesteia de către altcineva, pe când contractul unilateral implică un acord de voință, astfel cum se cere în cazul oricărui contract, chiar dacă nu se obligă decât numai una dintre părți. În acest sens, art. 1324 C. civ. arată că „este unilateral actul juridic care presupune manifestarea de voință a autorului său”, iar art. 1171 C. civ. dispune: „Contractul este sinalagmatic atunci când obligațiile născute din acesta sunt reciproce și interdependente. În caz contrar, contractul este unilateral chiar dacă executarea lui presupune obligații în sarcina ambelor părți”, de unde rezultă că, în a doua situație, aspectul unilateral se referă doar la efectul acestui tip de contract. Ceea ce subliniază caracterul de izvor de obligații al actului unilateral de voință este faptul că simpla și unica voință de a se angaja din punct de vedere juridic, manifestată de către o persoană, este suficientă pentru a da naștere unei obligații a acesteia, fără a fi necesară o acceptare din partea creditorului. Se admite, de asemenea, că, de îndată ce voința unilaterală generatoare de obligații a fost manifestată, ea devine irevocabilă, nemaiputând deci să fie retrasă de către autor. În doctrină nu există consens cu privire la actele juridice unilaterale care ar constitui izvor de obligații; de asemenea, practica judiciară este reticentă în a admite explicarea nașterii raporturilor de obligații pe temeiul actului juridic unilateral.

Cu toate acestea, în practică sunt socotite ca atare unele acte juridice unilaterale ca, de exemplu:

- a) promisiunea publică de recompensă. Se acceptă că angajamentul public al unei persoane de a răsplăti pe acela care va îndeplini o anumită activitate precizată – de exemplu, înapoierea unui obiect pierdut – obligă juridic pe promitent să respecte
- b) promisiunea făcută;
- c) promisiunea publică de premiere a unei lucrări, în caz de reușită la un concurs. Se admite că promisiunea publică, făcută prin orice mijloc potrivit de publicitate, de a atribui, prin concurs, un premiu determinat celei mai bune lucrări sau acțiuni ce va fi realizată de cineva obligă pe cel care a făcut promisiunea să plătească premiul persoanei a cărei lucrare sau acțiune merită premiarea, potrivit condițiilor concursului arătate în promisiune;
- d) oferta de a contracta. Se are în vedere oferta în care se precizează termenul de valabilitate a propunerii de a contracta. Unii autori explică obligația ofertantului de a-și menține oferta până la expirarea termenului de valabilitate a acesteia, considerând că temeiul obligației l-ar constitui actul unilateral de voință al ofertantului. La capitolul consacrat încheierii contractului am expus criticile adresate acestei explicații;
- e) titlurile de valoare. Se consideră că obligația de plată asumată de către cel ce subscrie un titlu de valoare la purtător se naște din angajamentul unilateral al subscriitorului, deci dintr-un act juridic de formație unilaterală;
- f) gestiunea intereselor altuia. Sunt autori care explică obligațiile născute din gestiunea intereselor altuia, întemeindu-se pe ideea actului juridic unilateral ca izvor de obligații;
- g) contractul în folosul altuia. Am arătat atunci când ne-am ocupat de acest contract că unii autori consideră că obligația promitentului se naște din actul unilateral de voință al acestuia, din angajamentul său unilateral de a executa o prestație față de terțul beneficiar.

În literatura de specialitate se mai găsesc și alte exemple de acte juridice unilaterale care dau naștere unor obligații. Având în vedere caracterul controversat, atât al exemplelor pe care le-am citat mai sus, cât și al celor pe care nu le-am relatat, considerăm că nu este cazul să mai amplificăm lista acestor exemple.

2.3. Rezumat

Actul juridic civil, ca izvor de obligații, constituie manifestarea de voință a subiectului de drept în vederea generării de efecte juridice concrete. Contractul, ca specie a actului juridic civil, în toate formele sale, constituie elementul cel mai util realizării și satisfacerii necesităților umane.

2.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

- 1) Explicați diferența dintre acte juridice unilaterale și contractele unilaterale.
- 2) Explicați diferența dintre condiții de validitate a contractului și condiții de opozabilitate a acestuia.
- 3) Explicați principiul relativității efectelor contractului și excepțiile de la acesta.
- 4) Prezentați principiul consensualismului prin prisma contractelor solemne.

2.5. Bibliografie recomandată

1. M.ULIESCU, Coordonator, *Noul Cod civil. Comentarii*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011
2. C. Turianu, A. Duțu, *Drept civil. Compendiu*, Universul Juridic, București, 2016;
3. A. Duțu, *Fundamentele Dreptului Civil*, Universul Juridic, București, 2018;
4. Orice curs de drept civil al unui autor consacrat dedicat materiei.

2.6. Teme de control

Realizați un referat de maximum 5 pagini în care să tratați Categoriile de obligații civile.

Capitolul 3. Faptul juridic licit ca izvor de obligații

3.1. Introducere

În cadrul acestui capitol sunt prezentate faptele juridice licite – acțiuni umane care nu încalcă normele dreptului sau ale moralei săvârșite fără intenția de a produce efecte juridice, dar care le produc prin puterea legii – ca izvoare de obligații.

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de aproximativ 2 ore.

3.2. Conținut

3.2.1. Faptul juridic licit

3.2.2. Gestiunea de afaceri

3.2.3. Plata nedatorată

3.2.4. Îmbogățirea fără justă cauză

3.2.1. Faptul juridic licit

Doctrina românească oferă două accepțiuni ale sintagmei „fapt juridic civil”, în sens larg, respectiv în sens restrâns. Lato sensu, prin fapte juridice înțelegem toate acțiunile omenești sau fapte voluntare ale omului, de săvârșirea cărora legea legală anumite efecte juridice. Stricto sensu, faptele juridice reprezintă toate acțiunile omenești licite sau ilicite săvârșite fără intenția de a produce efecte juridice, care totuși se produc în temeiul și puterea legii, chiar împotriva voinței autorului lor. În cele ce urmează, vom avea în vedere accepțiunea restrânsă a expresiei.

Faptele juridice pot fi:

- fapte juridice licite, acțiuni omenești săvârșite fără intenția de a da naștere unor raporturi juridice obligaționale, care totuși produc asemenea efecte în virtutea legii, fără ca prin ele să se încalce ordinea juridică în vigoare;

- fapte juridice ilicite, acțiuni omenești săvârșite fără intenția de a naște raporturi juridice de obligații, dar care produc asemenea efecte prin puterea legii, împotriva voinței autorului lor și care se încalcă normele de drept sau bunele moravuri .

Faptele juridice licite ca izvor de obligații civile – gestiunea de afaceri, plata nedatorată și îmbogățirea fără justă cauză – sunt reglementate la art. 1330-1348 C. civ.

3.2.2. Gestiunea de afaceri

Gestiunea de afaceri, ca izvor de obligații, este un fapt juridic licit care constă în aceea că o persoană – gerantul – îndeplinește, fără însărcinare prealabilă, un act sau un fapt în interesul unei alte persoane – geratul.

Art. 1330 alin. (1) C. civ. arată că „există gestiune de afaceri atunci când, fără să fie obligată, o persoană, numită gerant, gestionează în mod voluntar și oportun afacerile altei persoane, numită gerat, care nu cunoaște existența gestiunii sau, cunoscând gestiunea, nu este în măsură să desemneze un mandatar ori să se îngrijească în alt fel de afacerile sale”.

Gestiunea de afaceri, cunoscută încă din dreptul roman sub denumirea negotiorum gestio, s-a născut din nevoia de a proteja pe cel care, fără a fi împuternicit prin mandat, dar animat de bune intenții, inițiază din proprie inițiativă, acte sau fapte juridice menite să protejeze interesele altei persoane care, din motive obiective, nu se poate îngriji pe sine și nici nu își poate administra propria avere. Rezultatul faptei unilaterale a gerantului este nașterea unor drepturi și obligații reciproce între părți, adică între gerant și gerat.

Natura juridică a gestiunii de afaceri se determină pornindu-se de la reglementarea legală. Deși se aproprie de administrarea bunurilor altuia, o instituție nou-reglementată de actualul Cod civil, gestiunea de afaceri poate avea ca obiect atât acte juridice, cât și acte materiale, subsumate noțiunii generice de administrare. Ceea ce le deosebește este că intervenția gerantului poate fi direcționată nu doar administrării bunurilor, dar și ocrotirii unor valori morale ale altuia, precum viața sau integritatea fizică a omului. Spre deosebire însă de administrarea bunurilor altuia și de contractul de mandat, gerantul acționează spontan, din proprie inițiativă, în timp ce administratorul și mandatarul sunt împuterniciți prealabil să acționeze.

A. Condițiile gestiunii de afaceri

Reglementarea gestiunii de afaceri debutează chiar cu art. 1330 C. civ., rezervat condițiilor acesteia privitoare la gerant, gerat și la actele de gestiune inițiate de gerant.

a) Condiții privind persoana gerantului

Reținem câteva condiții pe care trebuie să le îndeplinească gestorul de afaceri:

- poate fi gerant orice persoană care se dovedește preocupată de administrarea intereselor altuia, scop în care săvârșește, în mod voluntar, spontan și benevol acte de gestiune în favoarea geratului;
- gerantul trebuie să lucreze cu intenția de a gera interesele altuia (animus gerendi). Dacă gerantul are convingerea că lucrează exclusiv pentru sine, nu suntem în prezența gestiunii intereselor altuia. Se admite însă ca el să acționeze, în același timp, atât pentru sine, cât și pentru altul (cazul coproprietarului care face acte de conservare cu privire la bunul indiviz);
- gestiunea de afaceri implică lipsa intenției de a face o liberalitate sau un act dezinteresat. Gerantul săvârșește actele cu intenția de a-l obliga pe gerat să-i restituie cheltuielile ocazionate;
- gerantul trebuie să acționeze fără știrea geratului și fără împuternicirea prealabilă a acestuia. În ipoteza în care geratul se opune actelor întreprinse de gestor, acesta din urmă are obligația de a se abține. Dacă, dimpotrivă, operațiunea respectivă este cunoscută de gerat, între părți se presupune existența unui mandat tacit;
- capacitatea de exercițiu a gerantului este o condiție necesară, deoarece actele de imixtiune presupun responsabilitatea celui care le săvârșește. Dacă gerantul este minor sau interzis, nu va putea fi ținut de nicio obligație.

În adevăr, responsabilitatea gestiunii intereselor altei persoane nu poate fi asumată decât de către o persoană cu capacitate de exercițiu deplină, condiție care nu este cerută în privința actelor materiale.

b) Condiții cu privire la actele și faptele îndeplinite de gerant

Gestiunea intereselor altuia se circumscrie actelor juridice și faptelor materiale.

Actele juridice încheiate de gerant pot fi de conservare și administrare. Pentru că finalitatea însăși a gestiunii de afaceri este o bună administrare de către gerant „cu diligența pe care un bun proprietar o depune în administrarea bunurilor sale”, cum prevede art. 1334 alin. (1) C. civ., acesta poate să încheie acte juridice de conservare, destinate a preîntâmpina o pierdere, cât și de administrare, cele care vizează punerea în valoare a unui bun sau a unui patrimoniu.

Gestorul de afaceri nu poate încheia acte de dispoziție pe seama geratului: înstrăinarea sau gajarea unor bunuri ale acestuia, constituirea unei ipoteci ș.a.

Faptele materiale trebuie să prezinte caracter patrimonial și pot consta în: repararea unor bunuri, salvarea unui animal, stingerea unui incendiu etc.

Actele și faptele trebuie să fie utile, în sensul că s-a urmărit evitarea sau diminuarea unei pagube patrimoniale. Utilitatea gestiunii este o chestiune de fapt, care va fi apreciată de instanța de judecată cu raportare la momentul intervenției gerantului.

Nașterea efectelor gestiunii de afaceri este condiționată de operațiunea ratificării.

B. Efectele gestiunii de afaceri

a) Obligațiile gerantului

- obligația de a continua gestiunea începută ; legea îi impune deci obligații asemănătoare cu ale mandatarului. Nu îi este permis să abandoneze gestiunea, trebuind să o continue până când geratul sau erezii săi vor fi în măsură să o preia. Pe bună dreptate, s-a spus că situația gestorului este mai împovăraătoare decât cea a mandatarului, deoarece, în timp ce mandatarul poate renunța la mandat, în condițiile legii, gerantul trebuie să ducă la bun sfârșit afacerea pe care a început-o;

- obligația de diligență prevăzută de art. 1334 alin. (1) C. civ., text potrivit căruia „gerantul este dator să se îngrijească de interesele geratului cu diligența pe care un bun proprietar o depune în administrarea bunurilor sale”.

b) Obligațiile geratului

Actualul Cod civil prevede în terminis obligațiile geratului la art. 1337: obligația de a rambursa gerantului cheltuielile necesare, precum și cheltuielile utile în lipsa sporului de valoare, ambele însoțite de dobânzi calculate din ziua când au fost efectuate.

Cheltuielile necesare sunt cele care au fost avansate de gerant pentru conservarea intereselor geratului (de exemplu, cheltuieli făcute pentru conservarea bunurilor sau pentru apărarea vieții, integrității fizice ale altuia sau pentru salvarea animalelor altuia).

Cheltuielile utile sunt cele care au fost făcute pentru a pune în valoare un bun sau un patrimoniu, în înțelesul pe care îl au actele de administrare (de data aceasta geratul va fi obligat doar în limita sporului de valoare adus bunurilor acestuia).

3.2.3. Plata nedatorată

Plata nedatorată nu are o definiție legală în textele noului Cod civil, acesta limitându-se la a arăta, prin art. 1341 alin. (1), că „cel care plătește fără a datora are dreptul la restituire”. De aceea, pentru definirea acestui izvor de obligații, doctrina juridică a avut și are ca reper înțelesul noțiunii de plată ca mijloc de stingere a unei obligații de a da sau de a face .

Temeiul executării voluntare a unei prestații îl constituie existența unei obligații valabile. De aceea, art. 1470 C. civ. prevede explicit: „Orice plată presupune o datorie”. Dacă datoria pentru stingerea căreia se face plata nu există, consecința este logică: plata făcută este nedatorată și trebuie să fie restituită lui solvens. Având în vedere dispoziția art. 1341 alin. (1), din faptul plății nedatorate se naște un raport obligațional, solvens având un drept de creanță, adică dreptul de a cere de la accipiens restituirea prestației executate fără cauză.

Plata nedatorată poate fi definită ca fiind un fapt juridic licit care constă în executarea de către o persoană, din eroare, a unei prestații la care nu era obligată și fără să aibă intenția de a plăti datoria altuia.

Creditorul obligației de restituire se numește solvens, iar debitorul acesteia poartă numele de accipiens.

Condițiile care trebuie să fie îndeplinite pentru a fi în prezența faptului licit al plății nedatorate rezultă din economia textelor art. 1341-1344 C. civ., acestea fiind: existența unei plăți, datoria pentru stingerea căreia s-a făcut plata să nu existe, plata să fie făcută din eroare.

a) Existența unei plăți. Prestația efectuată trebuie să aibă semnificația unei plăți: remiterea unei sume de bani, a unui bun individual determinat sau determinat prin caractere generice. Precizăm că,

dacă obiectul plății este obligația de a face, restituirea se transpune în planul îmbogățirii fără just temei;

b) Datoria a cărei stingere s-a urmărit prin plată să nu existe. Această condiție înseamnă că între cel care a făcut plata, solvens, și persoana care a primit plata, accipiens, să nu existe raportul juridic de obligații a cărei stingere se urmărească prin plata efectuată. De exemplu, se plătește o datorie a autorului fără a se cunoaște că datoria a fost achitată în timpul vieții acestuia, se face o plată către o altă persoană decât creditorul sau plata se efectuează în baza unui contract nul sau rezolvit etc.

c) Plata să fi fost făcută din eroare, adică având convingerea greșită că accipiens este creditorul ei. Dacă debitorul a plătit cu bună știință și în mod voluntar, cunoscând că nu datorează ceea ce plătește nu poate pretinde restituirea, presupunându-se că a făcut o liberalitate, a confirmat o obligație anulabilă sau a plătit datoria altuia. Nu mai există niciun motiv pentru a obține întoarcerea sumelor plătite. Elementul erorii este indispensabil, altfel plata nu este lipsită de cauză. Obligația lui accipiens de a restitui ceea ce a primit nedatorat poate să fie executată voluntar. În caz contrar, solvens are la dispoziție o acțiune în justiție care se numește acțiune în restituirea plății nedatorate. După cum s-a subliniat în literatura juridică, acțiunea în repetițiune, întemeiată pe bună-credință a accipiens-ului, nu dă dreptul la dobânzi sau despăgubiri împotriva acestuia.

În acest caz primitorul plății (accipiens) „este asimilat cu un posesor de bună-credință și, ca atare, el nu poate fi obligat să restituie fructele și dobânzile decât în ziua în care buna sa credință a încetat”. Buna-credință încetează din momentul punerii în întârziere a accipiens-ului, prin somație sau acțiunea în restituire, numită în repetițiune (condictio indebiti).

3.2.4. Îmbogățirea fără justă cauză

Îmbogățirea fără justă cauză este consacrată ca un fapt juridic licit, izvor autonom de obligații civile, ca expresie a principiului de echitate, potrivit căruia nimeni nu are dreptul să-și mărească patrimoniul în detrimentul altuia.

Legiuitorul a reglementat condițiile îmbogățirii fără justă cauză în textul art. 1345 din noul Cod civil, unde se prevede: „Cel care, în mod neimputabil, s-a îmbogățit fără justă cauză în detrimentul altuia este obligat la restituire, în măsura pierderii patrimoniale suferite de cealaltă parte, dar fără a fi ținut dincolo de limita propriei îmbogățiri”.

Doctrina recentă, în lumina acestor dispoziții, a definit îmbogățirea fără justă cauză ca fiind „faptul juridic licit prin care are loc mărirea patrimoniului unei persoane prin micșorarea relativă a patrimoniului altei persoane, fără ca pentru acest efect să existe o cauză justă sau un temei juridic”.

Altfel spus, îmbogățirea fără justă cauză este faptul juridic licit care generează mărirea patrimoniului unei persoane prin diminuarea patrimoniului altei persoane, fără ca pentru aceasta să existe un just temei.

Un astfel de fapt juridic generează un raport juridic obligațional, în conținutul căruia se regăsește îndatorirea celui ce și-a sporit patrimoniul de a restitui celui sărăcit valoarea cu care s-a îmbogățit.

Îmbogățirea fără cauză obligă pe cel îmbogățit să restituie valoarea folosului realizat. Justa aplicare a principiului impune ca obligația de restituire să nu depășească îmbogățirea efectivă și nici să nu depășească valoarea cu care a fost micșorat patrimoniul reclamantului.

Această obligație este sancționată printr-o acțiune care se numește, după terminologia dreptului roman, *actio de in rem verso*.

De o îmbogățire fără justă cauză, care să dea loc la restituire, nu poate fi vorba în sfera raporturilor contractuale, unde foloasele realizate de o parte reprezintă consecințe ale actului juridic consimțit de părți și care constituie temeiul lor legal. Îmbogățirea este deci legitimă când prestațiile sau serviciile care au generat-o au fost obținute în temeiul unui contract sau în executarea unor obligații legale.

Din analiza textului art. 1345 C. civ. rezultă că, pentru a fi în prezența îmbogățirii fără justă cauză care să dea naștere raportului juridic de obligații și creditorul să aibă dreptul la acțiunea în restituire, trebuie îndeplinite cumulativ anumite condiții, respectiv condiții materiale și

condiții juridice. - Să existe o îmbogățire a pârâtului. Așa cum s-a reținut de către jurisprudență, în sens larg, prin îmbogățire se înțeleg toate avantajele apreciable în bani obținute de către cel îmbogățit. Astfel, îmbogățirea poate consta în mărirea sau creșterea activului patrimonial al unei persoane prin dobândirea unui bun sau unei creanțe, îmbunătățirea unui lucru al proprietarului de către o altă persoană etc.

- Sărăcirea reclamantului. Sărăcirea reclamantului este o diminuare a patrimoniului său, indiferent de modul în care a intervenit. Se poate spune că noțiunea de sărăcire este inversul îmbogățirii.

- Între îmbogățirea pârâtului și sărăcirea reclamantului să existe o corelație necesară, adică să aibă una și aceeași cauză.

- Îmbogățirea și sărăcirea corelative să fie lipsite de o cauză justă, adică de un temei juridic care să le justifice (art. 1345, coroborat cu art. 1346 C. civ.). Altfel spus, cauza în această materie o constituie titlul juridic convențional sau legal care justifică obținerea unui avantaj economic de către îmbogățit. În acest sens, art. 1346 C. civ. prevede, cu caracter exemplificativ, trei cazuri în care îmbogățirea este considerată ca fiind cu justă cauză.

- Îmbogățirea să nu fie imputabilă pârâtului. Astfel, art. 1345 C. civ., stabilind condițiile îmbogățirii fără justă cauză, dispune explicit: „Cel care, în mod neimputabil, s-a îmbogățit fără justă cauză în detrimentul altuia este obligat la restituire (...)”.

- Sărăcitul să nu aibă și să nu fi avut nicio altă acțiune pentru a cere justiției obligarea îmbogățitului la restituire.

Acțiunea în restituire bazată pe îmbogățirea fără justă cauză are ca scop restabilirea echilibrului patrimonial între părți, creat ca urmare a unui fapt licit și voluntar, care a produs îmbogățirea unei părți în dauna celeilalte. Într-o atare acțiune, trebuie să se stabilească dacă s-au dobândit sau păstrat de către pârât bunuri sau valori în detrimentul reclamantului. Între dobândirea bunurilor sau evitarea unor cheltuieli de către o persoană și pierderea unor bunuri sau valori de către altă persoană trebuie să existe o corelație, îmbogățirea uneia trebuind să apară ca o consecință directă a sărăcirii celeilalte și, în același timp, ambele să fie lipsite de temei.

Acțiunea bazată pe îmbogățirea fără justă cauză are un caracter subsidiar, în sensul că nu poate fi exercitată decât în lipsa oricărui alt mijloc juridic prin care cel sărăcit să-și poată recupera pierderea suferită. Prin urmare, dacă reclamantul are la dispoziție o acțiune bazată pe contract, cvasicontract, delict sau cvasidelict, ori pe alt izvor de obligații, acțiunea în restituire fundamentată pe îmbogățirea fără justă cauză nu poate fi admisă.

Dat fiind caracterul ei subsidiar, acțiunea în restituire bazată pe îmbogățirea fără justă cauză nu se justifică nici în cazul în care îmbogățirea s-a realizat prin intermediul altei persoane, dacă cel sărăcit poate acționa în baza unuia dintre izvoarele de obligații arătate.

Acest caracter subsidiar al acțiunii nu mai poate constitui însă un impediment pentru exercitarea ei împotriva terțului care a profitat de pe urma acelui act juridic, dacă, datorită unei anumite situații, cum ar fi insolvabilitatea, cel sărăcit nu se mai poate despăgubi de la persoana față de care s-a găsit, de pildă, în raporturi contractuale.

3.3. Rezumat

Faptul juridic licit constituie acțiunea umană realizată fără intenția de a produce efecte juridice, care nu încalcă regulile de conviețuire socială și de care legea leagă anumite efecte juridice. În acest raport obligațional, debitorul este cel care a obținut un beneficiu de pe urma acțiunii, iar creditorul este cel ce a săvârșit-o.

3.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

Explicați de ce putem spune că toate formele de fapt juridic licit ca izvor de obligații nu constituie decât variațiuni ale îmbogățirii fără justă cauză.

3.5. Bibliografie recomandată

1. M.ULIESCU, Coordonator, *Noul Cod civil. Comentarii*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011
2. C. Turianu, A. Duțu, *Drept civil. Compendiu*, Universul Juridic, București, 2016;
3. A. Duțu, *Fundamentele Dreptului Civil*, Universul Juridic, București, 2018;
4. Orice curs de drept civil al unui autor consacrat dedicat materiei.

Capitolul 4. Răspunderea civilă

4.1. Introducere

În cadrul acestui capitol sunt prezentate mijloacele de reparare a prejudiciului cauzat de un fapt juridic ilicit prin intermediul mecanismelor răspunderii juridice civile.

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de aproximativ 2 ore.

4.2. Conținut

4.2.1. Răspunderea civilă

4.2.2. Răspunderea civilă delictuală

4.2.3. Răspunderea delictuală pentru fapta proprie

4.2.4. Răspunderea civilă delictuală pentru fapta altuia

4.2.5. Răspunderea civilă delictuală pentru prejudiciile cauzate de lucruri, animale și ruina edificiului

4.2.1. Răspunderea civilă

Codul civil actual reglementează răspunderea civilă la art. 1349-1395, fiindu-i consacrat capitolul al IV-lea al titlului II – „Izvoarele obligațiilor” din Cartea a V-a – „Despre obligații”. Majoritatea acestor dispoziții se referă unele exclusiv la răspunderea delictuală, de drept comun, altele doar la răspunderea contractuală, derogatorie, iar câteva, în același timp și deopotrivă, la ambele manifestări concrete ale răspunderii civile: delictuală și contractuală (art. 1349-1356).

Capitolul IV este structurat, la rândul său, în șase secțiuni.

Astfel, secțiunea I este alcătuită din două articole: art. 1349, în care este stabilit cadrul general al răspunderii civile delictuale, și art. 1350, unde este circumscrisă principial răspunderea contractuală, privită ca o consecință a neexecutării obligațiilor contractuale și unde se dispune, în final, că niciuna dintre părțile unui contract nu poate opta, dacă legea nu prevede expres altfel, între regulile răspunderii contractuale și cele ale răspunderii delictuale, după cum unele sau altele i-ar fi mai favorabile.

Secțiunea a II-a, respectiv art. 1351 și art. 1356, reglementează cauzele exoneratoare de răspundere în general, după cum urmează: forța majoră și cazul fortuit, fapta victimei și a terțului, exercițiul normal al unui drept, alte cauze de exonerare; în aceeași secțiune există norme cu privire la clauzele valabile prin care se poate exclude sau limita răspunderea civilă, inclusiv reglementări referitoare la valabilitatea anunțurilor făcute în același scop de către unele persoane, în spațiul contractual.

Secțiunile III-V sunt alcătuite din dispozițiile legale aplicabile exclusiv răspunderii civile delictuale (art. 1357-1380), structurate astfel: răspunderea pentru fapta proprie (art. 1357-1371), răspunderea pentru fapta altuia (art. 1372-1374), răspunderea pentru prejudiciul cauzat de animale sau de lucruri (art. 1375-1380).

În sfârșit, secțiunea ultimă, a VI-a, cuprinde norme referitoare la repararea prejudiciului în cazul răspunderii delictuale (art. 1381-1395), dintre care unele se aplică, în lipsă de reglementări speciale, și răspunderii civile contractuale, cum ar fi: răspunderea solidară, raporturile dintre cei care răspund

solidar, dreptul de regres al celui care răspunde pentru fapta altuia, principiul reparării integrale a prejudiciului etc.

4.2.2. Răspunderea civilă delictuală

Potrivit art. 1349 C. civ. – intitulat marginal „Răspunderea delictuală” –, „(1) Orice persoană are îndatorirea să respecte regulile de conduită pe care legea sau obiceiul locului le impune și să nu aducă atingere, prin acțiunile ori inacțiunile sale, drepturilor sau intereselor legitime ale altor persoane.

(2) Cel care, având discernământ, încalcă această îndatorire răspunde de toate prejudiciile cauzate, fiind obligat să le repare integral.

(3) În cazurile anume prevăzute de lege, o persoană este obligată să repare prejudiciul cauzat de fapta altuia, de lucrurile ori animalele aflate sub paza sa, precum și de ruina edificiului.

(4) Răspunderea pentru prejudiciile cauzate de produsele cu defecte se stabilește prin lege specială”. Răspunderea delictuală reprezintă obligația celui care a cauzat altuia un prejudiciu, printr-o faptă ilicită extracontractuală care îi este imputabilă, de a repara integral paguba astfel pricinuită.

În art. 1357 C. civ. au fost stabilite condițiile esențiale pentru angajarea răspunderii pentru propria faptă: „(1) Cel care cauzează altuia un prejudiciu printr-o faptă ilicită, săvârșită cu vinovăție, este obligat să îl repare. (2) Autorul prejudiciului răspunde pentru cea mai ușoară culpă”. Făptuitorul este ținut să repare prejudiciul cauzat cu intenție sau din culpă.

În esența sa, art. 1357 C. civ. stabilește condițiile care trebuie întrunite cumulativ pentru existența și angajarea răspunderii civile delictuale, și anume: prejudiciul, fapta ilicită, raportul de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu și vinovăția autorului faptei prejudiciabile.

După cum rezultă din acest text de lege, care statorește principiul reparației integrale a pagubei suferite ca urmare a unei fapte ilicite, pentru existența răspunderii în acest cadru legal, trebuie să se stabilească, pe lângă prejudiciul material suferit de victimă, culpa celui care a săvârșit-o și existența raportului de cauzalitate dintre prejudiciu și culpă.

Aceasta înseamnă că, pentru a se imputa o culpă celui ce a săvârșit fapta cauzatoare de prejudiciu, este necesar ca autorul ei să fi avut discernământ, adică să fi fost capabil de a-și da seama de fapta săvârșită și de urmările ei.

În ipoteza că sunt îndeplinite toate condițiile de existență a răspunderii civile delictuale, așa cum ele rezultă din textele Codului civil, efectul său principal constă în nașterea unui raport juridic de obligații între autorul prejudiciului sau, după caz, persoana chemată de lege să răspundă și victima injust păgubită.

Conținutul juridic al acestui raport de obligații este alcătuit din dreptul și, respectiv, îndatorirea corelativă la repararea prejudiciului cauzat; victima este creditorul obligației de reparare a prejudiciului, iar persoana răspunzătoare devine debitorul acelei obligații. Realizarea dreptului creditorului și îndeplinirea obligației debitorului înseamnă, în ultimă instanță, repararea prejudiciului și repunerea victimei în situația anterioară. În materia dreptului civil, prin prejudiciu se înțelege rezultatul dăunător, de natură patrimonială sau nepatrimonială, al atingerilor aduse prin fapte de orice fel drepturilor persoanelor și valorilor ocrotite de acestea, rezultat care, potrivit legii civile, atrage obligația de reparare din partea persoanei responsabile .

Consecință a încălcării drepturilor sau intereselor patrimoniale și/sau extrapatrimoniale, prejudiciul este una dintre condițiile generale, esențiale ale răspunderii civile.

Spre deosebire de vechile reglementările de la art. 998-1003 din Codul civil de la 1864, care vizau doar ipotezele răspunderii delictuale, actualul Cod civil nu mai pune accentul pe „orice faptă a omului”, ci pe „orice prejudiciu”, confirmându-se astfel teza potrivit căreia prejudiciul nu este doar una dintre condițiile răspunderii, ci însăși premisa oricărei ipoteze a acesteia .

Orice faptă a omului, săvârșită cu intenție sau din culpă, are relevanță din punctul de vedere al dreptului civil numai dacă a produs o daună, adică un prejudiciu.

Altfel spus, în lipsa unui prejudiciu, oricât de gravă ar fi fapta, aceasta scapă de sub incidența responsabilității civile .

În art. 1349 din noul Cod civil a fost reglementată obligația generală negativă care incumbă membrilor societății privind adoptarea unui anumit comportament, prin care să se prevină și să evite pericolul producerii de prejudicii în dauna altor persoane. Încălcarea acestei obligații justifică angajarea răspunderii delictuale pentru repararea integrală a consecințelor păgubitoare produse.

Astfel, conform textului citat: „(1) Orice persoană are îndatorirea să respecte regulile de conduită pe care legea sau obiceiul locului le impune și să nu aducă atingere, prin acțiunile ori inacțiunile sale, drepturilor sau intereselor legitime ale altor persoane. (2) Cel care, având discernământ, încalcă această îndatorire răspunde de toate prejudiciile cauzate, fiind obligat să le repare integral”.

Aceste prevederi reprezintă esența instituției răspunderii civile delictuale, jalonând principalele coordonate privind sancționarea comiterii faptei păgubitoare.

Conform art. 1381 C. civ., „orice prejudiciu dă dreptul la reparație” [alin. (1)]. „Dreptul la reparație se naște din ziua cauzării prejudiciului, chiar dacă acest drept nu poate fi valorificat imediat” [alin. (2)].

Altfel spus, raportul obligațional în conținutul căruia se află dreptul creditorului, adică al celui prejudiciat, și îndatorirea corelativă la reparație, în sarcina persoanei răspunzătoare, ia naștere în momentul cauzării prejudiciului, când sunt îndeplinite și condițiile angajării răspunderii civile delictuale.

În situația în care pentru repararea unui prejudiciu răspund în același timp două sau mai multe persoane, indiferent că sunt chemate să răspundă pentru fapta proprie, în calitate de autori, sau pentru fapta altuia – comitenți, părinți, cadre didactice sau alte persoane care au obligația de a supraveghea pe autorul faptei ilicite, care este un minor sau interzis judecătoresc –, art. 1382 din Codul civil dispune că răspunderea lor este solidară față de victimă. În acest sens, textul prevede expres și explicit: „Cei care răspund pentru o faptă prejudiciabilă sunt ținuti solidar la reparație față de cel prejudiciat”.

În ceea ce privește raporturile dintre debitori, art. 1383 C. civ. statuează: „Între cei care răspund solidar, sarcina reparației se împarte proporțional în măsura în care fiecare a participat la cauzarea prejudiciului ori potrivit cu intenția sau cu gravitatea culpei fiecăruia, dacă această participare nu poate fi stabilită. În cazul în care nici astfel nu se poate împărți sarcina reparației, fiecare va contribui în mod egal la repararea prejudiciului”. Corespunzător deosebirii care se face între drepturile patrimoniale și drepturile nepatrimoniale, prejudiciile aduse acestor drepturi se împart, la rândul lor, în două categorii, adică în prejudicii patrimoniale (materiale) și prejudicii nepatrimoniale, care vizează în mod direct persoana umană .

Prejudiciul patrimonial se răsfrânge asupra patrimoniului persoanei. Natura economică și posibilitatea evaluării bănești este de esență acestor pagube (de exemplu, degradarea sau distrugerea unor bunuri, uciderea unor animale, pierderea unor drepturi patrimoniale etc.).

Prejudiciul nepatrimonial, denumit daună morală , constă în atingerea valorilor care definesc personalitatea umană. Aceste valori se referă la existența fizică a omului, sănătatea și integritatea corporală, sensibilitatea fizică și psihică, sentimentele de afecțiune și dragoste, la cinstea, demnitatea și onoarea, prestigiul profesional, la nume și domiciliu, la drepturile nepatrimoniale rezultate din creația intelectuală, precum și la alte valori similare.

De regulă, prejudiciul are caracter patrimonial (material) și deci este susceptibil de evaluare bănească. Prejudiciul moral, cauzat prin lezarea unui drept sau interes nepatrimonial, poate avea atât caracter patrimonial cât și moral.

Încercând să clasifice prejudiciile nepatrimoniale în raport cu felul dreptului încălcat, autorii enumeră prejudiciile care rezultă din vătămarea integrității corporale sau sănătății și care constau în durerile fizice, cauzate prin lovituri sau răni, și durerile psihice, cauzate prin lezarea sentimentelor de afecțiune și dragoste provocate prin moartea unei ființe apropiate, precum și cele determinate de rănirea, mutilarea, desfigurarea sau îmbolnăvirea ei; prejudicii constând din atingeri aduse

demnității umane, cinstei, onoarei, prestigiului sau reputației prin insulte, calomnii și alte asemenea fapte reprobabile; prejudicii constând din atingeri aduse dreptului la nume, la pseudonim prin folosirea lor abuzivă, precum și prejudicii constând din atingeri aduse drepturilor nepatrimoniale rezultate din creația intelectuală, științifică, literară și artistică.

Problema dacă suferințele omenești pot fi evaluate în bani, prin acordarea unor despăgubiri care să reprezinte acel așa numit pretium doloris, a fost un timp controversată.

În realitate, critica viza mai mult unele soluții de reparare a prejudiciului de ordin afectiv determinat de pierderea unor animale îndrăgite, dar asemenea soluții au rămas cu totul izolate.

Conform art. 1391 C. civ., „(1) În caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății, poate fi acordată și o despăgubire pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială. (2) Instanța judecătorească va putea, de asemenea, să acorde despăgubiri ascendenților, descendenților, fraților, surorilor și soțului, pentru durerea încercată prin moartea victimei, precum și oricărei alte persoane care, la rândul ei, ar putea dovedi existența unui asemenea prejudiciu. (3) Dreptul la despăgubire pentru atingerile aduse drepturilor inerente personalității oricărui subiect de drept va putea fi cedat numai în cazul când a fost stabilit printr-o tranzacție sau printr-o hotărâre judecătorească definitivă. (4) Dreptul la despăgubire, recunoscut potrivit dispozițiilor prezentului articol, nu trece la moștenitori. Aceștia îl pot însă exercita, dacă acțiunea a fost pornită de defunct”.

Practica judiciară, chiar și înainte de intrarea în vigoare a noului Cod civil, a admis în mod aproape unanim plata despăgubirilor cu acest titlu. De asemenea, este admisă și despăgubirea pentru „prejudiciul estetic” în cazul vătămarilor provocate unei persoane prin mutilări sau desfigurare, care sunt de natură să-i cauzeze suferințe de ordin psihic și să-i diminueze posibilitățile de afirmare în viață.

Tot astfel, s-a admis despăgubirea pecuniară și pentru prejudiciul „de agrement”, determinat de consecințele pe care le poate suferi, de pildă, victima unui accident prin privarea ei de posibilitatea de a viziona spectacole, de a face vizite sau excursii și de a participa la viața socială ca orice om sănătos, despăgubirile fiind menite să-i aducă o alinare a suferințelor și de a-i procura mijloacele necesare de îmbogățire spirituală, deplasare și divertisment. Potrivit art. 1349 C. civ., dreptul victimei la reparații se naște în situația în care prejudiciul cauzat este urmarea unei fapte ilicite.

În mod obișnuit, fapta ilicită, ca element al răspunderii civile delictuale, este definită ca fiind orice faptă prin care, încălcându-se normele dreptului obiectiv, sunt cauzate prejudicii dreptului subiectiv aparținând unei persoane.

În literatura juridică s-a arătat că, în aprecierea caracterului ilicit al faptei, urmează a fi avută în vedere nu numai „încălcarea normelor dreptului obiectiv”, ci și încălcarea normelor de conviețuire socială, în măsura în care reprezintă o continuare a prevederilor legale și conturează însăși conținutul, limitele și modul de exercitare a drepturilor subiective recunoscute de lege, idee reflectată și în reglementarea actuală.

Noțiunea de faptă ilicită este privită în practica judecătorească în mod extensiv, în sensul că se reține răspunderea civilă delictuală nu numai atunci când s-a adus atingere unui drept subiectiv – stricto sensu –, dar și atunci când pierderea suferită era consecința încălcării unui simplu interes, care nu alcătuia un drept subiectiv. Soluția a fost apreciată favorabil de literatura de specialitate.

Literatura de specialitate a evidențiat câteva trăsături caracteristice ale faptei ilicite:

- Caracterul obiectiv, în sensul că este o manifestare exterioară a unei atitudini de conștiință și voință a unei anumite persoane; altfel spus, fapta ilicită trebuie să aibă o existență materială.

Ca fapt obiectiv al realității, acțiunea umană este un act conștient. Aceasta este caracteristica cea mai importantă a acțiunii ca modalitate a conduitei ilicite.

O acțiune inconștientă – comisă de o persoană lipsită de uzul rațiunii – sau declanșarea unei energii naturale ori animale, atunci când nu se datorează unei acțiuni umane, nu are relevanță juridică, nu este un act ilicit.

- Caracterul culpabil al faptei, respectiv atitudinea subiectivă, psihică a persoanei față de fapta sa, față de propriul comportament exteriorizat, prin referire la care trebuie să se aprecieze conduita umană ca ilicită.

Nu se poate concepe existența unei fapte care, în mod obiectiv, să ne apară ca fiind o faptă ilicită, dar care, sub aspect subiectiv, să fi fost săvârșită fără vinovăție din partea autorului său. Există astfel ipoteza în care, deși există fapta ilicită cauzatoare de prejudicii, răspunderea nu este angajată întrucât, sub aspectul laturii subiective, fapta a fost săvârșită fără vinovăție.

De exemplu, o faptă cauzatoare de prejudicii săvârșită sub imperiul forței majore, ori fapta săvârșită de o persoană lipsită de discernământ.

- Este un act reprobabil din punct de vedere social, juridic și moral

Orice conduită ilicită, indiferent de natura ei, are un caracter antisocial, deoarece prin ea se lezează drepturi subiective, bunuri, interese sau valori, de a căror ocrotire și conservare este interesată întreaga societate.

Pe de altă parte, nu orice acțiune conștientă este și un act ilicit, ci numai acela prin care se lezează drepturi legal recunoscute, sau se nesocotesc obligații juridice impuse.

De aceea, se poate afirma că acțiunea ilicită întotdeauna este corelată de o normă juridică prohibitivă prin care se interzice ceva. În fine, toate faptele ilicite sunt contrare și normelor moralei; ele reprezintă atât încălcări ale ordinii de drept, cât și ale moralei.

Dreptul, ca și morală, cuprinde un ansamblu de reguli de conduită prin care se stabilește ceea ce este admis și ceea ce este interzis membrilor comunității sociale. De aceea, orice fapt ilicit este în același timp și un fapt imoral. Conduita care înfrânge norma juridică în asemenea cazuri înfrânge și o normă morală, iar sancțiunea juridică aplicată autorului unei atare conduite este dublată de o sancțiune morală.

4.2.3. Răspunderea delictuală pentru fapta proprie

Art. 1357 C. civ., intitulat marginal „Condițiile răspunderii”, statuează: „(1) Cel care cauzează altuia un prejudiciu printr-o faptă ilicită, săvârșită cu vinovăție, este obligat să îl repare. (2) Autorul prejudiciului răspunde pentru cea mai ușoară culpă”.

În ceea ce privește răspunderea delictuală pentru fapta proprie, Codul civil consacră teza lipsei responsabilității interzișilor și minorilor pentru prejudiciul cauzat, dacă nu se dovedește discernământul acestora la data săvârșirii faptei.

Ca regulă de principiu, alin. (1) al art. 1366 C. civ. statuează în sensul că „minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani sau persoana pusă sub interdicție judecătorească nu răspunde de prejudiciul cauzat dacă nu se dovedește discernământul său la data săvârșirii faptei”.

Aceasta înseamnă că făptuitorii minori care nu au împlinit vârsta de 14 ani și persoanele puse sub interdicție, în baza unei hotărâri judecătorești definitive și irevocabile, nu au capacitate delictuală, deci nu răspund pentru prejudiciile pe care le produc decât în mod excepțional dacă se demonstrează că au acționat într-un moment de luciditate, deci cu discernământ. Codul civil a instituit astfel o prezumție legală relativă privind lipsa capacității delictuale, prezumție care poate fi răsturnată dacă se demonstrează faptul că, în cauză, minorul sau bolnavul a acționat în mod conștient, cu discernământ.

În alin. (2) al art. 1366 C. civ. se arată: „Minorul care a împlinit vârsta de 14 ani răspunde de prejudiciul cauzat, în afară de cazul în care dovedește că a fost lipsit de discernământ la data săvârșirii faptei”. Textul instituie regula generală potrivit căreia persoanele care au împlinit vârsta de 14 ani au capacitate delictuală, deci răspund pentru prejudiciile cauzate altor persoane. În această situație, prezumția legală relativă privește existența capacității delictuale, care poate fi răsturnată prin dovedirea contrariului, adică a lipsei discernământului, la momentul producerii faptei prejudiciabile.

Deși textul legal face referire doar la „minori”, această regulă poate fi aplicabilă tuturor persoanelor, inclusiv celor adulte, care au posibilitatea de a demonstra faptul că, vremelnic sau definitiv, au fost lipsite de discernământul faptelor lor. Aceasta ar fi situația bolnavilor psihic care, deși nu au fost puși sub interdicție, nu au putut conștientiza pericolul faptelor prejudiciabile.

Problema discernământului, ca o condiție necesară pentru angajarea răspunderii delictuale, este reglementată în art. 1367 C. civ. și cu privire la acea persoană care nu răspunde dacă „în momentul în care a săvârșit fapta păgubitoare era într-o stare, chiar vremelnică, de tulburare a minții care l-a pus în neputință de a-și da seama de urmările faptei sale” [alin. (1)]. Nu va beneficia de aplicarea acestor dispoziții cel a cărui asemenea stare „a fost provocată de el însuși, prin beția produsă de alcool, de stupefiante sau de alte substanțe” [alin. (2)].

În practică, se constată că există cazuri în care lipsa discernământului se poate datora și unei situații excepționale, constând într-o stare accidentală de tulburare a minții, în care făptuitorul, în concret, nu a avut reprezentarea urmărilor faptei sale socialmente periculoase. Astfel, dacă o persoană prezumată ca având capacitate delictuală, atât din punctul de vedere al vârstei, cât și al stării sale de sănătate mintală, își pierde discernământul vremelnic sau definitiv, intempestiv, ca urmare a unui șoc psihotraumatic, a unei boli, dacă a cauzat un prejudiciu altei persoane în această stare, nu va putea fi trasă la răspundere.

Rezultă că lipsa discernământului, în aceste situații, înlătură total vinovăția făptuitorului. Dovada unei asemenea situații poate fi realizată prin orice mijloace de probă, îndeosebi prin expertize medico-legale psihiatrice.

Eventuala alterare a discernământului nu este suficientă pentru ca făptuitorul să nu suporte despăgubirile datorate victimei. Astfel, potrivit alin. (2) al art. 1367 C. civ., dacă pierderea discernământului făptuitorului se datorează propriului său comportament concretizat prin consum de băuturi alcoolice, stupefiante sau alte substanțe interzise, acesta va răspunde pentru consecințele produse. Se va aprecia în sensul că în mod voit a procedat astfel, cunoscând efectele nocive ale beției voluntare sau ale consumului de asemenea substanțe care îl pot transforma într-un element periculos pentru cei din jurul său.

În formularea art. 1368 alin. (1) C. civ.: „Lipsa discernământului nu îl scutește pe autorul prejudiciului de plata unei indemnizații către victimă (...)”, adăugându-se condiția „(...) ori de câte ori nu poate fi angajată răspunderea persoanei care avea, potrivit legii, îndatorirea de a-l supraveghea”.

Dispozițiile art. 1368 C. civ., care introduc conceptul răspunderii subsidiare, subliniază că, în centrul răspunderii civile, se află prejudiciul, iar sancționarea conduitei culpabile este mai puțin relevantă. Astfel, lipsa discernământului nu îl va scuti pe autorul prejudiciului de plata despăgubirilor dacă nu va putea angaja răspunderea celui care avea obligația legală de a-l supraveghea. Această soluție s-a adoptat din considerente evidente de echitate, pentru protecția victimei. Răspunderea civilă patrimonială a persoanei juridice poate fi după caz, o răspundere contractuală ori o răspundere delictuală.

La rândul său, răspunderea civilă delictuală poate fi o răspundere pentru fapta proprie, o răspundere pentru fapta altuia – de regulă, o răspundere în calitate de comitent, pentru faptele prepușilor săi, ori o răspundere pentru prejudiciile cauzate de lucrurile, edificiile ori animalele care îi aparțin.

În ce privește răspunderea persoanelor juridice pentru pagubele pricinuite cu prilejul aducerii la îndeplinire a actelor administrative – fie prin fapta organelor, fie prin aceea a prepușilor lor –, aceasta a fost întotdeauna recunoscută în dreptul nostru; existența acestei răspunderi a fost expres confirmată – în aceste cazuri – și prin noul text constituțional, respectiv art. 126 alin. (6), care instituie drept garanție constituțională a controlului legalității tuturor actelor administrative calea contenciosului administrativ.

Este necesar însă să diferențiem această categorie a răspunderii de răspunderea cu caracter general ce incumbă tuturor persoanelor juridice – inclusiv organelor administrației publice – pentru actele intrând în circuitul raporturilor juridice civile și în cadrul căreia stabilirea ilicității faptului ce a pricinuit paguba se face întotdeauna – în condițiile dreptului comun – de către instanțele judecătorești competente să hotărască asupra despăgubirii reclamate.

Art. 1358 C. civ., intitulat marginal „Criterii particulare de apreciere a vinovăției”, dispune: „Pentru aprecierea vinovăției se va ține seama de împrejurările în care s-a produs prejudiciul, străin de persoana autorului faptei, precum și, dacă este cazul, de faptul că prejudiciul a fost cauzat de un profesionist în exploatarea unei întreprinderi”.

Preocupându-ne de răspunderea civilă delictuală pentru fapta proprie, se pune întrebarea: în ce ipoteză va fi angajată o astfel de răspundere, în cazul persoanei juridice?

„Când vorbim de organele persoanei juridice, nu avem în vedere două entități juridice de sine stătătoare: persoana juridică, pe de o parte, și organele acesteia, pe de altă parte. Ne aflăm în fața unei singure entități – persoana juridică – ce se exprimă prin organele sale”.

Tocmai această idee constituie fundamentul art. 218 alin. (1) C. civ., în conformitate cu care „actele juridice făcute de organele de administrare ale persoanei juridice, în limitele puterilor ce le-au fost conferite, sunt actele persoanei juridice înseși”. Iar „faptele licite sau ilicite săvârșite de organele persoanei juridice obligă însăși persoana juridică, însă numai dacă ele au legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate”. [art. 219 alin. (1) C. civ.].

Conchidem, pe baza acestor prevederi legale, că răspunderea civilă delictuală pentru fapta proprie a persoanei juridice va fi angajată ori de câte ori organele acesteia, cu prilejul exercitării funcției ce le revine, vor fi săvârșit o faptă ilicită cauzatoare de prejudicii.

Întrucât ne aflăm în fața unei răspunderi pentru fapta proprie a persoanei juridice, faptă ce a fost săvârșită prin organele sale, urmează:

- dacă fapta nu a fost săvârșită de către organele persoanei juridice, ci de către un reprezentant al acesteia, cu prilejul exercitării atribuțiilor ce i-au fost încredințate, răspunderea civilă a persoanei juridice va fi angajată, însă nu ca o răspundere pentru fapta proprie, ci ca o răspundere pentru fapta altuia; fapta ilicită trebuie să fi fost
- săvârșită de către organele persoanei juridice cu prilejul exercitării funcției lor; aceasta înseamnă că fapta trebuie să se afle într-o conexiune necesară cu funcția respectivă, chiar dacă au fost depășite limitele legale ale funcției;
- pentru angajarea răspunderii, victima prejudiciului va trebui să facă proba elementelor răspunderii – prejudiciu, faptă ilicită, raport de cauzalitate, vinovăție – pornind de la fapta organelor persoanei juridice.

4.2.4. Răspunderea civilă delictuală pentru fapta altuia

Principiul care domină întreaga materie a răspunderii delictuale este reglementat de art. 1349 C. civ., potrivit căruia fiecare om este ținut să răspundă pentru propriile sale fapte. Acest principiu nu este însă suficient în toate cazurile, deoarece insolvabilitatea celui chemat la repararea pagubei ar putea zădărnici instituirea răspunderii civile. De aceea, în scopul apărării intereselor legitime ale persoanelor prejudiciate, legiuitorul a reglementat, pe lângă răspunderea directă pentru fapta proprie, și o altă răspundere, indirectă, complementară, a altor persoane, care doar se adaugă și completează răspunderea autorului direct al prejudiciului.

Răspunderea pentru fapta altuia sau răspunderea indirectă este considerată o specie a răspunderii civile delictuale care derogă de la dreptul comun în materie și care se înfățișează sub forma prezumțiilor de răspundere stabilite de lege în sarcina unor persoane (având calitatea de părinți, cadre didactice, meseriași sau comitenți) pentru faptele ilicite cauzatoare de prejudicii, săvârșite de alte persoane (copii, elevi, ucenici sau prepuși) aflate în supravegherea, educarea, îndrumarea sau dispoziția lor.

Cât privește răspunderea pentru fapta altuia, Codul civil actual reglementează două astfel de cazuri: răspunderea pentru fapta minorului sau a celui pus sub interdicție, precum și răspunderea comitentului pentru prepus. Ca element novator, art. 1372 C. civ. extinde sfera celor răspunzători pentru fapta prejudiciabilă săvârșită de aceștia: vor fi responsabili nu doar părinții, cadrele didactice și meseriașii, așa cum se prevedea în Codul civil din 1864, ci orice persoană care, conform legii, contractului sau unei hotărâri judecătorești, aveau obligația de supraveghere.

Răspunderea civilă delictuală pentru fapta altuia se va putea angaja numai în ipotezele și pentru persoanele indicate în art. 1372-1380 C. civ. .

Răspunderea pentru fapta minorului sau al celui pus sub interdicție este reglementat în art. 1372 din Codul civil, text care:

În primul alineat stabilește sfera sau domeniul de aplicare, precum și condițiile speciale care trebuie să fie întrunite pentru angajarea acestei răspunderi. Astfel, textul dispune: „Cel care în temeiul legii, al unui contract ori al unei hotărâri judecătorești este obligat să supravegheze unui minor sau o persoană pusă sub interdicție răspunde de prejudiciul cauzat altuia de către aceste din urmă persoane”.

În alin. (2) se prevede: „Răspunderea subzistă chiar în cazul când făptuitorul, fiind lipsit de discernământ, nu răspunde pentru fapta proprie”; din analiza textului rezultă că pentru angajarea răspunderii persoanei care are obligația de a supravegheze nu este necesar să fie prezente toate condițiile răspunderii pentru fapta proprie a autorului faptei ilicite și prejudiciabile; mai exact, acesta nu este necesar să aibă discernământul prezumat ori dovedit al faptei sale.

Alin. (3) al aceluiași articol stabilește limitativ faptul că persoana obligată la supravegheze este exonerată de răspundere „numai dacă dovedește că nu a putut împiedica faptul prejudiciabil”.

Art. 1372 alin. (1) dispune că răspunderea se angajează atât pentru faptele ilicite și prejudiciabile ale copiilor minori, cât și pentru ale persoanelor puse sub interdicție judecătorească, indiferent de vârstă.

Așadar, în ceea ce îl privește pe autorul faptei ilicite și prejudiciabile, acesta trebuie ca, la data săvârșirii acelei fapte, să fi fost minor, adică să aibă vârsta sub 18 ani, ori să fie o persoană aflată sub interdicție judecătorească . Această răspundere nu există în cazul în care autorul faptei prejudiciabile este o persoană majoră lipsită de discernământ și care nu este pusă sub interdicție judecătorească pentru alienație sau debilitate mintală.

Din analiza aceluiași alin. (1) al art. 1372 C. civ. rezultă că răspunderea se angajează în sarcina tuturor persoanelor care au obligația prevăzută de lege, stabilită într-un contract ori prin hotărâre judecătorească, de a supraveghea pe minorul sau, după caz, persoana pusă la sub interdicție care a săvârșit fapta ilicită, cauzatoare de prejudicii în dauna unui terț .

Astfel, în ceea ce privește obligația de supravegheze a minorilor, ea este prevăzută expres de lege, în primul rând, în sarcina părinților; în acest sens, art. 493 C. civ. dispune: „Părinții au dreptul și îndatorirea de supravegheze a copilului minor”. Această obligație a părinților rezultă și din economia reglementărilor în materia ocrotirii minorilor, chiar fără a fi menționată explicit; astfel, art. 487 C. civ. prevede: „Părinții au dreptul și îndatorirea de a crește copilul, îngrijind de sănătatea și dezvoltarea lui fizică, psihică și intelectuală, de educația, învățătura și pregătirea profesională a acestuia”. Obligația părinților de creștere a copilului are un conținut larg, întrucât include în mod necesar și implicit și obligația de supravegheze . De asemenea, obligația părinților de a îndruma și supraveghea copilul minor poate fi dedusă și din prevederile art. 32 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată. Obligația în discuție incumbă fără deosebire părinților firești și, după caz, părinților adoptatori.

Alte persoane cărora le revine obligația de supravegheze sunt: tutorii minorului și tutorii interzișilor judecătorești; cadrele didactice din învățământul preuniversitar; meseriașii care instruiesc ucenicii; persoanele cărora un copil minor le este dat în plasament prin hotărâre judecătorească; asistenții maternali; persoanele care în calitate de profesioniști își asumă misiunea de a instrui, reeduca, trata, recupera sau organiza timpul liber al minorilor și bolnavilor psihici aflați sub interdicție; unitățile sanitare publice în care află internați bolnavii psihici aflați sub interdicție. În mod analog răspunderii pentru fapta proprie, condițiile generale ce trebuie întrunite cumulativ sunt prejudiciul cauzat altuia, fapta ilicită a minorului sau interzisului judecătorec și raportul de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu.

Vinovăția sau culpa autorului faptei prejudiciabile nu este o condiție necesară existenței acestei răspunderi; este ceea ce rezultă din prevederea art. 1372 alin. (2), care dispune că „răspunderea

subzistă chiar și în cazul când făptuitorul, fiind lipsit de discernământ, nu răspunde pentru fapta proprie”.

Alături de aceste condiții cu valoare generală, răspunderea pentru fapta altuia intervine, conform textului art. 1372 alin. (1), numai dacă sunt întrunite încă două condiții speciale care se grefează pe cele generale: minoritatea sau, după caz, statutul juridic de persoană pusă sub interdicție al autorului faptei ilicite și prejudiciabile; existența obligației de supraveghere a autorului faptei prejudiciabile în sarcina persoanei răspunzătoare, obligație născută direct din lege, dintr-un contract ori stabilită prin hotărâre judecătorească.

Minoritatea sau, după caz, statutul de persoană pusă sub interdicție trebuie să existe în momentul în care autorul prejudiciului a săvârșit fapta ilicită și păgubitoare; în ceea ce privește minoritatea, nu se face deosebire între minorul care a împlinit vârsta de 14 ani, când este prezumat de lege că nu are discernământ, și minorul între 14-18 ani care, dimpotrivă, este prezumat că are discernământ în plan delictual (art. 1366 C. civ.).

În ceea ce privește cea de-a doua condiție specială, este necesar ca fapta ilicită și prejudiciabilă să fie săvârșită de minorul sau de interzisul judecătoresc aflat în cauză după momentul nașterii efective a obligației de supraveghere în sarcina persoanei răspunzătoare. Prin obligația de supraveghere se înțelege îndatorirea și puterea persoanei

în sarcina căreia s-a născut de a organiza, dirija și controla activitatea autorului faptei ilicite și prejudiciabile; și aceasta deoarece persoana aflată sub supraveghere este un minor sau interzis judecătoresc, adică o persoană care din cauza stării fizice sau psihice trebuie să se afle în îngrijirea și sub autoritatea unei alte persoane.

Potrivit prevederilor art. 1373 C. civ., „comitentul este obligat să repare prejudiciul cauzat de prepușii săi ori de câte ori fapta săvârșită de aceștia are legătură cu atribuțiile ori cu scopul funcțiilor încredințate”. În alin. (2) al art. 1373 C. civ. este formulată o definiție a noțiunii de „comitent”, prin desemnarea sferei persoanelor responsabile: „Este comitent cel care, în virtutea unui contract sau în temeiul legii, exercită direcția, supravegherea și controlul asupra celui care îndeplinește anumite funcții sau însărcinări în interesul său ori al altuia”.

O cauză specială care înlătură răspunderea comitentului a fost precizată în alin. (3) al art. 1373 C. civ.: „Comitentul nu răspunde dacă dovedește că victima cunoștea sau, după împrejurări, putea să cunoască, la data săvârșirii faptei prejudiciabile, că prepusul a acționat fără nicio legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate”.

Comitenții răspund de prejudiciul cauzat de prepușii lor în funcțiile ce li s-au încredințat. Formularea primului alineat al art. 1373 C. civ. se referă la condiția specială (pentru antrenarea răspunderii comitentului) ca fapta prepușilor să aibă legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate.

Deși Codul civil nu prevede în mod explicit condiția raportului de subordonare pentru angajarea răspunderii, ea rezultă din folosirea noțiunilor de comitent și prepus, mai ales că textul se referă și la încredințarea unor anumite funcții uneia dintre părți de către cealaltă. Astfel, prepușenia implică un raport de conducere și disciplină, în care prepusul se află față de comitent, din punct de vedere juridic, atunci când aduce la îndeplinire sarcina primită.

Răspunderea comitentului pentru fapta prepusului există ori de câte ori sunt dovedite condițiile generale ale răspunderii civile delictuale: fapta ilicită a prepusului, prejudiciul, raportul de cauzalitate și vina prepusului.

Ultima cerință a generat controverse, existând și opinii potrivit cărora comitentul răspunde, fiind suficient să se dovedească primele trei elemente.

Două cerințe speciale particularizează responsabilitatea comitentului: raportul de prepușenie și săvârșirea faptei de către prepus în cadrul exercitării funcțiilor ce i s-au încredințat de către comitent.

- Existența raportului de prepușenie la data săvârșirii faptei prejudiciabile. Prin raport de prepușenie înțelegem relația de subordonare dintre prepus și comitent, în cadrul căreia comitentul a încredințat o funcție prepusului, iar acesta a acceptat să o primească.

Izvoarele raportului de prepușenie sunt: contractul de muncă (caracterizat prin subordonarea persoanei încadrate în muncă față de unitatea la care își desfășoară activitatea), contractul de antrepriză și contractul de mandat, dacă antreprenorul și mandatarul acceptă să se situeze sub autoritatea clientului, respectiv a mandantului; regiile autonome, societățile comerciale constituite potrivit Legii nr. 31/1990 (republicată) și Legii nr. 15/1990, precum și societățile agricole întemeiate pe Legea nr. 36/199.

Alte surse ale prepușeniei pot fi relațiile dintre membrii unui colectiv – o persoană face un serviciu colegului său –, raporturile de familie etc. Este vorba de așa-numiții „prepuși ocazionali”.

- Săvârșirea faptei în exercițiul funcțiilor încredințate de comitent prepusului. Cu privire la această condiție s-au dat două interpretări .

Potrivit interpretării restrictive, suntem în prezența răspunderii comitentului numai dacă săvârșirea faptei ilicite s-a circumscris limitelor funcției încredințate prepusului .

Interpretarea extensivă concluzionează că există răspundere din partea comitentului și în acele cazuri în care prepusul a abuzat de funcția încredințată, dacă i-a depășit limitele, funcția fiind doar prilejul ce a făcut posibilă fapta prejudiciabilă.

Dacă se adoptă cea de-a doua teză, răspunderea comitentului trebuie circumscrisă unor limite normale și raționale, sens în care facem câteva precizări:

- comitentul nu răspunde în cazul în care prepusul a săvârșit o faptă ilicită ce nu are legătură cu exercițiul funcției încredințate (de exemplu, fapta este comisă de prepus în timpul concediului său de odihnă);

- comitentul nu răspunde dacă cel prejudiciat a știut că prepusul acționează în interesul său propriu ori cu depășirea atribuțiilor ce decurg din funcția încredințată, și nici atunci când activitatea prepusului a ieșit din sfera de activitate în care comitentul exercita controlul asupra sa.

Victima are posibilitatea de a obține satisfacție fie de la comitent (art. 1372 C. civ.), fie de la prepus (art. 1349 C. civ.), fie de la comitent și prepus, în solidar (art. 1382 C. civ.) .

În condițiile în care prepușii unor comitenți diferiți cauzează un prejudiciu comitentului unuia dintre ei, ceilalți comitenți răspund solidar, proporțional cu culpa propriului său prepus.

Reparând paguba provocată de prepusul său, comitentul poate regresa împotriva acestuia. În acțiunea de regres a comitentului , acesta nu va mai fi nevoit să dovedească culpa prepusului, deoarece justificarea acțiunii sale o constituie hotărârea definitivă pe baza căreia a fost obligat la despăgubiri și a efectuat plata. Aceasta, evident, nu înseamnă că pârâtul din acțiunea în regres nu va putea dovedi culpa reclamantului, în raporturile dintre ei.

Într-adevăr, pentru ca comitentul să poată fi obligat în baza art. 1372 C. civ., se cer îndeplinite trei condiții: existența raportului de prepușenie între cel care răspunde și cel care a comis fapta; prepusul să fie în culpă; faptul să fi fost comis în exercițiul funcțiunii.

Deci, dacă prepusul nu este în culpă, nu este vina lui sau este caz de forță majoră, nu răspunde nici comitentul. Neexistând elementul culpei, nu răspunde nici cel ce este prezumat în culpă pe baza art. 1372 C. civ., iar dacă se face, în schimb, dovada culpei proprii a acestuia potrivit art. 1349 C. civ., nu i se mai poate aplica prezumția din art. 1372 C. civ.

4.2.5. Răspunderea civilă delictuală pentru prejudiciile cauzate de lucruri, animale și ruina edificiului

Art. 1349 alin. (3) și (4) C. civ. statuează că „(3) În cazurile anume prevăzute de lege, o persoană este obligată să repare prejudiciul cauzat de fapta altuia, de lucrurile ori animalele aflate sub paza sa, precum și de ruina edificiului. (4) Răspunderea pentru prejudiciile cauzate de produsele cu defecte se stabilește prin lege specială”.

Codul civil român consacră, cu valoare de principiu, răspunderea pentru prejudiciile cauzate de lucruri în art. 1376: „Oricine este obligat să repare, independent de orice culpă, prejudiciul cauzat de lucrul aflat sub paza sa”.

Pentru a deosebi răspunderea instituită prin acest text de lege de răspunderea proprie, prevăzută de art. 1349 C. civ., doctrina acceptă distincția dintre „fapta lucrului” și „fapta omului”. Delimitarea poate fi făcută în plan cauzal, stabilindu-se în ce măsură prejudiciul este o consecință directă a activității omenești, în care lucrul este doar folosit în acest scop sau activitatea ori inactivitatea lucrului a produs prejudiciul. De aceea, în fiecare caz în parte, este esențial să fie stabilită relația dintre aceste două posibile componente ale unei acțiuni sau inacțiuni cauzatoare de prejudicii . În acest sens, în plan cauzal, prejudiciul trebuie să fie produs în mod obiectiv și necesar prin fapta lucrului, chiar și în situația în care nu a făcut decât „(...) să înlesnească procesul producerii prejudiciului, grăbind sau favorizând dezvoltarea acestui proces sau menținând ori agravând rezultatele lui negative” . În acest sens, fapta lucrului trebuie să fie decisivă, respectiv că lucrul este implicat efectiv, fie cu un rol activ, fie pasiv, dar a declanșat mecanismul producerii prejudiciului, altfel spus, este „instrumentul producerii prejudiciului”. Desigur, dacă fapta omului, adică a paznicului juridic al lucrului, săvârșită cu vinovăție, a fost preponderentă în cauzarea prejudiciului, sunt incidente dispozițiile art. 1349 C. civ., ceea ce exclude incidența forței majore și a cazului fortuit .

Într-adevăr, exonerarea de răspundere a celui ce are în paza sa juridică lucrul nu poate avea loc într-o situație caracterizată ca fiind un caz fortuit. Astfel, de exemplu, împrejurări ca ruperea unei piese, spargerea unui cauciuc sau blocarea sistemului de frânare ca urmare a unei defecțiuni a autovehiculului, în strânsă legătură cu lucrul, sunt cazuri fortuite și, ca atare, față de prezumția de responsabilitate prevăzută de text, nu

constituie pentru el cauze de exonerare de răspundere.

Cel ce are în paza sa un lucru nu poate fi exonerat de răspundere chiar dacă ar dovedi că nu este în culpă, întrucât a îndeplinit cu maximum de diligență obligațiile de pază ce-i revin . De asemenea, paznicul nu se poate exonera de răspundere prin dovada că prejudiciul se datorează unor vicii ascunse ale lucrului, a căror existență nu numai că nu îi este imputabilă, dar, neputând-o prevedea, nu a fost în măsură să preîntâmpine prejudiciul ce ele au cauzat .

a) Fundamentarea răspunderii pentru lucruri. Precizări terminologice

Prin art. 1376 din Codul civil, a fost instituită răspunderea pentru lucruri, bazată pe o prezumție de culpă, prin lucruri susceptibile de a cauza prejudicii înțelegându-se orice bunuri mobile sau imobile care se află în mișcare. Această prezumție de răspundere se bazează pe ideea că persoana care are paza legală a lucrului nu și-a îndeplinit o obligație de rezultat, temeiul răspunderii justificându-se pe lipsa de pază a lucrului.

Dispozițiile art. 1375 C. civ. și alin. (1) al art. 1376 C. civ. fac referire la „paza” animalului și a lucrului, pentru ca în art. 1377 C. civ. să fie formulată definiția pazei juridice: „În înțelesul dispozițiilor art. 1375 și 1376, are paza animalului sau a lucrului proprietarul ori cel care, în temeiul unei dispoziții legale sau al unui contract ori chiar numai în fapt, exercită în mod independent controlul și supravegherea asupra animalului sau a lucrului și se servește de acesta în interes propriu”.

Înțelesul termenului lucru cunoaște o largă evoluție jurisprudențială. Textul amintit reglementează răspunderea pentru lucruri , în general, fără a deosebi după cum lucrurile sunt periculoase ori nepericuloase, mobile sau imobile.

În ce privește noțiunea de pază la care se referă aici legea, este necontestat că ea nu are în vedere paza materială, ci „paza juridică” ce-i revine în principiu proprietarului, care are dreptul și obligația de control și directivă asupra lucrului, astfel că este îndreptățit

să ia măsurile necesare pentru ca lucrul să nu se afle în situația de a cauza altora un prejudiciu.

Prin urmare, paza juridică își are temeiul într-o situație de fapt și nu implică în mod necesar ca proprietarul să dețină material lucrul, fiind suficient ca paznicul să păstreze lucrul în serviciul său și să aibă asupra lui puterea de directivă și control chiar și numai intelectual .

În cazul în care proprietarul lucrului transmite altei persoane paza juridică a acestuia în baza unei convenții ori o pierde, prezumția de răspundere a sa nu mai operează, deoarece, într-o atare situație, nu este vorba de neîndeplinirea unei obligații de rezultat din partea sa.

Nu poate fi vorba însă de transmiterea pazei juridice în cazul în care proprietarul încredințează lucrul unui prepus al său, întrucât existența raportului de subordonare a prepusului implică menținerea dreptului și obligației proprietarului de control și direcție asupra lucrului.

Cât privește pierderea de către proprietar a pazei juridice, aceasta poate avea loc în cazul sustragerii frauduloase a lucrului și exclude culpa sa personală.

Facem mențiunea că, de cele mai multe ori, păzitorul juridic este același cu păzitorul material al bunului. Păzitorul material răspunde în baza art. 1349 C. civ., în timp ce răspunderea păzitorului juridic se întemeiază pe art. 1376 C. civ.

În literatura juridică se consideră, avându-se în vedere conținutul dreptului de proprietate și dispozițiile art. 1376 C. civ., că paza juridică aparține, în primul rând, proprietarului deoarece, în această calitate, până la proba contrară, el are puterea de folosință, direcție și control asupra lucrului, în mod independent.

S-a ajuns la instituirea unei adevărate prezumții simple, în sensul că paza juridică a unui lucru care a cauzat un prejudiciu aparține proprietarului, în măsura în care el nu dovedește că aceasta a trecut asupra altei persoane.

S-a statuat că proprietarul rămâne păzitor juridic dacă a pierdut bunul și că, dimpotrivă, nu răspunde dacă l-a abandonat.

În ceea ce privește cazul proprietății pe cote-părți sau în devălmășie, în literatura juridică s-a considerat că toți coproprietarii lucrului care a cauzat prejudiciul vor răspunde proporțional cu partea lor de proprietate, fiindcă ne găsim în prezența unei răspunderi fără culpă, care îmbracă forma unei obligații de garanție.

Pot fi paznici juridici atât persoanele fizice, cât și persoanele juridice. Intră în sfera păzitorilor juridici și cei care au dobândit în mod nelegitim puterea de comandă asupra lucrului, inclusiv posesorii de rea-credință (hoți, uzurpatori).

Reglementarea proprie acestei probleme se găsește în art. 1375 C. civ., care stabilește că „proprietarul unui animal sau cel care se servește de el răspunde, independent de orice culpă, de prejudiciul cauzat de animal, chiar dacă acesta a scăpat de sub paza sa”.

Pentru antrenarea răspunderii delictuale a paznicului juridic al animalului, trebuie îndeplinite următoarele condiții: existența unui prejudiciu care a fost cauzat prin „fapta”

animalului aflat în paza persoanei responsabile; această răspundere să fie independentă de orice culpă, astfel încât păzitorul juridic al animalului va răspunde obiectiv pentru pagubele cauzate de acesta terțelor persoane.

Păzitorul juridic este proprietarul animalului sau chiriașul, comodatarul etc.

Răspunderea revine, în primul rând, proprietarului, în temeiul prezumției că este persoana care dispune de prerogativele pazei juridice: putere de comandă, direcție și supraveghere asupra animalului.

În practica judiciară mai veche s-a reținut că, în cazul proprietarului unei păduri în care s-au pripășit iepuri, vulpi, mistreți, lupi etc., disculparea pentru pagubele aduse de aceste animale vecinilor poate fi concepută numai dacă cel dintâi nu făcut nimic pentru a menține animalele acolo, pentru că ele, pentru el, sunt un res nullius.

A doua categorie de persoane care răspund în baza art. 1375 C. civ. o constituie cei cărora li s-a transmis paza juridică de către proprietar: chiriașul, uzufructuarul, comodatarul ș.a.

Paznicul material răspunde în temeiul dispozițiilor art. 1349 C. civ. (de exemplu, păstorul, zootehnistul – categorii de persoane care nu folosesc animalul în interes propriu).

Nu mai puțin, dacă paza juridică a fost pierdută, art. 1375 C. civ. rămâne fără aplicare.

- Animalele pentru care intervine răspunderea prevăzută de art. 1375 C. civ.

Potrivit art. 1375 C. civ., proprietarul unui animal sau acela care se servește de acesta în cursul serviciului este răspunzător de prejudiciul cauzat de animal, fie că animalul se află sub paza sa, fie că a scăpat. Textul cere deci ca proprietarul sau cel care se servește de animal să aibă asupra lui paza juridică, adică să aibă controlul și supravegherea asupra animalului. Altfel spus, poate răspunde numai cel ce exercită direcțiunea și supravegherea efectivă:

- a animalelor domestice, indiferent de specie;
- a animalelor sălbatice aflate în captivitate, în circuri, grădini zoologice, rezervații etc. Avem în vedere inclusiv situațiile în care animalele au scăpat din captivitate și au produs pagube;
- animalele sălbatice aflate în libertate.
-

Legea nr. 407/2006 a vânătorii și a protecției fondului cinegetic, care stabilește condițiile de existență a animalelor sălbatice și de gospodărire a vânatului, inclusiv unele măsuri speciale de ocrotire a acestor animale, enumeră animalele sălbatice aflate în libertate, în rezervații naturale, în crescătorii de vânat sau complexe de vânătoare.

În același timp, legea stabilește unele obligații pentru deținătorii terenurilor pe care se află fondurile cinegetice și prevede că vânătoarea este permisă la speciile de vânat, în locurile, în perioadele, în condițiile și cu mijloacele stabilite în această privință.

Aceasta înseamnă însă că pentru prejudiciile cauzate de animalele sălbatice, care se găsesc în libertate și nu pot face obiectul unei paze, deși se află pe un fond dat în administrarea inspectoratelor silvice ori private, răspunderea va interveni în temeiul art. 1349 C. civ., adică potrivit dreptului comun în materie de răspundere, iar nu pe baza art. 1375 C. civ. .

Trebuie menționat că Legea nr. 407/2006 instituie răspunderea în sarcina gestionarului fondului cinegetic pentru prejudicii cauzate de vânat. Dacă paguba a fost cauzată de vânatul din specii protejate, va răspunde autoritatea publică centrală responsabilă de silvicultură.

Potrivit art. 1375 și 1376 C. civ., paznicul juridic al unui animal sau al unui lucru este obligat să răspundă pentru prejudiciul cauzat „independent de orice culpă”.

Răspunderea pentru „fapta” animalului este deci obiectivă; persoana responsabilă este ținută să garanteze terților pentru comportamentul animalului. Păzitorul juridic este exonerat de răspundere doar dacă dovedește forța majoră, fapta terțului pentru care păzitorul juridic nu răspunde sau fapta victimei. În schimb, cazul fortuit nu înlătură răspunderea paznicului juridic.

Art. 1378 C. civ. statuează: „Proprietarul unui edificiu sau al unei construcții de orice fel este obligat să repare prejudiciul cauzat prin ruina lor ori prin desprinderea unor părți din ele, dacă aceasta este urmarea lipsei de întreținere sau a unui viciu de construcție”.

Prin „edificiu” se înțelege, în sensul art. 1378 C. civ., „orice lucrare realizată de om, prin folosirea unor materiale care se încorporează solului, devenind, în acest fel, prin așezarea sa durabilă, un imobil prin natura sa” . Sunt edificii, de exemplu, o casă, un pod, un baraj. Edificiul nu trebuie să fie ridicat neapărat deasupra solului, el putând fi construit și în pământ, cum ar fi, de exemplu, un canal, o pivniță etc.

Pentru a se angaja răspunderea civilă reglementată de art. 1378 C. civ., trebuie ca prejudiciul să fie consecința directă a ruinei edificiului. Prin noțiunea de „ruină” se înțelege „căderea materialului din care edificiul a fost alcătuit, sub povara propriei sale greutate, a greutății oamenilor sau lucrurilor pe care le suportă ori sub acțiunea forțelor naturale” .

Din această definiție se desprind următoarele concluzii: în primul rând, nu pot fi incluse în noțiunea de ruină faptele juridice săvârșite cu scopul de a produce demolarea și nici dărâmarea involuntară a edificiului (cum ar fi, de exemplu, dărâmarea provocată de incendiu); în al doilea rând, ruina poate fi nu numai totală, ci și parțială, ca, de exemplu, căderea numai a unei părți din imobil, a unui balcon, balustrade etc.

Cauzele ruinei sunt expres arătate în prevederile art. 1378 C. civ., și anume: ruina trebuie să fie determinată de lipsa de întreținere a edificiului ori de un viciu de construcție.

Persoana răspunzătoare pentru ruina edificiului trebuie să aibă calitatea de proprietar actual al edificiului. Coproprietarii sau codevălmașii răspund solidar pentru ruina edificiului.

Se impune concluzia că simplul fapt că, pe baza unui raport juridic civil (de exemplu, uzufruct, locațiune, comodat etc.), edificiul a ajuns în stăpânirea sau deținerea unei alte persoane, nu are nicio relevanță juridică din punctul de vedere al aplicării art. 1378 C. civ. de vreme ce acesta nu este proprietar al imobilului.

Cum pentru a angaja răspunderea civilă reglementată de art. 1378 C. civ. nu se cere culpa proprietarului, fiindcă exonerarea sa de răspundere poate avea loc numai prin administrarea dovezii că dărâmarea totală sau parțială a construcției s-a datorat unei cauze străine, externe, și anume forței majore, faptei unei terțe persoane, sau faptei victimei, înseamnă că răspunderea pentru ruina edificiului este o răspundere obiectivă.

Faptul că prin art. 1378 C. civ. s-a instituit, în mod expres, răspunderea pentru vicii ascunse, deci pentru caz fortuit, impune obligatoriu concluzia că nu are nicio semnificație juridică împrejurarea că cel chemat în judecată putea sau nu să prevadă posibilitatea producerii prejudiciului.

Important este faptul că victima nu va putea fi obligată să dovedească existența culpei și că răspunderea proprietarului este întemeiată, în realitate, pe ideea unei obligații reale de garanție, independentă de orice vină din partea titularului dreptului de proprietate asupra construcției .

4.3. Rezumat

Răspunderea civilă delictuală reprezintă principalul instrument de reparare a prejudiciului cauzat unei persoane prin acțiunea altei persoane. Natura prejudiciului condiționează natura reparației datorate de debitor, în realizarea funcției sociale a răspunderii civile.

4.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

- 1) Explicați diferitele forme ale prejudiciului civile.
- 2) Explicați repararea prejudiciului nepatrimonial.
- 3) Prezentați elementele răspunderii civile delictuale și raportul dintre acestea.

4.5. Bibliografie recomandată

1. M.ULIESCU, Coordonator, *Noul Cod civil. Comentarii*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011
2. C. Turianu, A. Duțu, *Drept civil. Compendiu*, Universul Juridic, București, 2016;
3. A. Duțu, *Fundamentele Dreptului Civil*, Universul Juridic, București, 2018;
4. Orice curs de drept civil al unui autor consacrat dedicat materiei.

Capitolul 5. Executarea obligațiilor

5.1. Introducere

În cadrul acestui capitol sunt prezentate metodele de realizare efectivă a conținutului obligațiilor în situațiile ce constituie regula, respectiv executarea acestora.

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de aproximativ 2 ore.

5.2. Conținut

5.2.1. Considerații generale

5.2.2. Plata

5.2.3. Punerea în întârziere a debitorului

5.2.4. Executarea silită a obligațiilor

5.2.4.1. Executarea silită în natură

5.2.4.2. Executarea prin echivalent

5.2.1. Considerații generale

Obligația – în sens larg – este raportul juridic în conținutul căruia intră dreptul subiectului activ, denumit creditor, de a cere subiectului pasiv, denumit debitor, de a da, a face sau a nu face ceva, sub sancțiunea constrângerii de către stat, în caz de neexecutare de bunăvoie.

Principiul executării în natură a obligației este consacrat în art. 1516 alin. (1) C. civ., text care statuează: „Creditorul are dreptul la îndeplinirea integrală, exactă și la timp a obligației”.

Potrivit aceluiași text de lege, creditorul obligației neexecutate are dreptul de a opta între mai multe remedii posibile ; în primul rând, acesta poate solicita îndeplinirea integrală, exactă și la timp a obligației la care s-a obligat debitorul, respectiv executarea unei lucrări, prestarea unui serviciu, transmiterea dreptului de proprietate sau a altui drept real.

Însă, dacă debitorul refuză să-și execute obligația de bunăvoie, deci nu efectuează plata, creditorul poate cere executarea silită în natură a obligației, creditorul obținând și în acest caz exact obiectul obligației, dar nu printr-o plată voluntară, ci printr-o plată silită.

Atunci când, din diferite motive, executarea în natură nu mai este posibilă, creditorul poate recurge la executarea indirectă sau prin echivalent a obligațiilor .

De asemenea, în condițiile în care debitorul nu își execută obligațiile asumate, creditorul are posibilitatea să apeleze la o ultimă soluție, respectiv rezoluțiunea sau rezilierea contractului.

Instituția rezoluțiunii prezintă următoarele caracteristici: este o instituție prin care se sancționează neexecutarea obligațiilor asumate prin contract, întâlnindu-se, de regulă, în cadrul contractelor sinalagmatice, cu executare dintr-odată . Condiția de fond a rezoluțiunii este existența unei neexecutări însemnate. Conform art. 1551 alin. (1) din noul Cod civil, „Creditorul nu are dreptul la rezoluțiune atunci când neexecutarea este de mică însemnătate”. Per a contrario, creditorul are drept la rezoluțiune atunci când neexecutarea este însemnată .

În ceea ce privește contractele cu executare succesivă, art. 1551 C. civ. precizează că creditorul are dreptul la reziliere, chiar dacă neexecutarea este de mică însemnătate, dar are un caracter repetat. Rezilierea este specifică acelor contracte în care executarea este succesivă, în timp ce rezoluțiunea se aplică contractelor cu executare uno ictu.

În fine, obligația este înțeleasă și ca având o legătură strânsă cu ideea de constrângere, ținând seama de dreptul creditorului de a urmări pe debitor cu sprijinul autorității publice pentru îndeplinirea prestației sau, după caz, pentru recuperarea daunelor suferite .

Indiferent de natura obligației (civilă sau comercială), rațiunea finală a acesteia este executarea ei . Dacă obține îndeplinirea exactă a obligației, adică în cazul în care este executată în natură – ceea ce se numește și „executare directă” –, creditorul obține realizarea folosului pe care l-a avut în vedere la încheierea contractului.

Dacă o asemenea executare nu poate fi realizată, creditorul are dreptul să pretindă „despăgubiri” de la debitor – sau echivalentul în bani al prestației prevăzute în contract –, deci o „executare indirectă” a obligației prin plata de „daune-interese”.

5.2.2. Plata

Dacă este vorba de o executare normală, voluntară, a obligației, ne găsim în ipoteza plății.

Cuvântul „plată”, provenit din latinescul *pacare*, înseamnă a da satisfacție, deci de a da satisfacție creditorului prin executarea obligației, adică prin îndeplinirea prestației, oricare ar fi natura acesteia și nu numai prin executarea unei obligații care constă în remiterea unei sume de bani .

Potrivit art. 1469 C. civ.: „(1) Obligația se stinge prin plată atunci când prestația datorată este executată de bunăvoie. (2) Plata constă în remiterea unei sume de bani sau, după caz, în executarea oricărei alte prestații care constituie obiectul însuși al obligației.”.

Art. 1472 C. civ., cu privire la persoanele care pot face plata, dispune că „plata poate să fie făcută de orice persoană, chiar dacă este un terț în raport cu acea obligație”.

Plata făcută de un terț stinge obligația dacă este făcută pe seama debitorului. În acest caz, terțul nu se subrogă în drepturile creditorului plătit decât în cazurile și condițiile prevăzute de lege.

Art. 1475 C. civ., cu privire la persoanele care pot primi plata, dispune că „plata trebuie făcută creditorului, reprezentantului său, legal sau convențional, persoanei indicate de acesta ori persoanei autorizate de instanță să o primească”. Codul civil actual stabilește foarte clar care sunt condițiile plății. Astfel, conform art. 1482 C. civ., referitor la obligația de a preda bunuri individual determinate, „debitorul unui bun individual determinat este liberat prin predarea acestuia în starea în care se afla la momentul nașterii obligației”.

Cu privire la obligația de a strămuta proprietatea, art. 1483 C. civ. dispune că aceasta „implică și obligațiile de a preda lucrul și de a-l conserva până la predare”, iar în ceea ce privește imobilele înscrise în cartea funciară, „obligația de a strămuta proprietatea o cuprinde și pe aceea de a preda înscrisurile necesare pentru efectuarea înscrierii”.

Art. 1485 C. civ. dispune că „obligația de a preda un bun individual determinat o cuprinde și pe aceea de a-l conserva până la predare”.

În fine, referitor la obligația de a achita o sumă de bani, art. 1488 C. civ. dispune că „(1) Debitorul unei sume de bani este liberat prin remiterea către creditor a sumei nominale datorate. (2) Plata se poate face prin orice mijloc folosit în mod obișnuit în locul unde aceasta trebuie efectuată”.

Potrivit prevederilor art. 1494 alin. (1) C. civ.: „(1) În lipsa unei stipulații contrare ori dacă locul plății nu se poate stabili potrivit naturii prestației sau în temeiul contractului, al practicilor statornicite între părți ori al uzanțelor: a) obligațiile bănești trebuie executate la domiciliul sau, după caz, sediul creditorului de la data plății; b) obligația de a preda un lucru individual determinat trebuie executată în locul în care bunul se afla la data încheierii contractului; c) celelalte obligații se execută la domiciliul sau, după caz, sediul debitorului la data încheierii contractului”, ceea ce înseamnă că plata este cherabilă. Cu toate acestea, părțile pot conveni ca plata să se facă la domiciliul

creditorului, caz în care plata este portabilă.

Potrivit art. 1495 alin. (1) C. civ., „în lipsa unui termen stipulat de părți sau determinat în temeiul contractului, al practicilor statornicite între acestea ori al uzanțelor, obligația trebuie executată de îndată”.

În principiu, obligația se execută imediat, plata făcându-se în momentul în care se naște raportul juridic, deoarece în acel moment obligația devine exigibilă.

Dacă părțile au prevăzut un termen, creditorul nu poate să ceară plata înainte de împlinirea termenului, întrucât numai la expirarea acelui termen plata devine exigibilă.

Cu toate acestea, potrivit art. 1496 alin. (1) C. civ., „debitorul este liber să execute obligația chiar înaintea scadenței dacă părțile nu au convenit contrariul ori dacă aceasta nu rezultă din natura contractului sau din împrejurările în care a fost încheiat”.

Dacă prin lege nu se prevede altfel, dovada plății se face cu orice mijloc de probă (art. 1499 C. civ.). Cel care plătește are dreptul la o chitanță liberatorie, precum și, dacă este cazul, la remiterea înscrisului original al creanței. Remiterea înscrisului original al creanței, făcută de creditor către debitor, naște prezumția stingerii obligației prin plată.

Dacă plata se face prin virament bancar, ordinul de plată semnat de debitor și vizat de instituția de credit plătitoare prezumă efectuarea plății, până la proba contrară (art. 1504 C. civ.). Debitorul are oricând dreptul să solicite instituției de credit o confirmare, în scris, a efectuării plății prin virament. Această confirmare face dovada plății (art. 1504 C. civ.).

5.2.3. Punerea în întârziere a debitorului

Atunci când, fără justificare, debitorul nu își execută obligația și se află în întârziere, creditorul poate să ceară sau, după caz, să treacă la executarea silită a obligației.

Punerea în întârziere a debitorului poate opera de drept sau la cererea creditorului.

Potrivit art. 1522 C. civ. privind punerea în întârziere de către creditor, „(1) Debitorul poate fi pus în întârziere fie printr-o notificare scrisă prin care creditorul îi solicită executarea obligației, fie prin cererea de chemare în judecată. (2) Dacă prin lege sau prin contract nu se prevede altfel, notificarea se comunică debitorului prin executor judecătoresc sau prin orice alt mijloc care asigură dovada comunicării. (3) Prin notificare trebuie să se acorde debitorului un termen de executare, ținând seama de natura obligației și de împrejurări. Dacă prin notificare nu se acordă un asemenea termen, debitorul poate să execute obligația într-un termen rezonabil, calculat din ziua comunicării notificării”.

Cererea de chemare în judecată formulată de creditor, fără ca anterior debitorul să fi fost pus în întârziere, conferă debitorului dreptul de a executa obligație într-un termen rezonabil, calculat de la data când cererea i-a fost comunicată. Dacă obligația este executată în acest termen, cheltuielile de judecată rămân în sarcina creditorului.

Potrivit art. 1523 C. civ., privind întârzierea de drept în executarea obligației, „(1)

Debitorul se află de drept în întârziere atunci când s-a stipulat că simpla împlinire a termenului stabilit pentru executare produce un asemenea efect. (2) De asemenea, debitorul se află de drept în întârziere în cazurile anume prevăzute de lege, precum și atunci când: a) obligația nu putea fi executată în mod util decât într-un anumit timp, pe care debitorul l-a lăsat să treacă, sau când nu a executat-o imediat, deși exista urgență; b) prin fapta sa, debitorul a făcut imposibilă executarea în natură a obligației sau când a încălcat o obligație de a nu face”.

Debitorul răspunde, de la data la care se află în întârziere, pentru orice pierdere cauzată de un caz fortuit, cu excepția situației în care cazul fortuit îl liberează pe debitor de însăși executarea obligației (art. 1525 C. civ.).

Dacă debitorul nu efectuează plata de bunăvoie, creditorul poate cere executarea silită, care poate fi în natură sau prin echivalent.

Executarea silită în natură este însă o executare directă, în timp ce executarea prin echivalent este o executare denumită indirectă.

5.2.4. Executarea silită a obligațiilor

Dacă debitorul nu efectuează plata de bunăvoie, creditorul poate cere executarea silită, care poate fi în natură sau prin echivalent.

Executarea silită în natură este însă o executare directă, în timp ce executarea prin echivalent este o executare denumită indirectă.

5.2.4.1. Executarea silită în natură

Potrivit art. 1527 din noul Cod civil: „(1) Creditorul poate cere întotdeauna ca debitorul să fie constrâns să execute obligația în natură, cu excepția cazului în care o asemenea executare este imposibilă. (2) Dreptul la executare în natură cuprinde, dacă este cazul, dreptul la repararea sau înlocuirea bunului, precum și orice alt mijloc pentru a remedia o executare defectuoasă”.

În literatura juridică, executarea silită în natură este analizată ținând seama de obiectul obligației.

a) Obligația de „a da”. Dacă este vorba de o obligație al cărei obiect este o sumă de bani, executarea în natură este întotdeauna posibilă, deoarece, în principiu, chiar în ipoteza refuzului debitorului, creditorul va putea proceda la vânzarea silită a bunurilor debitorului, plata făcându-se din sumele astfel obținute.

Când obiectul obligației este un lucru determinat, transferul dreptului real asupra acestuia se realizează în baza acordului de voință al părților.

Debitorul mai are însă obligația de a preda lucrul, ceea ce constituie o obligație de a face „cuprinsă în obligația de a da” [la art. 1690 alin. (1) C. civ. se arată că „Bunul trebuie să fie predat în starea în care se afla în momentul încheierii contractului”].

b) Obligația de „a face” și „a nu face”. Dacă obligațiile care au un asemenea obiect nu sunt executate, Codul civil stabilește anumite reguli.

Astfel, la art. 1528 se arată: „(1) În cazul neexecutării unei obligații de a face, creditorul poate, pe cheltuiala debitorului, să execute el însuși ori să facă să fie executată obligația. (2) Cu excepția cazului în care debitorul este de drept în întârziere, creditorul poate să exercite acest drept numai dacă îl înștiințează pe debitor fie odată cu punerea în întârziere, fie ulterior acesteia”.

În ce privește obligația de a face, dacă executarea în natură nu este posibilă, în mod subsidiar, se poate recurge la executarea prin echivalent. Cum însă manu militari nu este posibilă o constrângere directă a debitorului la executarea unei asemenea obligații, căci s-ar aduce atingere libertății individuale, creditorului îi rămâne dreptul la dezdăunare [art. 1386 alin. (1) C. civ.] .

Potrivit art. 1528 C. civ.: „(1) În cazul neexecutării unei obligații de a face, creditorul poate, pe cheltuiala debitorului, să execute el însuși ori să facă să fie executată obligația. (2) Cu excepția cazului în care debitorul este de drept în întârziere, creditorul poate să exercite acest drept numai dacă îl înștiințează pe debitor fie odată cu punerea în întârziere, fie ulterior acesteia”.

În fine, „în cazul neexecutării unei obligații de a nu face, creditorul poate cere instanței încuviințarea să înlăture ori să ridice ceea ce debitorul a făcut cu încălcarea obligației, pe cheltuiala debitorului, în limita stabilită prin hotărâre judecătorească” (art. 1529 C. civ.).

Art. 1536 C. civ., referitor la daunele moratorii în cazul obligațiilor de a face, dispune: „În cazul altor obligații decât cele având ca obiect plata unei sume de bani, executarea cu întârziere dă întotdeauna dreptul la daune-interese egale cu dobânda legală, calculată de la data la care debitorul este în întârziere asupra echivalentului în bani al obligației, cu excepția cazului în care s-a stipulat o clauză penală ori creditorul poate dovedi un prejudiciu mai mare cauzat de întârzierea în executarea obligației”.

5.2.4.2. Executarea prin echivalent

Dacă executarea directă (executarea silită în natură) nu este posibilă, se recurge la dezdăunarea creditorului care, conform art. 1530 C. civ., „are dreptul la daune-interese pentru repararea prejudiciului pe care debitorul i l-a cauzat și care este consecința directă și necesară a neexecutării fără justificare sau, după caz, culpabile a obligației”.

Doctrina deosebește, de regulă, daunele-interese (despăgubirile) compensatorii, care se acordă în cazul în care paguba suferită de creditor izvorăște din neexecutarea, executarea incompletă sau defectuoasă a prestațiilor datorate de debitor, de daunele-interese (despăgubirile) moratorii, care reprezintă compensarea prejudiciului suferit de creditor datorită executării cu întârziere a obligațiilor sale.

Conform art. 1535 alin. (1) C. civ.: „În cazul în care o sumă de bani nu este plătită la scadență, creditorul are dreptul la daune moratorii, de la scadență până în momentul plății, în cuantumul convenit de părți sau, în lipsă, în cel prevăzut de lege, fără a trebui să dovedească vreun prejudiciu. În acest caz, debitorul nu are dreptul să facă dovada că prejudiciul suferit de creditor ca urmare a întârzierii plății ar fi mai mic”.

Repararea prejudiciului cauzat creditorului prin neexecutarea fără justificare sau, după caz, culpabilă a obligației se realizează în cadrul mecanismelor răspunderii civile.

Dacă obligațiile debitorului izvorăsc din contract, ne aflăm în domeniul răspunderii contractuale. Dacă se pune problema reparării prejudiciului provocat prin săvârșirea unor fapte ilicite extracontractuale, răspunderea este delictuală.

În doctrină se admite principiul potrivit căruia răspunderea delictuală constituie dreptul comun al răspunderii civile și, în consecință, regulile acesteia se vor aplica în toate situațiile în care ne aflăm în prezența unor obligații contractuale.

5.3. Rezumat

Executarea obligațiilor constituie realizarea concretă a conținutului acestora. Aceasta se realizează de bunăvoie sau sub presiunea puterii judecătorești.

5.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

Prezentați situații concrete de executare a obligațiilor în natură și, respectiv, prin echivalent.

5.5. Bibliografie recomandată

1. M.ULIESCU, Coordonator, *Noul Cod civil. Comentarii*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011
2. C. Turianu, A. Duțu, *Drept civil. Compendiu*, Universul Juridic, București, 2016;
3. A. Duțu, *Fundamentele Dreptului Civil*, Universul Juridic, București, 2018;
4. Orice curs de drept civil al unui autor consacrat dedicat materiei.

Capitolul 6. Răspunderea civilă contractuală

6.1. Introducere

În cadrul acestui capitol sunt prezentate situațiile în care nerespectarea obligațiilor contractuale generează un prejudiciu pentru una dintre părțile acestuia, interveniind, în acest sens, dispozițiile referitoare la reparațiile contractuale.

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de aproximativ 2 ore.

6.2. Conținut

6.2.1. Noțiunea de răspundere civilă contractuală

6.2.2. Clauzele exoneratoare de răspundere contractuală

6.2.3. Condițiile răspunderii civile contractuale

6.2.1. Noțiunea de răspundere civilă contractuală

Potrivit art. 1350 din Codul civil: „(1) Orice persoană trebuie să își execute obligațiile pe care le-a contractat. (2) Atunci când, fără justificare, nu își îndeplinește această îndatorire, ea este răspunzătoare de prejudiciul cauzat celeilalte părți și este obligată să repare acest prejudiciu, în condițiile legii”.

Literatura juridică definește răspunderea contractuală ca fiind obligația debitorului de a repara prejudiciul cauzat creditorului prin neexecutarea, executarea necorespunzătoare sau cu întârziere a obligațiilor născute dintr-un contract, întrucât această violare a contractului îi este imputabilă . O atare viziune este preluată și se regăsește și în reglementările Codului civil în vigoare.

Pentru a delimita domeniul de aplicare al răspunderii contractuale este necesar să se determine condițiile, necesare și suficiente, pentru nașterea acestei răspunderi.

În primul rând, pentru ca răspunderea să fie contractuală, trebuie să (pre)existe un contract.

După cum rezultă din prevederile art. 1350 C. civ., răspunderea contractuală ia naștere pentru încălcarea obligațiilor conținute în contract. Răspunderea pentru prejudiciile cauzate în faza precontractuală, de exemplu, pentru revocarea ofertei înainte de termenul la care ofertantul s-a obligat a o menține, este o răspundere civilă delictuală și nu contractuală . Tot astfel, pentru încălcarea unei obligații extracontractuale, răspunderea este delictuală; de exemplu, în cazul în care una din părțile contractante, nemulțumită de modul în care cealaltă parte își exercită obligațiile, comite un act de violență fizică, prin care îi cauzează o vătămare a integrității corporale, răspunderea pentru prejudiciile patrimoniale suferite ca urmare a acestei vătămări va fi o răspundere delictuală și nu contractuală.

Apoi, contractul trebuie să fie valabil încheiat.

Răspunderea contractuală are un caracter derogatoriu, în sensul că este adaptată unor raporturi anterioare între păgubit și autorul faptei, născute prin acordul lor de voință, raporturi fără de care prejudiciul nu s-ar fi putut naște.

Răspunderea unui contractant față de celălalt pentru nulitatea sau anularea contractului este delictuală; astfel, nulitatea sau anularea fiind retroactivă, în măsura în care desființează efectele

contractului, în aceeași măsură nemaexistând obligații contractuale nici în trecut, nu mai poate subzista nici răspunderea generată de încălcarea unei obligații contractuale .

În fine, pentru ca răspunderea să fie contractuală, contractul trebuie să fie încheiat între păgubit și păgubitor. Având în vedere principiul relativității efectelor contractului, urmează să tragem concluzia că responsabilitatea contractuală va putea fi invocată numai de către părțile contractante. Terțele persoane, străine de contract, nu vor putea invoca răspunderea contractuală pentru acoperirea prejudiciilor pe care le-au suferit ca urmare a neexecutării ori a executării necorespunzătoare a unui contract încheiat de alte persoane. Pentru acoperirea prejudiciilor suferite, terții vor putea apela, eventual, la răspunderea civilă delictuală, în măsura în care sunt întrunite condițiile legale pentru invocarea acesteia. O atare soluție este sprijinită și de concluzia conform căreia dacă, între părți, există un act juridic (contractul), pentru terți, acesta nu este decât un fapt juridic.

6.2.2. Clauzele exoneratoare de răspundere contractuală

Potrivit art. 1351 alin. (1) din Codul civil, „dacă legea nu prevede altfel sau părțile nu convin contrariul, răspunderea este înlăturată atunci când prejudiciul este cauzat de forță majoră sau de caz fortuit”. Alin. (2) al aceluiași articol arată: „Forța majoră este orice eveniment extern, imprevizibil, absolut invincibil și inevitabil”.

Forța majoră este un eveniment imprevizibil, extern și care nu poate fi imputat unei greșeli a celui chemat să răspundă . De cele mai multe ori, forța majoră constă în evenimente naturale care ies din sfera de activitate a debitorului, evenimente precum: cutremurele, inundațiile, starea de război etc. În general, contractele pot conține clauze care tratează într-un mod mai mult sau mai puțin specific maniera în care părțile înțeleg să acționeze ori să fie obligate sau îndreptățite la a face, a nu face sau a da ceva în situații excepționale, precum în caz de forță majoră.

Se pot reține două deosebiri de esență între clauza penală și clauza de forță majoră:

- a) clauza penală este convenția prin care părțile contractante determină anticipat penalitatea ce urmează a fi plătită de debitor în caz de neexecutare, executare defectuoasă ori executare cu întârziere a obligației contractuale, în timp ce clauza de forță majoră exonerează debitorul contractual de executarea obligației, în cazul apariției evenimentului neprevăzut;
- b) clauza penală presupune constatarea de către creditor a neîndeplinirii obligației contractuale, în acest caz proba nefiind necesară, în timp ce aplicarea clauzei de forță majoră are la bază proba făcută de debitor, prin care demonstrează imposibilitatea executării obligațiilor prevăzute în contract, datorită apariției obstacolului imprevizibil și insurmontabil .

Potrivit art. 1351 alin. (3) și 4 C. civ.: „(3) Cazul fortuit este un eveniment care nu poate fi prevăzut și nici împiedicat de către cel care ar fi fost chemat să răspundă dacă evenimentul nu s-ar fi produs. (4) Dacă, potrivit legii, debitorul este exonerat de răspundere contractuală pentru un caz fortuit, el este, de asemenea, exonerat și în caz de

Art. 1353 C. civ. stabilește: „Cel care cauzează un prejudiciu prin chiar exercițiul drepturilor sale nu este obligat să îl repare, cu excepția cazului în care dreptul este exercitat abuziv”. Potrivit art. 1354 C. civ., „victima nu poate obține repararea prejudiciului cauzat de persoana care i-a acordat ajutor în mod dezinteresat sau de lucrul, animalul ori edificiul de care s-a folosit cu titlu gratuit decât dacă dovedește intenția sau culpa gravă a celui care, potrivit legii, ar fi fost chemat să răspundă”.

6.2.3. Condițiile răspunderii civile contractuale

Este unanim acceptat că, pentru a fi în prezența acestui tip de răspundere, se cere întrunirea cumulativă a următoarelor condiții: fapta ilicită, prejudiciul, raportul de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu și culpa sau greșeala debitorului obligației contractuale.

A. Fapta ilicită

Fapta ilicită cauzatoare de prejudicii în materie contractuală constă în neîndeplinirea ori în îndeplinirea necorespunzătoare a unei obligații contractuale.

Neexecutarea poate fi totală sau parțială. Dacă obiectul obligației este divizibil, cuantumul despăgubirilor va fi diminuat în mod corespunzător. În schimb, neexecutarea prestației când obiectul este indivizibil are valoarea unei neexecutări totale. Neexecutarea totală îndatorează debitorul să repare integral prejudiciul.

Executarea necorespunzătoare înseamnă îndeplinirea prestației cu ignorarea clauzelor stipulate de părți. S-a apreciat că, dacă prin neexecutarea corespunzătoare a prestației, bunul devine inutilizabil (de exemplu, costumul de haine comandat este confecționat după măsuri prea mici și nu poate fi îmbrăcat), suntem, de fapt, în prezența neexecutării totale.

Executarea cu întârziere presupune faptul că debitorul și-a executat prestațiile sau este gata să le execute după împlinirea termenului definit prin contract. Dacă obligația în discuție nu putea fi îndeplinită decât până la un anumit termen (serviciul trebuia prestat de debitor într-o dată anume, cu ocazia unui eveniment), întârzierea în executare va fi calificată drept o neexecutare propriu-zisă. Rezultă că debitorul va răspunde pentru neexecutarea obligației sale contractuale.

Doctrina juridică din țara noastră a admis însă că există o răspundere contractuală pentru fapta altuia, autonomă și distinctă de răspunderea debitorului pentru fapta sa proprie.

Astfel, au fost analizate două ipoteze speciale de răspundere contractuală pentru fapta altuia: răspunderea reglementată de art. 1800 C. civ. în materia contractului de locațiune și răspunderea contractuală pentru fapta altuia în categoria grupurilor de contracte.

Alte contracte reglementate care conțin dispoziții noi normative de răspundere contractuală pentru fapta altuia: contractul de mandat, contractul de asigurare, contractul de transport etc.

B. Prejudiciul

Cerința esențială ce rezultă din art. 1530 C. civ. este substanța prejudiciului: debitorul datorează de drept daune-interese.

Prejudiciul constă în rezultatul de natură dăunătoare – urmare a neexecutării, executării necorespunzătoare sau cu întârziere a obligațiilor asumate contractual. Cele trei modalități de cauzare a prejudiciului au fost desemnate prin sintagma „neexecutare lato sensu a obligațiilor”. Neexecutarea poate genera, în egală măsură, un prejudiciu patrimonial sau un prejudiciu nepatrimonial.

a) Prejudiciul patrimonial

De regulă, prejudiciul are un caracter patrimonial (material) și deci este susceptibil de evaluare bănească. Prejudiciul moral, cauzat prin lezarea unui drept sau interes nepatrimonial, poate avea atât caracter patrimonial, cât și moral. Dar, pentru a da loc la reparare, paguba evaluată bănește trebuie să fie certă din punctul de vedere al existenței și al întinderii.

Prejudiciul actual este cert; prejudiciul viitor este cert dacă există date suficiente că se va produce și dacă poate fi evaluat în prezent. Pagubele viitoare care vor deveni certe abia după pronunțarea hotărârii judecătorești pot fi reparate pe calea unei acțiuni separate.

b) Prejudiciul nepatrimonial

Potrivit art. 1531 alin. (3) C. civ., „creditorul are dreptul și la repararea prejudiciului nepatrimonial”.

În lipsa unei reglementări legale exprese și distincte, răspunderii contractuale pentru prejudiciile nepatrimoniale îi sunt aplicabile dispozițiile și regulile prevăzute de Codul civil la reglementarea răspunderii contractuale, cu particularitatea că, spre deosebire de răspunderea patrimonială, căreia îi sunt aplicabile toate aceste prevederi legale,

răspunderii pentru prejudiciile nepatrimoniale îi sunt aplicabile numai prevederile compatibile cu natura acestor prejudicii, astfel:

- La răspunderea pentru prejudiciile nepatrimoniale, fapta prejudiciabilă constă în neexecutarea sau executarea defectuoasă ori cu întârziere a obligației de către debitor, pe când la răspunderea pentru prejudiciile patrimoniale constă numai în executarea defectuoasă a obligației; prejudiciul, pentru a fi reparabil, se cere să fie cert, actual și previzibil la prima răspundere, pe când la cea de-a doua răspundere se cere să fie cert și actual, însă nu și previzibil.

- La răspunderea pentru prejudiciile nepatrimoniale nu se poate vorbi despre daune-interese, nici moratorii, ci pur și simplu despre daune; în practică, se folosește mai ales denumirea de acțiune în repararea daunelor morale.

- Dificultatea majoră întâmpinată la realizarea răspunderii contractuale pentru prejudiciile nepatrimoniale constă în repararea prejudiciilor; iar aceasta întrucât, după cum s-a arătat, este vorba de prejudicii care nu sunt susceptibile de o reparare propriu-zisă; așa numita reparație are menirea doar de a ușura suferințele persoanelor prejudiciate sau de a le crea anumite satisfacții.

Domeniul de aplicare a răspunderii contractuale pentru prejudiciile nepatrimoniale este substanțial restrâns față de acela al răspunderii pentru prejudiciile patrimoniale.

Răspunderea contractuală pentru prejudiciile patrimoniale este de aplicare generală, în sensul că privește toate contractele și obligațiile contractuale; nerespectarea oricărui contract, prin neexecutarea sau executarea defectuoasă ori cu întârziere a obligațiilor pe care le prevede, poate cauza prejudicii patrimoniale, pe când răspunderea contractuală pentru prejudicii nepatrimoniale este de aplicare particulară, în sensul că privește numai anumite contracte și numai unele din obligațiile pe care aceste contracte le cuprind.

Asemenea contracte sunt, conform jurisprudenței, mai ales cele de transport al persoanelor și de valorificare a drepturilor de autor și inventator.

Contractul de transport al persoanelor, de pildă, poate fi sursa obligației de reparare a daunelor morale. Neexecutarea obligațiilor contractuale, stipulate potrivit clauzelor sau standardelor uzuale, permite călătorilor care au suferit vătămări corporale cauzatoare de suferințe să solicite repararea prin despăgubiri bănești a prejudiciului nepatrimonial. Instanțele de judecată au indemnizat victimele cu motivarea că întreprinderile de transport nu și-au îndeplinit obligația de a garanta protecția călătorului.

Regulamentul de transport pe căile ferate din România oferă un argument de text în sensul posibilității cauzării și, respectiv, reparării prejudiciului patrimonial născut contractual. Calea ferată răspunde pentru daunele materiale și pentru prejudiciile morale în caz de moarte, rănire sau orice altă vătămare a integrității fizice sau mintale a unui călător, provocate printr-un accident în legătură cu exploatarea feroviară. Legea admite indemnizarea a două categorii de prejudicii morale: prejudicii cauzate direct persoanei și repararea așa-numitului prejudiciu prin ricoșeu.

În categoria prejudiciilor nepatrimoniale aduse persoanei vătămate se include prejudiciul estetic, prejudiciul de agrement, prejudiciul juvenil și prejudiciul care constă în suferințe fizice și psihice.

A doua grupă de pagube reparabile cuprinde prejudiciile provocate prin decesul călătorului. Persoanele apropiate victimei și succesorii legali vor putea obține satisfacție acționând calea ferată după regulile răspunderii civile delictuale. Față de ei, contractul de transport și neîndeplinirea obligațiilor ce decurg din acesta reprezintă fapte juridice.

Angajarea răspunderii presupune existența unui contract de transport de persoane valabil, întrucât pentru fapte care precedă încheierea actului juridic sau survin după încetarea lui, căraușul răspunde delictual.

În jurisprudență s-a constatat însă că nu numai contractele de transport, ci și alte contracte cuprind dispoziții implicite de protecție a persoanelor, precum cele hoteliere, de vizionare a spectacolelor sau de organizare a jocurilor sportive; în măsura în care din executarea necorespunzătoare a acestor obligații au rezultat prejudicii, fie ele patrimoniale sau nepatrimoniale, este angajată și răspunderea contractuală pentru repararea lor.

În ce privește contractele de valorificare a drepturilor de autor și de inventator, sunt de menționat atingerile ce pot fi aduse reputației autorilor și inventatorilor prin deturnarea sau uzurparea operelor și invențiilor lor.

C. Raportul de cauzalitate

Între fapta ilicită și prejudiciu trebuie să existe relație de cauzalitate. În alți termeni, este necesar ca paguba să fie rezultatul neexecutării lato sensu a obligațiilor contractuale.

În formularea art. 1530 C. civ., relația cauzală este prezumată; debitorul este îndatorat la plata de daune-interese, în afară de cazul în care neexecutarea, executarea necorespunzătoare sau cu întârziere provin dintr-o cauză străină, care nu-i poate fi imputată.

Sintagma „cauză străină” desemnează forța majoră, fapta creditorului sau fapta unui terțe persoane. De regulă, în materie contractuală, cazul fortuit este asimilat forței majore, având ca finalitate exonerarea de răspundere [a se vedea și art. 1351 alin. (4) C. civ.].

D. Culpă (greșeala debitorului)

Art. 1547 C. civ. – „Vinovăția debitorului” – precizează că „debitorul este ținut să repare prejudiciul cauzat cu intenție sau din culpă”, iar art. 1548 C. civ. – „Prezumția de culpă” – adaugă: „Culpa debitorului unei obligații contractuale se prezumă prin simplul fapt al neexecutării”.

Pentru a fi în culpă, debitorul contractual trebuie să aibă libertatea de a decide încheierea actului juridic și de a conștientiza semnificația faptei sale ilicite .

În principiu, gradele culpei nu au relevanță pentru răspunderea debitorului. Prin excepție, aceasta are semnificație în unele contracte speciale. Dacă în ceea ce privește prezumția culpei interpretarea textului art. 1530 C. civ. este edificatoare, proba culpei contractuale cunoaște unele nuanțări.

În cazul obligațiilor de rezultat se admite că suntem în prezența culpei prezumate juris tantum. Debitorul se angajează la obținerea unui rezultat precis, determinat. De pildă, cărăușul se obligă, în condiții determinate, să transporte mărfurile la destinație. Simpla nerealizare a rezultatului la care s-a îndatorat face să se presupună culpa sa și are ca efect antrenarea răspunderii civile contractuale.

În ceea ce privește obligațiile de mijloace, debitorul nu se obligă și nu garantează obținerea rezultatului. În măsura în care el a săvârșit tot ceea ce era necesar și tot ce era capabil să facă pentru atingerea scopului urmărit, prestația se consideră executată, chiar dacă rezultatul a fost sau nu obținut. De pildă, obligația medicului de a trata bolnavul în vederea însănătoșirii. Prin urmare, medicul nu este în culpă dacă pacientul nu se însănătoșește, pentru că nu s-a obligat la atingerea acestui rezultat.

6.3. Rezumat

Remediile contractuale reprezintă formele prin care obligațiile asumate prin contract sunt executate, în vederea realizării conținutului acestuia.

6.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

- 1) În ce constituie nerespectarea obligațiilor contractuale?
- 2) Ce formă de prejudiciu poate fi cauzată prin nerespectarea obligațiilor contractuale?

6.5. Bibliografie recomandată

1. M.ULIESCU, Coordonator, *Noul Cod civil. Comentarii*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011
2. C. Turianu, A. Duțu, *Drept civil. Compendiu*, Universul Juridic, București, 2016;
3. A. Duțu, *Fundamentele Dreptului Civil*, Universul Juridic, București, 2018;
4. Orice curs de drept civil al unui autor consacrat dedicat materiei.

Capitolul 7. Executarea indirectă a obligațiilor contractuale

7.1. Introducere

În cadrul acestui capitol sunt prezentate formele în care se repară prejudiciul izvorât din neexecutarea sau executarea defectuoasă a obligațiilor asumate prin contract.

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de aproximativ 2 ore.

7.2. Conținut

7.2.1. Considerații generale

7.2.2. Daune-interese

7.2.2.1. Condițiile acordării daunelor-interese

7.2.2.2. Evaluarea daunelor interese

7.2.3. Punerea în întârziere

7.2.4. Clauza penală și arvuna

7.2.5. Rezoluțiunea, rezilierea și reducerea prestațiilor

7.2.6. Cauze justificate de neexecutare a obligațiilor contractuale

7.2.1. Considerații generale

Codul civil consacră principiul executării silite în natură a obligațiilor, principiu potrivit căruia creditorul are dreptul de a obține constrângerea debitorului la executarea în natură a obligației. Astfel, dacă debitorul nu înțelege să execute de bunăvoie obligația, creditorul poate recurge la executarea silită în natură. Prin urmare, creditorul va putea promova o acțiune în justiție, urmând ca, după admiterea cererii sale, debitorul să fie constrâns la executarea în natură a obligației.

Principiul executării silite în natură a obligațiilor este consacrat în art. 1527 C. civ., unde se dispune: „Creditorul poate cere întotdeauna ca debitorul să fie constrâns să execute obligația în natură, cu excepția cazului în care o asemenea executare este imposibilă” [alin. (1)]. „Dreptul la executare în natură cuprinde, dacă este cazul, repararea sau înlocuirea bunului, precum și orice alt mijloc pentru a remedia o executare defectuoasă” [alin. (2)].

Dacă creditorul contractual a cerut obligarea în justiție a debitorului în vederea executării silite în natură a obligației, creditorul, pe această cale, va obține exact obiectul obligației neexecutate de bunăvoie de către debitor, realizându-se tot o plată, de data aceasta silită.

7.2.2. Daune-interese

În situațiile în care debitorul nu și-a executat de bunăvoie obligațiile, repararea în natură a prejudiciului cauzat nu mai este posibilă ori creditorul nu mai este interesat de o executare în natură, creditorul poate obține executarea indirectă a obligației, o executare prin echivalent.

Creditorul are dreptul la daune-interese pentru repararea prejudiciului pe care debitorul i l-a cauzat și care este consecința directă și necesară a neexecutării fără justificare sau, după caz, culpabile a obligației. Prin urmare, dacă debitorul nu își execută obligația asumată, o execută necorespunzător sau o execută cu întârziere, creditorul are dreptul de a cere repararea prejudiciului care i-a fost cauzat. Repararea pagubei se face printr-o sumă de bani, numită despăgubire sau dezdăunare (daune-interese).

Așadar, atunci când creditorul nu obține executarea exactă a obligației, el are dreptul să fie indemnizat de prejudiciul pe care i-l pricinuieste neexecutarea. Această indemnizare poartă numele de daune-interese (daune sau dezdăunări) și constă într-o sumă de bani echivalentă cu folosul pe care i l-ar fi adus creditorului îndeplinirea exactă, totală și la timp a obligației.

Problema cu care se confruntă instanțele este aceea a evaluării și determinării acestora. Avându-se în vedere principiul înscris în art. 1531 C. civ., prejudiciul cuprinde atât pierderea suferită de creditor (*damnum emergens*), cât și beneficiul de care a fost lipsit (*lucrum cessans*). La stabilirea întinderii prejudiciului se ține seama și de cheltuielile pe care creditorul le-a făcut, într-o limită rezonabilă, pentru evitarea sau limitarea prejudiciului.

7.2.2.1. Condițiile acordării daunelor-interese

Despăgubirile urmează să fie acordate creditorului contractual din momentul angajării răspunderii civile contractuale. Daunele-interese se vor acorda, așadar, dacă sunt întrunite următoarele condiții: existența unui prejudiciu, prejudiciul să fie urmarea neexecutării lato sensu a obligațiilor contractuale, între neexecutare și prejudiciu să existe un raport de cauzalitate și datorat culpei debitorului. Pe lângă condițiile enumerate mai este necesară punerea în întârziere a debitorului și să nu existe o clauză care să înlăture răspunderea.

Potrivit art. 1533 C. civ., debitorul răspunde numai pentru prejudiciile pe care le-a prevăzut sau pe care putea să le prevadă ca urmare a neexecutării la momentul încheierii contractului, în afară de cazul în care neexecutarea este intenționată ori se datorează culpei grave a acestuia. Chiar și în acest din urmă caz, daunele-interese nu cuprind decât ceea ce este consecința directă și necesară a neexecutării obligației.

Daunele-interese se stabilesc întotdeauna în bani. Așadar, în cazul în care creditorul nu obține executarea obligației, are dreptul să obțină despăgubiri pecuniare pentru prejudiciul rezultat ca urmare a neexecutării. Și executarea necorespunzătoare sau executarea cu întârziere a obligațiilor de către debitor impune același tratament, respectiv obligarea debitorului la plata de despăgubiri bănești.

Daunele-interese compensatorii sunt despăgubiri bănești datorate creditorului pentru a-i repara prejudiciul ce i-a fost cauzat prin neexecutarea totală sau parțială ori executarea necorespunzătoare a obligațiilor de către debitor. Daunele-interese compensatorii înlocuiesc executarea în natură a obligațiilor contractuale și, pe cale de consecință, daunele-interese compensatorii nu se vor cumula niciodată cu executarea în natură. Cu alte cuvinte, debitorul nu va putea fi obligat să plătească daune-interese

compensatorii și totodată să execute în natură obligațiile contractuale.

Daunele-interese moratorii desemnează despăgubirile în bani, pe care debitorul aflat în întârziere trebuie să le plătească creditorului pentru întârzierea în executarea obligației. Potrivit art. 1535 C. civ., în cazul în care o sumă de bani nu este plătită la scadență, creditorul are dreptul la daune moratorii, de la scadență până în momentul plății, în quantumul convenit de părți sau, în lipsă, în cel prevăzut de lege, fără a trebui să dovedească vreun prejudiciu.

În cazul altor obligații decât cele având ca obiect plata unei sume de bani, executarea cu întârziere dă întotdeauna dreptul la daune-interese egale cu dobânda legală, calculate de la data la care

debitorul este în întârziere asupra echivalentului în bani a obligației, cu excepția cazului în care s-a stipulat o clauză penală ori creditorul poate dovedi un prejudiciu mai mare cauzat de întârzierea în executarea obligației.

În practica judiciară, s-a reținut că daunele-interese moratorii nu înlocuiesc executarea în natură a obligației asumate de debitor, astfel încât se pot cumula cu aceasta; în același timp, daunele-interese moratorii se pot cumula și cu daunele-interese compensatorii.

Asemănările dintre cele două categorii de daune-interese constau în aceea că atât daunele-interese moratorii, cât și daunele-interese compensatorii se stabilesc în bani și pot fi evaluate anticipat de către părțile contractuale printr-o clauză penală. Pe de altă parte, principala deosebire dintre daunele-interese compensatorii și daunele-interese moratorii constă în aceea că daunele-interese compensatorii înlocuiesc executarea în natură a obligațiilor contractuale și nu se cumulează cu aceasta, în timp ce daunele-interese moratorii se cumulează întotdeauna cu executarea în natură a obligației sau cu plata de daune-interese compensatorii.

7.2.2.2. Evaluarea daunelor interese

Modalitățile de evaluare a daunelor-interese sunt: evaluarea judiciară, legală și convențională.

A. Evaluarea judiciară

Stabilirea cuantumului valoric al daunelor-interese sau al sumei pe care debitorul contractual care nu a executat prestația, a executat-o defectuos sau cu întârziere urmează să o plătească creditorului se poate face de către instanța de judecată, în cadrul procesului judiciar.

Textele legale stabilesc trei principii potrivit cărora instanțele judecătorești urmează să stabilească cuantumul despăgubirilor atunci când se realizează o evaluare judiciară a daunelor-interese.

1. Potrivit primului principiu, stabilit de art. 1531 alin. (2) C. civ., prejudiciul suferit de către creditor cuprinde pierderea efectiv suferită (*damnum emergens*) și beneficiul nerealizat (*lucrum cessans*). Prin pierderea efectiv suferită se înțelege diminuarea patrimoniului creditorului cauzată de neexecutarea, executarea cu întârziere sau necorespunzătoare a obligațiilor contractuale de către debitor; beneficiul sau câștigul nerealizat reprezintă sporul patrimonial pe care l-ar fi obținut creditorul dacă debitorul ar

fi executat obligațiile la care s-a îndatorat.

2. Cel de-al doilea este principiul reparării prejudiciului previzibil. Potrivit acestui principiu, debitorul răspunde numai pentru prejudiciile pe care le-a prevăzut sau pe care putea să le prevadă ca urmare a neexecutării la momentul încheierii contractului, afară de cazul în care neexecutarea este intenționată ori se datorează culpei grave a debitorului. Chiar și în acest din urmă caz, daunele-interese nu cuprind decât ceea ce este consecința directă și necesară a neexecutării obligației (art. 1533 C. civ.).

3. Cel de-al treilea principiu în conformitate cu care urmează a se face evaluarea daunelor-interese de către instanța de judecată este cel potrivit căruia va fi reparat numai prejudiciul direct, care se găsește în legătură causală cu faptul care a generat neexecutarea contractului (art. 1533 C. civ.).

B. Evaluarea legală

Evaluarea legală intervine în situația în care părțile nu au stabilit o dobândă penalizatoare cu privire la prejudiciul creditorului în cazul executării cu întârziere a unei obligații pecuniare.

Evaluarea legală a daunelor-interese, așadar, se circumscrie sferei obligațiilor care au ca obiect prestația de a achita o sumă de bani. Susceptibilă de a fi executată întotdeauna în natură, această obligație generează daune-interese moratorii.

Regulile referitoare la daunele moratorii în situația obligațiilor care au ca obiect plata unei sume de bani, prevăzute de art. 1535 C. civ., sunt următoarele:

1. Quantumul daunelor-interese este cel stabilit de părți sau de lege. În cazul în care o sumă de bani nu este plătită la scadență, creditorul are dreptul la daune moratorii, de la scadență până în momentul plății, în quantumul convenit de părți sau, în lipsă, în cel prevăzut de lege, fără a trebui să dovedească vreun prejudiciu.

2. Creditorul nu trebuie să facă dovada existenței și întinderii prejudiciului cauzat prin întârzierea în executarea obligației. Legea prezumă existența unui prejudiciu cauzat de către debitor în ipoteza executării cu întârziere a obligațiilor bănești, lipsa de folosință a unei sume de bani provocând prejudiciul creditorului.

3. Daunele-interese moratorii sunt datorate, în principiu, din ziua scadenței obligației de plată. Această condiție este dedusă din textul legal, respectiv din dispozițiile alin. (1) al art. 1535 C. civ., potrivit căroră, în cazul în care o sumă de bani nu este plătită la scadență, creditorul are dreptul la daune moratorii de la scadență până în momentul plății.

Se instituie astfel, prin actualul Cod civil, principiul curgerii de drept al dobânzilor.

C. Evaluarea convențională

În raporturile contractuale, părțile au posibilitatea ca, în cuprinsul contractului sau printr-o convenție separată (ulterioară momentului încheierii contractului, dar înainte de producerea prejudiciului) să determine cu anticipație quantumul daunelor-interese datorate de debitor ca urmare a neîndeplinirii obligațiilor contractuale.

Stipularea clauzei penale asigură respectarea obligațiilor asumate prin contracte, determinându-l pe debitor să le execute corespunzător și cu bună-credință. Această „punere în gardă” exercită o presiune materială și morală asupra debitorului pentru a evita un proces între părțile contractante, proces având ca obiect stabilirea despăgubirilor datorate pentru prejudiciul cauzat creditorului prin neexecutarea obligațiilor contractuale.

Creditorul care beneficiază de clauza penală este scutit de obligația de a face dovada prejudiciului suferit din faptul neexecutării voluntare a obligației asumate prin contract. Această clauză oferă creditorului opțiunea între executarea silită în natură a obligației și executarea silită a clauzei penale. Părțile, așadar, sunt scutite de orice probă cu privire la existența și întinderea prejudiciului și, implicit, a quantumului daunelor-interese datorate de debitor. Creditorul trebuie să dovedească numai faptul neexecutării, executării defectuoase ori executării cu întârziere a prestației asumate contractual de debitor.

- Clauza penală are următoarele caractere juridice: consensual, accesoriu, sancționator și reparator.

- ☐ Caracterul consensual al clauzei penale. Potrivit art. 1538 alin. (1) din Codul civil, „clauza penală este aceea prin care părțile stipulează că debitorul se obligă la o anumită prestație în cazul neexecutării obligației principale”.

Din definiția legală a clauzei penale rezultă caracterul consensual al acesteia. Astfel, simplul acord de voință exteriorizat al părților este suficient, iar manifestarea de voință nu trebuie însoțită de niciun fel de formă cu ocazia exteriorizării ei.

- ☐ Caracterul accesoriu al clauzei penale. Clauza penală are un caracter accesoriu și, prin urmare, va urma soarta obligației principale, conform regulii *accessorium sequitur principale*.

Astfel, dacă obligația principală este nulă sau se stinge, clauza penală va fi nulă sau se stinge. În schimb, nulitatea clauzei penale nu duce la nulitatea obligației principale. În acest sens, conform art. 1538 alin. (2) C. civ. „În caz de neexecutare, creditorul poate cere fie executarea silită în natură a obligației principale, fie clauza penală”.

- ☐ Caracterul sancționator și caracterul reparator rezultă din analiza funcțiilor clauzei penale.

- Principalele funcții ale clauzei penale sunt următoarele: funcția de garanție a executării obligațiilor de către debitor; funcția de mobilizare a debitorului în executarea obligațiilor contractuale; funcția sancționatorie; funcția reparatorie.

- ☐ Funcția de garanție a executării obligațiilor de către debitor, deși nu este reglementată de lege, rezultă din motivele practice pentru care acest tip de clauză este inserată în contracte. Inserarea unei clauze penale face din aceasta un mijloc juridic de presiune asupra debitorului. Altfel spus,

creditorul, prin stipularea clauzei penale, are garanția că va primi ceea ce i se datorează de la debitorul său.

□ Funcția de mobilizare a debitorului în executarea obligațiilor contractuale. Clauza penală devine mobilizatoare pentru debitor când, în ipoteza neexecutării obligațiilor la timp sau în locul stabilit, creditorul cere debitorului atât executarea obligației principale, cât și plata penalităților (art. 1539 C. civ.)

□ Funcția sancționatorie a clauzei penale. Clauza penală sancționează faptul neexecutării ilicite a obligațiilor de către debitor. Astfel, clauza penală se înfățișează drept o pedeapsă privată contractuală .

□ Funcția reparatorie. Clauza penală are menirea de a repara prejudiciul încercat de creditor ca urmare a neexecutării, executării defectuoase ori cu întârziere de către debitor a obligațiilor asumate contractual.

Prejudiciul care urmează să fie reparat trebuie să cuprindă atât pierderea efectivă – *damnum emergens* –, cât și câștigul nerealizat pe care l-ar fi putut realiza creditorul în situația în care debitorul și-ar fi executat obligațiile – *lucrum cessans*.

7.2.3. Punerea în întârziere

A. Punerea în întârziere de către creditor

a) Manifestarea de voință a creditorului în sensul de a pretinde executarea prestației la care debitorul s-a îndatorat poartă denumirea de punere în întârziere.

În sistemul Codului nostru civil, punerea în întârziere a debitorului poate opera de drept sau la cererea creditorului (art. 1521 C. civ.) și reprezintă o condiție *sine qua non* a obligării la plata daunelor-interese.

Debitorul se află de drept în întârziere atunci când s-a stipulat că simpla împlinire a termenului stabilit pentru executare produce un asemenea efect. De asemenea, debitorul se află de drept în întârziere în cazurile anume prevăzute de lege, precum și atunci când:

- Obligația nu putea fi executată în mod util decât într-un anumit timp, pe care debitorul l-a lăsat să treacă sau când nu a executat-o imediat, deși exista urgență.

- Prin fapta sa, debitorul a făcut imposibilă executarea în natură a obligației sau când a încălcat o obligație de a nu face.

Potrivit art. 1522 C. civ., debitorul poate fi pus în întârziere printr-o notificare scrisă prin care creditorul îi solicită executarea obligației, fie prin cererea de chemare în judecată a debitorului, pentru valorificarea dreptului de creanță. Dacă prin lege sau prin contract nu se prevede altfel, notificarea se comunică debitorului prin executor judecătoresc sau prin orice alt mijloc care asigură dovada comunicării. Prin notificare trebuie să se acorde debitorului un termen de executare, ținând seama de natura obligației și de împrejurări. Dacă prin notificare nu se acordă un asemenea termen, debitorul poate să execute obligația într-un termen rezonabil calculat din ziua comunicării notificării.

Cererea de chemare în judecată formulată de creditor, fără ca anterior debitorul să fi fost pus în întârziere, conferă debitorului dreptul de a executa obligația într-un termen rezonabil, calculat de la data când cererea i-a fost comunicată. Dacă obligația este executată în acest termen, cheltuielile de judecată rămân în sarcina creditorului.

b) Efectele punerii în întârziere a debitorului

Debitorul răspunde, de la data la care se află în întârziere, pentru orice pierdere cauzată de un caz fortuit, cu excepția situației în care cazul fortuit îl liberează pe debitor de însăși executarea obligației .

B. Punerea în întârziere a creditorului

a) Cazuri de punere în întârziere a creditorului

Creditorul poate fi pus în întârziere atunci când refuză, în mod nejustificat, plata oferită în mod corespunzător sau când refuză să îndeplinească actele pregătitoare fără de care debitorul nu își poate executa obligația (art. 1510 C. civ.).

b) Efectele punerii în întârziere a creditorului

Potrivit art. 1511 C. civ., „creditorul pus în întârziere preia riscul imposibilității de executare a obligației, iar debitorul nu este ținut să restituie fructele culese după punerea în întârziere” [alin. (1)]. Creditorul este ținut la repararea prejudiciilor cauzate prin întârziere și la acoperirea cheltuielilor de conservare a bunului datorat” [alin. (2)].

7.2.4. Clauza penală și arvuna

Potrivit art. 1538 C. civ., clauza penală este „aceea prin care părțile stipulează că debitorul se obligă la o anumită prestație în cazul neexecutării obligației principale” [alin. (1)]. Clauza penală oferă avantajul de a lăsa la latitudinea părților, nu a instanței de judecată, stabilirea sumei care reprezintă despăgubirea pentru prejudiciul suferit, debitorul cunoscând astfel, de la momentul încheierii contractului, ce și cât îl costă dacă nu va îndeplini obligațiile asumate.

În ceea ce privește obiectul clauzei penale, acesta constă fie într-o sumă de bani, fie într-o altă prestație. În ce privește suma de bani, aceasta poate fi determinată sau determinabilă și poartă denumirea de penalitate. Debitorul se obligă „la o anumită prestație” ce poate să constea într-o sumă de bani sau alte bunuri stabilite de părțile contractante.

Creditorul care beneficiază de clauza penală este scutit de obligația de a face dovada prejudiciului suferit din faptul neexecutării voluntare a obligației principale. Această clauză oferă creditorului opțiunea între executarea silită în natură a principalei obligații și executarea silită a clauzei penale. Creditorul trebuie să dovedească numai faptul neexecutării, executării defectuoase ori a executării cu întârziere a prestației asumate contractual de debitor.

Clauza penală convenită după intrarea în vigoare a actualului Cod civil produce efectele prevăzute de acesta, indiferent de data nașterii obligației principale:

„În caz de neexecutare, creditorul poate cere fie executarea silită în natură a obligației principale, fie clauza penală [alin. (2)]. Debitorul nu se poate libera oferind despăgubirea convenită [alin. (3)]. Creditorul poate cere executarea clauzei penale fără a fi ținut să dovedească vreun prejudiciu [alin. (4)]. Dispozițiile privitoare la clauza penală sunt aplicabile convenției prin care creditorul este îndreptățit ca, în cazul rezoluțiunii sau rezilierii contractului din culpa debitorului, să păstreze plata parțială făcută de acesta din urmă. Sunt exceptate dispozițiile privitoare la arvună” [alin. (5)].

Potrivit art. 1539 C. civ. – „Cumulul penalității cu executarea în natură” –, „creditorul nu poate cere atât executarea în natură a obligației principale, cât și plata penalității, afară de cazul în care penalitatea a fost stipulată pentru neexecutarea obligațiilor la timp sau în locul stabilit. În acest din urmă caz, creditorul poate cere atât executarea obligației principale, cât și a penalității, dacă nu renunță la acest drept sau dacă nu acceptă, fără rezerve, executarea obligației”.

Art. 1540 C. civ. – intitulat marginal „Nulitatea clauzei penale” – dispune: „Nulitatea obligației principale o atrage pe aceea a clauzei penale. Nulitatea clauzei penale nu o atrage pe aceea a obligației principale [alin. (1)]. Penalitatea nu poate fi cerută atunci când executarea obligației a devenit imposibilă din cauze neimputabile debitorului” [alin. (2)].

Prin dispozițiile art. 1541 C. civ., cu denumirea marginală „Reducerea cuantumului penalității”, sunt consacrate situațiile excepționale în care instanța poate diminua clauza penală: „Instanța nu poate reduce penalitatea decât atunci când: a) obligația principală a fost executată în parte și această executare a profitat creditorului; b) penalitatea este vădit excesivă față de prejudiciul ce putea fi prevăzut de părți la încheierea contractului [alin. (1)]. În cazul prevăzut la alin. (1) lit. b), penalitatea astfel redusă trebuie însă să rămână superioară obligației principale [alin. (2)]. Orice stipulație contrară se consideră nescrisă [alin. (3)]”.

Art. 1541 alin. (1) lit. b) C. civ. este suficient de cuprinzător, însă părțile contractante nu pot prevedea care va fi atitudinea instanței în caz de neexecutare. Atunci când va constata că sunt întrunite condițiile legale pentru exercitarea prerogativei sale de a reduce clauza penală, autorul citat se întreabă dacă instanța va diminua obligatoriu penalitatea sau, pur și simplu, ar putea să considere că, în cazul concret dedus judecării, nu se impune o asemenea intervenție.

Din modul în care este formulat art. 1541 alin. (1) lit. b C. civ. rezultă că, în principiu, instanțele de judecată nu pot modifica clauza penală. Cu totul excepțional și numai în măsura în care sunt întrunite condițiile din ipoteza normei juridice, instanța de judecată ar putea modifica clauza contractuală care stabilește penalitatea. Altfel spus, instanța va putea reduce cuantumul penalității numai dacă va aprecia clauza penală ca fiind vădit excesivă comparativ cu prejudiciul ce ar putea fi prevăzut de părți la încheierea contractului.

Art. 1544 C. civ. – intitulat marginal „Arvuna confirmatorie” – dispune: „(1) Dacă, la momentul încheierii contractului, o parte dă celeilalte, cu titlu de arvună, o sumă de bani sau alte bunuri fungibile, în caz de executare arvuna trebuie imputată asupra prestației datorate sau, după caz, restituită.

(2) Dacă partea care a dat arvuna nu execută obligația fără justificare, cealaltă parte poate declara rezoluțiunea contractului, reținând arvuna. Atunci când neexecutarea provine de la partea care a primit arvuna, cealaltă parte poate declara rezoluțiunea contractului și poate cere dublul acesteia.

(3) Creditorul obligației neexecutate poate însă opta pentru executare sau pentru rezoluțiunea contractului și repararea prejudiciului potrivit dreptului comun”.

Art. 1545 C. civ. – intitulat marginal „Arvuna penalizatoare” – dispune: „Dacă în contract este stipulat expres dreptul uneia dintre părți sau dreptul ambelor părți de a se dezice de contract, cel care denunță contractul pierde arvuna dată sau, după caz, trebuie să restituie dublul celei primite”.

Iar art. 1546 C. civ. precizează: „Arvuna se restituie când contractul încetează din cauze ce nu a atrag răspunderea vreuneia dintre părți”.

7.2.5. Rezoluțiunea, rezilierea și reducerea prestațiilor

Potrivit art. 1549 C. civ. – intitulat marginal „Dreptul la rezoluțiune sau reziliere”: „(1) Dacă nu cere executarea silită a obligațiilor contractuale, creditorul are dreptul la rezoluțiunea sau, după caz, rezilierea contractului, precum și la daune-interese, dacă i se cuvin. (2) Rezoluțiunea poate avea loc pentru o parte a contractului numai atunci când executarea sa este divizibilă. De asemenea, în cazul contractului plurilateral, neîndeplinirea de către una dintre părți a obligației nu atrage rezoluțiunea contractului față de celelalte părți, cu excepția cazului în care prestația neexecutată trebuia, după circumstanțe, să fie considerată esențială”.

Rezoluțiunea poate fi dispusă de instanță, la cerere, sau, după caz, poate fi declarată unilateral de către partea îndreptățită. De asemenea, în cazurile anume prevăzute de lege sau dacă părțile au convenit astfel, rezoluțiunea poate opera deplin drept (art. 1550 C. civ.).

Potrivit art. 1551 C. civ. – intitulat marginal „Reducerea prestațiilor” –, „(1) Creditorul nu are dreptul la rezoluțiune atunci când neexecutarea este de mică însemnătate. În cazul contractelor cu executare succesivă, creditorul are dreptul la reziliere, chiar dacă neexecutarea este de mică însemnătate, însă are un caracter repetat. Orice stipulație contrară este considerată nescrisă.

(2) El are însă dreptul la reducerea proporțională a prestației sale dacă, după împrejurări, aceasta este posibilă.

(3) Dacă reducerea prestațiilor nu poate avea loc, creditorul nu are dreptul decât la daune-interese”. Contractul desființat prin rezoluțiune se consideră că nu a fost niciodată încheiat. Dacă prin lege nu se prevede altfel, fiecare parte este ținută, în acest caz, să restituie celeilalte părți prestațiile primite [art. 1154 alin. (1) C. civ.].

Potrivit art. 1553 C. civ. – intitulat marginal „Pactul comisoriu” –, „(1) Pactul comisoriu produce efecte dacă prevede, în mod expres, obligațiile a căror neexecutare atrage rezoluțiunea sau rezilierea de drept a contractului.

(2) În cazul prevăzut la alin. (1), rezoluțiunea sau rezilierea este subordonată punerii în întârziere a debitorului, afară de cazul în care s-a convenit că ea va rezulta din simplul fapt al neexecutării”.

7.2.6. Cauze justificate de neexecutare a obligațiilor contractuale

Potrivit art. 1555 C. civ.: „(1) Dacă din convenția părților sau din împrejurări nu rezultă contrariul, în măsura în care obligațiile pot fi executate simultan, părțile sunt ținute să le execute în acest fel.

(2) În măsura în care executarea obligației unei părți necesită o perioadă de timp, acea parte este ținută să execute contractul prima, dacă din convenția părților sau din împrejurări nu rezultă altfel”.

În literatura de specialitate, excepția de neexecutare a contractului este definită ca fiind un mijloc de apărare aflat la dispoziția uneia dintre părțile contractului sinalagmatic, în cazul în care i se pretinde executarea obligației ce-i incumbă, fără ca partea ce pretinde această executare să-și execute propriile-i obligații.

Totodată, excepția non adimpleti contractus este un mijloc de presiune eficient

pentru a determina executarea corelativă, fără ca acela care o invocă să se expună riscului unei executări definitive sau insolvabilității partenerului său contractual, prezentând și avantajul de a putea fi exercitat fără intervenția justiției.

Potrivit art. 1556 C. civ.: „(1) Atunci când obligațiile născute dintr-un contract sinalagmatic sunt exigibile, iar una dintre părți nu execută sau nu oferă executarea obligației, cealaltă parte poate, într-o măsură corespunzătoare, să refuze executarea propriei obligații, afară de cazul în care din lege, din voința părților sau din uzanțe rezultă că cealaltă parte este obligată să execute mai întâi.

(2) Executarea nu poate fi refuzată dacă, potrivit împrejurărilor și ținând seama de mica însemnătate a prestației neexecutate, acest refuz ar fi contrar bunei-credințe”.

Din analiza art. 1556 C. civ. rezultă, în esență, că excepția de neexecutare poate fi invocată numai în cazul obligațiilor reciproce născute exclusiv din contractele sinalagmatice; de asemenea, pentru ca excepția de neexecutare să fie legal opusă, în toate contractele sinalagmatice, este necesar ca refuzul de executare să fie de bună-credință.

De asemenea, posibilitatea invocării excepției de neexecutare trebuie să fie recunoscută și în situația în care obligațiile reciproce ale părților alcătuiesc conținutul unor raporturi juridice conexe a căror interdependență își are suportul în existența unui acord general sinalagmatic, în baza căruia au fost executate mai multe operațiuni succesive, pe temeiul unor contracte de aplicație diferite sau distincte. De pildă, cazul unui mecanic auto care refuză restituirea unui autovehicul de către clientul său pe motiv de neplată a unor reparații anterioare, în situația în care există un acord general sinalagmatic între părți privitor la repararea parcului auto al clientului.

În toate celelalte ipoteze de obligații reciproce, cum sunt acelea născute din fapte juridice, nu există bază legală pentru invocarea excepției de neexecutare; refuzul de executare, în atare situații, va putea avea ca temei doar dreptul de retenție, dacă sunt îndeplinite cerințele sale de existență.

Potrivit art. 1557 C. civ.: „(1) Atunci când imposibilitatea de executare este totală și definitivă și privește o obligație contractuală importantă, contractul este desființat de plin drept și fără vreo notificare, chiar din momentul producerii evenimentului fortuit. Dispozițiile Art. 1274 alin. (2) sunt aplicabile în mod corespunzător. (2) Dacă imposibilitatea de executare a obligației este temporară, creditorul poate suspenda executarea propriilor obligații ori poate obține desființarea contractului. În acest din urmă caz, regulile din materia rezoluțiunii sunt aplicabile în mod corespunzător”.

7.3. Rezumat

Repararea prejudiciului contractual se realizează, în principiu, în natură, ceea ce nu împiedică creditorul să solicite debitorului și acoperirea prejudiciile secundare cauzate de neexecutarea la timp a obligațiilor contractuale.

7.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

- 1) Prezentați diferența dintre *damnum emergens* și *lucrum cessans*.
- 2) Prezentați cum funcționează clauza penală.

7.5. Bibliografie recomandată

1. M.ULIESCU, Coordonator, *Noul Cod civil. Comentarii*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011
2. C. Turianu, A. Duțu, *Drept civil. Compendiu*, Universul Juridic, București, 2016;
3. A. Duțu, *Fundamentele Dreptului Civil*, Universul Juridic, București, 2018;
4. Orice curs de drept civil al unui autor consacrat dedicat materiei.

7.6. Teme de control

Realizați un referat de maximum 5 pagini în care să tratați Diferențele dintre răspunderea contractuală și răspunderea extracontractuală (delictuală).

Capitolul 8. Transmiterea și transformarea obligațiilor

8.1. Introducere

În cadrul acestui capitol sunt prezentate modalitățile în care se poate modifica un raport obligațional, atât din perspectiva părților, cât și a naturii sale.

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de aproximativ 2 ore.

8.2. Conținut

8.2.1. Subrogația în drepturile creditorului

8.2.2. Cesiunea de creanță

8.2.3. Cesiunea de datorie

8.2.4. Cesiunea contractului

8.2.5. Transformarea obligațiilor

8.2.5.1. Novația

8.2.5.2. Delegația

8.2.1. Subrogația în drepturile creditorului

Subrogația se caracterizează, în principal, prin ideea de înlocuire fie a unui lucru cu un alt lucru, în care caz subrogația se numește reală, fie a unei persoane cu alta, când subrogația este personală. Remarcăm că noul Cod civil a reținut termenul de subrogație strict în privința persoanelor, în materia bunurilor fiind utilizat termenul de înlocuire.

Subrogația este acea formă de transmitere legală sau convențională a unui drept de creanță, cu toate garanțiile și accesoriile sale, către un terț care a plătit pe creditorul inițial, în locul debitorului .

Art. 1593 alin. (1) C. civ. arată că „oricine plătește în locul debitorului poate fi subrogat în drepturile creditorului, fără a putea însă dobândi mai multe drepturi decât acesta”. Prin urmare, subrogatul (sovens) dobândește creanța (pe care a plătit-o) cu toate garanțiile și accesoriile ei; acesta este efectul principal al subrogației prin plată.

Oricare ar fi izvorul subrogației prin plată (legea sau convenția), efectele ei sunt aceleași: ea constituie în același timp o plată și o înlocuire. Subrogatul ia locul creditorului plătit, dar numai fiindcă l-a plătit și numai în măsura în care l-a plătit.

Ea are un efect translativ, în sensul că transmite creanța de la creditorul plătit (în privința căruia creanța s-a stins) la subrogat; acesta din urmă este pus în situația juridică a creditorului plătit (inițial).

Creanța astfel dobândită păstrează aceeași natură (civilă, comercială), aceleași caractere, cu aceleași drepturi pe care le avea și creditorul inițial; de pildă, dacă era creanța unui vânzător, care avea acțiunea în rezoluțiune, această acțiune aparține și subrogatului.

Așadar, subrogatul are, împotriva debitorului, atât acțiunea sa proprie, determinată de raporturile sale cu debitorul (și care poate fi, după împrejurări, o acțiune izvorând din contractul de împrumut

sau de mandat, din gestiunea de afaceri sau din îmbogățirea fără just temei), cât și acțiunea creditorului plătit.

Subrogația operează numai în măsura plății efectuate; întrucât subrogatul ia locul creditorului numai fiindcă l-a plătit pe acesta, subrogația fiind un efect al plății datoriei altuia, el nu ia locul creditorului și nu are beneficiul creanței decât în măsura necesară pentru a recupera prețul pe care l-a plătit efectiv.

8.2.2. Cesiunea de creanță

Cesiunea de creanță este o convenție prin care se realizează transmiterea unei creanțe între cedent și cesionar, acesta din urmă devenind astfel titularul dreptului de creanță, care rămâne neschimbat cu toate accesoriile sale.

Avantajele pe care le prezintă această formă de transmitere a obligațiilor sunt cunoscute; astfel, cedentul poate obține imediat suma de bani de care are nevoie, înlăturând toate neajunsurile ce ar putea întâmpina așteptând să fie plătit de către debitor. La rândul său, cesionarul are posibilitatea de a obține unele avantaje, întrucât poate să cumpere creanța la un preț mai mic decât valoarea sa nominală.

Potrivit art. 1573 C. civ., cu privire la forma cesiunii, „(1) Creanța este cedată prin simpla convenție a cedentului și a cesionarului, fără notificarea debitorului. (2) Consimțământul debitorului nu este cerut decât atunci când, după împrejurări, creanța este legată în mod esențial de persoana creditorului”.

Cesiunea de creanță, fiind un contract, trebuie să îndeplinească toate condițiile de validitate a contractelor. Dar, cum prin intermediul ei se pot realiza diferite operații juridice (vânzare, dare în plată, donație etc.), cesiunea trebuie să îndeplinească și condițiile de formă specifice acestora.

Cu privire la obiect, se poate spune că, în principiu, toate creanțele sunt cesibile, nu numai cele care au ca obiect o sumă de bani. Astfel, pot forma obiectul unei cesiuni creanțele care au ca obiect dreptul născut dintr-o promisiune de a vinde sau dintr-un contract de locație; creanțele afectate de modalități – termen sau condiție – care există în patrimoniul creditorului cedat precum și creanțele viitoare.

Există însă și unele categorii de creanțe care sunt incesibile, cum sunt pensiile de întreținere și altele asemenea. Potrivit art. 1569 C. civ., „(1) Nu pot face obiectul unei cesiuni creanțele care sunt declarate netransmisibile de lege. (2) Creanța ce are ca obiect o altă prestație decât plata unei sume de bani poate fi cedată numai dacă cesiunea nu face ca obligația să fie, în mod substanțial, mai oneroasă”.

Cesiunea de creanță produce efectele actelor juridice care se înfăptuiesc prin intermediul ei – vânzare, dare în plată, donație etc. Dar, în afară de acestea, cesiunea de creanță produce unele efecte specifice.

a) Între părți. Regula este că o cesiune de creanță, încă din momentul acordului de voință, transferă cesionarului însăși creanța, adică toate drepturile pe care cedentul le avea împotriva debitorului cedat; așadar, cesiunea operează trecerea dreptului de creanță în patrimoniul cesionarului.

Cesonarul devine creditor în locul cedentului, subrogându-se în toate drepturile acestuia; creanța rămâne neschimbată, în sensul că își păstrează natura sa (civilă sau comercială) și garanțiile (ipoteca, privilegiile, fideiusiunea).

b) Față de terți. În această materie, sunt terți toate persoanele care nu au fost parte la contractul de cesiune.

Debitorul cedat, care este străin de încheierea contractului de cesiune, are un interes netăgăduit să cunoască cesiunea, deoarece trebuie să știe cui trebuie să plătească în mod valabil.

8.2.3. Cesiunea de datorie

Cesiunea de datorie este convenția prin care un debitor (cedent) transmite datoria sa unei alte persoane (cesionar), care se obligă în locul său față de creditor.

Prin simetrie cu cesiunea de creanță, cesiunea de datorie ar urma să se realizeze fără consimțământul creditorului cedat, căruia i s-ar notifica doar contractul de cesiune intervenit între cei doi debitori succesivi. Art. 1599 C. civ. prevede două modalități de transmitere a datoriei, după cum urmează: „a) fie printr-un contract încheiat între debitorul inițial și noul debitor, sub rezerva dispozițiilor art. 1. 605; b) fie printr-un contract încheiat între creditor și noul debitor, prin care acesta din urmă își asumă obligația”.

Este însă afară de orice îndoială că respectarea drepturilor nu permite schimbarea debitorului dintr-un raport de obligație fără consimțământul creditorului. Nu se poate concepe deci să i se dea creditorului, fără voia lui, un alt debitor. Astfel, art. 1605 C. civ., sus-menționat, se stabilește că „preluarea datoriei convenită cu debitorul își va produce efectele numai dacă creditorul își dă acordul”.

Prin analogie cu cesiunea de creanță, și în cazul cesiunii de datorie, noul debitor poate opune creditorului toate mijloacele de apărare pe care le-ar fi putut opune debitorul inițial, în afară de compensație sau orice altă excepție de ordin personal a acestuia.

În fine, ca un mijloc de apărare a drepturilor creditorului, art. 1601 C. civ. dispune că „debitorul inițial nu este liberat prin preluarea datoriei, dacă se dovedește că noul debitor era insolubil la data când a preluat datoria, iar creditorul a consimțit la preluare, fără a cunoaște această împrejurare”.

8.2.4. Cesiunea contractului

Cesiunea convențională a contractului este o convenție bipartită încheiată numai între cedent și cessionar, prin care se cesionează un contract sinalagmatic ale cărui efecte nu sunt epuizate în momentul cesiunii.

Un contract deja executat nu poate păstra nicicând calitatea de a putea fi transmis. Într-adevăr, în principiu, cesiunea de contract nu poate purta decât asupra unui contract cu executare succesivă ori unui contract cu executare uno ictu ale cărui efecte principale nu au fost încă epuizate .

Cedatul, titularul de drepturi și obligații prevăzute în contractul cedat, este partea care nu participă la cesiune, dar asupra căreia se răsfrâng efectele cesiunii realizate între cedent și cessionar.

Cesiunea de contract s-ar putea justifica doar prin utilitatea sa socială și economică, atât timp cât prin această operațiune juridică s-ar putea evita rezoluțiunea sau rezilierea contractului respectiv ale cărui efecte nu au fost epuizate la data cesiunii.

8.2.5. Transformarea obligațiilor

Transformarea obligațiilor implică ideea de ruptură, de discontinuitate obligațională. Astfel, o obligație poate fi supusă unui mecanism convențional din care să rezulte o obligație modificată, raportat la cea inițială, numită și primitivă. Mecanismele clasice prin care se asigură transformarea obligațiilor sunt novația și delegația.

8.2.5.1. Novația

Prin novație, o obligație se stinge și este înlocuită cu una nouă; efectele obligației vechi se transformă în efectele obligației noi, născută prin novație (art. 1609 C. civ.).

Novația poate fi obiectivă și subiectivă.

a. Novația obiectivă se produce între creditorul și debitorul obligației inițiale prin schimbarea obiectului, cauzei sau modalităților care o afectează. Astfel, în locul unei sume de bani, se poate

conveni ca debitorul să execute o altă prestație, sau se poate schimba condiția care afecta obligația inițială.

b. Novația subiectivă se produce prin schimbarea debitorului sau creditorului obligației. Are loc în cazul în care un terț se angajează față de creditor să plătească datoria.

Novația trebuie să îndeplinească toate condițiile de validitate ale contractelor și câteva condiții speciale (art. 1609-1614 C. civ.).

- atât obligația veche, cât și obligația nouă să fie valabile;
- noua obligație să conțină un element nou, care poate să conștă în schimbarea debitorului sau creditorului, schimbarea obiectului sau a acuzei obligației vechi;
- să existe intenția părților de a nova (animus novandi), iar voința acestora să fie clar exprimată și să rezulte evident din act;
- părțile să aibă capacitatea de a nova: debitorul trebuie să aibă capacitatea de a se obliga, iar creditorul să aibă capacitatea de a dispune.

Efectul novației constă în stingerea obligației vechi și înlocuirea acesteia cu una nouă. Potrivit principiului accesorium sequitur principale, se sting și toate garanțiile și accesoriiile ce însoțesc obligația veche, în afară de cazul în care părțile convin ca noua obligație să fie garantată prin garanțiile celei vechi (art. 1611 C. civ.).

Între părți se naște un nou raport juridic obligațional.

8.2.5.2. Delegația

Delegația este o convenție prin care un debitor (delegantul) aduce creditorului său (delegatarul) angajamentul unui alt debitor (delegatul), alături de el sau în locul lui.

Delegația prezintă interes practic în situația în care delegantul este debitor al delegatarului și creditor al delegatului. Pentru a evita o dublă plată (a delegatului către delegant și a delegantului către delegatar), se recurge la operațiunea delegației

Delegația este de două feluri: perfectă și imperfectă.

a. Delegația perfectă se caracterizează prin aceea că delegatarul descarcă printr-o declarație expresă pe delegant, obligația fiind executată de către delegat.

b. Delegația imperfectă se caracterizează prin aceea că delegantul nu este eliberat de obligație, astfel încât creditorul inițial va avea doi debitori – delegantul și delegatul.

Se distinge după cum delegația este perfectă sau imperfectă.

La delegația perfectă, obligația delegantului față de delegatar se stinge fiind înlocuită de obligația delegatului. Există totuși două situații în care obligația delegantului se menține față de delegatar:

- când delegatarul și-a rezervat expres dreptul de a urmări pe delegant în caz de insolvabilitate a delegatului;
- când delegatul este insolubil în momentul delegației.

La delegația imperfectă, se adaugă un nou raport de obligație la cel deja existent. Astfel, delegatarul va avea doi debitori, delegantul și delegatul, având posibilitatea să urmărească pe oricare dintre ei sau pe amândoi, concomitent ori succesiv.

8.3. Rezumat

Legea civilă română permite modificarea raporturilor obligaționale în funcție de părțile acestuia (cesiunea de creanță sau cesiunea de datorie), dar și de conținut (prin novație sau delegație).

8.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

- 1) Prezența diferențelor dintre cesiunea de creanță și cesiunea de datorie. Exemple.
- 2) Prezența diferențelor dintre novatie și delegatie. Exemple.

8.5. Bibliografie recomandată

1. M.ULIESCU, Coordonator, *Noul Cod civil. Comentarii*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011
2. C. Turianu, A. Duțu, *Drept civil. Compendiu*, Universul Juridic, București, 2016;
3. A. Duțu, *Fundamentele Dreptului Civil*, Universul Juridic, București, 2018;
4. Orice curs de drept civil al unui autor consacrat dedicat materiei.

Capitolul 9. Stingerea obligațiilor

9.1. Introducere

În cadrul acestui capitol sunt prezentate modalitățile de stingere a obligațiilor civile. Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de aproximativ 2 ore.

9.2. Conținut

- 9.2.1. Compensația
- 9.2.2. Confuziunea
- 9.2.3. Darea în plată
- 9.2.4. Remiterea de datorie
- 9.2.5. Imposibilitatea fortuită de executare

9.2.1. Compensația

Această instituție este privită ca un procedeu asemănător plății și se caracterizează prin stingerea a două obligații reciproce, de aceeași natură, între aceleași persoane.

Dacă obligațiile sunt de valoare egală, ele se sting în întregime, iar dacă sunt de valoare inegală, ele se sting până la concurența celei mai mici.

Stingerea datoriilor reciproce se produce de drept, chiar fără știrea părților, fiind o consecință a coexistenței celor două datorii. [art. 1617 alin. (1) C. civ.].

Ca să opereze compensația, trebuie să fie îndeplinite anumite condiții, și anume: amândouă datoriile să fie certe, obiectul lor constând fie într-o sumă de bani, fie într-o cantitate de bunuri fungibile între ele; datoriile trebuie să fie lichide, adică să aibă un quantum cunoscut (o valoare exactă); datoriile trebuie să fie exigibile, deci ajunse la scadență, ceea ce înseamnă că nu pot fi afectate de modalități precum termenul și condiția; datoriile trebuie să existe, potrivit prevederilor art. 1616 C. civ., între aceleași persoane.

Compensația are efectul de a stinge creanțele reciproce ca și cum ar fi fost făcută o plată și tocmai de aceea este considerată – cum am arătat mai sus – un procedeu echivalent plății.

Ea operează de drept și stinge, deopotrivă, accesoriile creanței (privilegii, ipoteci etc.).

Dacă nu sunt întrunite condițiile pentru compensația legală, părțile pot conveni ca datoriile să fie totuși compensate, dar aceasta nu va opera retroactiv, adică nu va avea efect decât în momentul în care a intervenit înțelegerea părților.

În fine, art. 1618 C. civ. enumeră situațiile în care compensația este interzisă:

- „a) creanța rezultă dintr-un act făcut cu intenția de a păgubi;
- b) datoria are ca obiect restituirea bunului dat în depozit sau cu titlu de comodat;
- c) are ca obiect un bun insesizabil”.

9.2.2. Confuziunea

În doctrină, această instituție este privită ca un mod legal de stingere a obligațiilor, fără ca acestea să fie executate. Codul civil, la art. 1624, precizează: „Atunci când, în cadrul aceluiași raport obligațional, calitățile de creditor și debitor se întrunesc în aceeași persoană, obligația se stinge de drept prin confuziune”.

În ipoteza stingerii obligației prin confuziune este vorba de situația în care aceeași persoană este, în același timp, atât creditor, cât și debitor al unei creanțe, fapt care conduce la stingerea obligației, deoarece creditorul nu mai poate cere executarea obligației de către el însuși (art. 1624 C. civ.).

9.2.3. Darea în plată

Această instituție, denumită *datio in solutum*, liberează pe debitor – deci stinge obligația – când debitorul predă spre plată, cu acordul creditorului, un alt lucru decât cel pe care îl datora. De remarcat că actualul Cod civil reglementează darea în plată în cadrul materiei dedicate executării obligațiilor, nu în secțiunea dedicată stingerii acestora.

Consimțământul creditorului se cere deoarece, conform prevederilor art. 1492 alin. (1) C. civ.: „Debitorul nu se poate libera executând o altă prestație decât cea datorată, chiar dacă valoarea prestației oferite ar fi egală sau mai mare decât dacă creditorul consimte la aceasta. În acest din urmă caz, obligația se stinge atunci când noua prestație este efectuată”.

Așadar, darea în plată constituie un mod de plată care liberează pe debitor, dar se aseamănă și cu vânzarea – când prestația constă într-o sumă de bani dar se execută prin predarea unui lucru – și cu schimbul – când obligația privește un obiect cert și acesta este înlocuit cu un al obiect cert –, precum și cu *novatio tacita* prin înlocuirea unei obligații cu altă obligație, urmată de executarea simultană a acesteia.

9.2.4. Remiterea de datorie

Remiterea datoriei este o convenție care implică renunțarea cu titlu gratuit a creditorului de a-și valorifica drepturile izvorâte dintr-o creanță, împotriva debitorului său și totodată consimțământul debitorului. Art. 1629 stabilește că „remiterea de datorie are loc atunci când creditorul îl liberează pe debitor de obligația sa”.

Efectul instituției constă în stingerea creanței și a garanțiilor acesteia.

În cazul în care există solidaritate între debitori, se aplică dispozițiile art. 1434 C. civ. potrivit cărora remiterea de datorie făcută unuia dintre codebitorii solidari liberează pe toți ceilalți, cu excepția cazului în care creditorul și-a rezervat „anume drepturile sale în contra acestora din urmă”.

9.2.5. Imposibilitatea fortuită de executare

În cazul în care executarea datoriei a devenit imposibilă, datorită unei cauze independente de vreo culpă din partea debitorului, aceasta se poate stinge, dacă pierirea lucrului a avut loc înainte de punerea în întârziere sau, dacă a intervenit după aceasta, în ipoteza în care debitorul va dovedi că lucrul ar fi pierit și în posesia creditorului.

Stingerea obligației în asemenea împrejurări se va produce însă numai în situația în care este vorba de o imposibilitate de executare a obligațiilor de a da bunuri individual determinate, de a face ori de a nu face, dar și în cazul obligațiilor de a da bunuri de gen, deoarece acestea pot fi procurate, în principiu, totdeauna (art. 1634 C. civ.).

9.3. Rezumat

Stingerea obligațiilor implică dispariția acestora din viața civilă, fără ca conținutul și obiectul lor să se realizeze concret.

9.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

Prezentați situații practice aferente fiecărei modalități de stingere a obligațiilor.

9.5. Bibliografie recomandată

1. M. ULIESCU, Coordonator, *Noul Cod civil. Comentarii*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011
2. C. Turianu, A. Duțu, *Drept civil. Compendiu*, Universul Juridic, București, 2016;
3. A. Duțu, *Fundamentele Dreptului Civil*, Universul Juridic, București, 2018;
4. Orice curs de drept civil al unui autor consacrat dedicat materiei.

9.6. Teme de control

Realizați un referat de maximum 5 pagini în care să tratați Diferența dintre executarea și stingerea obligațiilor.

Capitolul 10. Garanțiile de executare a obligațiilor

10.1. Introducere

În cadrul acestui capitol sunt prezentate posibile modalități prin care poate fi garantată executarea obligațiilor civile.

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de aproximativ 2 ore.

10.2. Conținut

10.2.1. Noțiunea și clasificarea garanțiilor de executare a obligațiilor

10.2.2. Garanția comună a creditorilor

10.2.3. Acțiuni accesorii

10.2.4. Fideiusiunea

10.2.1. Noțiunea și clasificarea garanțiilor de executare a obligațiilor

Neexecutarea și executarea necorespunzătoare a obligațiilor asumate se pot datora nu numai refuzului de executare din partea debitorului, ci și unei multitudini de alte cauze, printre care un loc preponderent îl ocupă riscurile inerente oricărei activități. De aceea, s-a considerat că nu este suficient să fie instituită prin lege calea procedurală a executării silite a obligațiilor, ci a fost necesar să fie adoptat și un sistem complex de garanții menite să asigure nu numai executarea obligațiilor, ci și acoperirea riscurilor de executare.

Prin instituirea garanțiilor, reale sau personale, creditorul își asigură securitatea urmăririi silite, pe calea executării în natură a obligației sau prin echivalent, când executarea reală devine imposibilă. În absența unor asemenea garanții, s-a considerat că patrimoniul debitorului constituie „gajul general” al creditorului chirografar (neprivilegiat); așa fiind, creditorul nu beneficiază de un drept de urmărire asupra unui bun determinat, unica sa garanție fiind activul patrimonial al debitorului, privit în universalitatea sa.

Într-adevăr, dreptul de garanție comună a creditorilor [consacrată la art. 2324 alin. (1) C. civ.], cunoscută în doctrina anterioară Cod civil din 2011 ca „gajul general al creditorilor chirografari”, nu se confundă cu dreptul de gaj propriu-zis – drept real accesoriu dreptului de creanță, ce conferă titularului atributul de urmărire și atributul de preferință. Altfel spus, este cea mai generală garanție pentru executarea obligațiilor, care însă este insuficientă în caz de insolvabilitate a debitorului. Tocmai pentru a evita această confuzie terminologică, legiuitorul a preferat utilizarea termenului generic de „garanție comună”, în sensul că toți creditorii unui anumit debitor au dreptul la a-și satisface creanța din același patrimoniu sau masă patrimonială.

Totuși, pentru a nu-i pune pe creditori în situații dificile, și pentru că procedura falimentului neavând aplicare în materie civilă, legiuitorul a instituit o serie de garanții care previn insolvabilitatea debitorului. Astfel, legea pune la dispoziția creditorilor simpli (chirografari) mijloacele prin care să prevină starea de insolvabilitate a debitorului sau prin care să se apere față de actele frauduloase încheiate de debitor cu terțe persoane, cum ar fi: dreptul de a cere instituirea sechestrului asigurator asupra bunurilor debitorului; punerea de peceti pe bunurile debitorului și

inventarierea acestora, la moartea debitorului, evitându-se astfel sustragerea sau dosirea lor; dreptul creditorului de a interveni în procesele debitorului cu privire la bunuri din patrimoniul acestuia, în procesele de ieșire din indiviziune în care este parte debitorul etc.

Așadar, într-o viziune de ansamblu, garanțiile pot fi definite ca fiind acele mijloace juridice care, dincolo de limitele dreptului de garanție generală și în plus față de acest drept, conferă creditorului garantat anumite prerogative suplimentare, constând, de

regulă, fie într-o prioritate față de ceilalți creditori, fie în posibilitatea ca, în caz de neexecutare din partea debitorului, să urmărească o altă persoană care s-a angajat să execute obligația ce revenea debitorului (fideiusiunea).

Într-o clasificare tradițională, garanțiile se împart în raport cu izvorul și obiectul lor.

În raport cu izvorul, garanțiile sunt legale sau convenționale, după cum își au sursa în lege sau în voința părților (care, firește, trebuie să se manifeste tot în limitele legii).

În funcție de obiect, garanțiile pot fi grupate în: garanții reale și garanții personale.

Garanțiile reale constau în afectarea specială a unui bun (sau a mai multe bunuri) pentru garantarea obligației, în instituirea unui drept accesoriu, de garanție, cu privire la acel bun. Din acest drept (real) decurge, pentru creditor, atât un „drept de preferință”, cât și un „drept de urmărire”.

Garanțiile personale constau în angajamentul pe care o altă persoană (fizică sau juridică) decât debitorul principal și-l asumă față de creditor, de a executa el obligațiile în cazul în care debitorul nu o va face (este cazul „fideiusiunii”, denumită și „cauțiune”, care apare ca un accesoriu al obligației principale).

10.2.2. Garanția comună a creditorilor

Contractarea unei obligații de către o persoană produce nu numai efectul pe care l-au urmărit părțile, și anume executarea unei prestații determinate, ci și un alt efect, prevăzut la art. 2324 alin. (1) C. civ., în sensul că debitorul „răspunde cu toate bunurile sale mobile și imobile, prezente și viitoare. Ele servesc drept garanție comună a creditorilor săi”.

Textul consacră dreptul de gaj general al creditorilor chirografari. Aceasta înseamnă că cealaltă parte, creditorul, dobândește un drept de garanție asupra patrimoniului debitorului, care îi conferă deci o anumită asigurare împotriva riscului insolvabilității acestuia.

Pe de altă parte, prevederile art. 2326 C. civ. dispun că „(1) Prețul bunurilor debitorului se împarte între creditori proporțional cu valoarea creanței fiecăruia, afară de cazul în care există între ei cauze de preferință ori convenții cu privire la ordinea îndeplinirii lor. (2) Creditorii care au același rang au deopotrivă drept la plată, proporțional cu valoarea creanței fiecăruia dintre ei”. Ca atare, toți creditorii vin în concurs la urmărire, fără ca vreunul din ei să beneficieze de un drept de preferință. Cu toate acestea, un creditor chirografar, în situația în care debitorul nu și-ar executa obligația de bunăvoie, va putea solicita executarea silită (prin scoaterea la vânzare a bunurilor debitorului), luarea unor măsuri conservatorii ori să recurgă la acțiunile oblice sau pauliană.

Obiectul garanției comune îl constituie întregul patrimoniu, privit ca universalitate, și nu bunul individual determinat. Aceasta nu duce la deposedarea debitorului de bunurile sale, fiind liber să dispună de ele, putând să le înstrăineze sau să dobândească altele. Astfel, creditorul chirografar va urmări doar bunurile care se găsesc în patrimoniul debitorului la momentul executării silite, precum și bunurile ce vor intra în același patrimoniu până la realizarea integrală a creanței.

10.2.3. Acțiuni accesorii

Garanția comună este dublat de două acțiuni accesorii: acțiunea oblică sau subrogatorie și acțiunea pauliană sau revocatorie .

De regulă, creditorul folosește calea executării silite, în cazul în care debitorul refuză executarea voluntară a obligației și, mai rar, promovează acțiuni precum cele de mai sus.

Explicația s-ar putea găsi în faptul că, pentru exercitarea celor două acțiuni, se cer întrunite, cumulativ, anumite condiții indispensabile, unele obligând pe creditor la ample și minuțioase investigații privind starea patrimoniului debitorului (depistarea eventualelor creanțe ale debitorului, identificarea bunurilor înstrăinate în scopul provocării sau agravării insolabilității etc.).

În opinia unor autori, acțiunile oblice și pauliană, indirect, constituie garanții pentru creditorul neprivilegiat, capabile să-i înlesnească realizarea creanței; pe de altă parte, cele două acțiuni constituie și sancțiuni ale debitorului pasiv sau fraudulos.

A. Acțiunea oblică (subrogatorie)

Codul civil, în art. 1560 alin. (1), oferă posibilitatea creditorului neprivilegiat să exercite, în locul și în numele debitorului său, substituindu-i-se, drepturile pecuniare pe care acesta le-a neglijat cu riscul de a le pierde. Dar o astfel de acțiune nu poate fi exercitată decât dacă debitorul stă în pasivitate. De aceea, se poate spune că acțiunea oblică sancționează neglijența debitorului în exercitarea drepturilor menționate, neglijență prin care își provoacă insolabilitatea sau își micșorează elementele active ale patrimoniului.

Așadar, deși dreptul subiectiv aparține debitorului, el este valorificat de creditor, în numele debitorului, ceea ce face ca acțiunea să mai fie denumită indirectă sau subrogatorie. Cu alte cuvinte, creditorul acționează nomine debitori și nu jure proprio, astfel cum se întâmplă în cazul acțiunii pauliene.

• Domeniul de aplicare

Regula este că pe calea acțiunii oblice pot fi valorificate toate drepturile și acțiunile cu caracter patrimonial ale debitorului. Concluzia se desprinde din dispozițiile art. 1560 alin. (2) C. civ.: „Creditorul nu va putea exercita drepturile și acțiunile care sunt strâns legate de persoana debitorului”.

Excepțiile de la textul art. 1560 alin. (1) C. civ. cuprind drepturi și acțiuni fără caracter patrimonial, și anumite categorii de drepturi și acțiuni patrimoniale:

- acțiuni prin care se valorifică drepturi subiective nepatrimoniale, intim legate de persoana debitorului – acțiunile de stare civilă, acțiunile privind capacitatea persoanei;
- acțiuni care însoțesc drepturile nepatrimoniale, dar a căror exercitare presupune o apreciere subiectivă din partea titularului lor, cum ar fi: revocarea unei donații pentru ingraturitudine sau revocarea donației între soți;
- acțiuni ce privesc drepturi patrimoniale având un obiect neurmăribil – de exemplu, pensia de întreținere.

• Condițiile acțiunii oblice

Dispozițiile legale reclamă întrunirea cumulativă a trei condiții necesare intentării acțiunii oblice:

- debitorul să fie inactiv (pasiv), adică să fi neglijat sau să fi refuzat să-și exercite el însuși dreptul sau acțiunea;
- să existe pericol de insolabilitate a debitorului sau de agravare a insolabilității sale, prin pierderea dreptului neexercitat;
- creanța să fie certă, lichidă și exigibilă. Menționăm că exigibilitatea este un punct asupra cărui doctrina nu este unanimă.

• Efectele acțiunii oblice

Împrejurarea că acțiunea oblică este exercitată de creditor în numele și pe seama debitorului său atrage importante consecințe juridice:

- terțul pârât are dreptul să opună creditorului toate excepțiile și apărările pe care le-ar fi opus debitorului;
- acțiunea oblică nu antrenează indisponibilizarea bunurilor debitorului. Acesta poate dispune de ele chiar și ulterior introducerii acțiunii. Actele sale vor fi opozabile creditorului dacă nu sunt încheiate în fraudă intereselor acestuia;
- admiterea acțiunii are drept consecință evitarea diminuării patrimoniului debitorului;

- hotărârea pronunțată este opozabilă tuturor creditorilor, chiar dacă a fost exercitată doar de unul dintre ei. Explicația constă în faptul că orice valoare care se adaugă patrimoniului sporește garanția comună și proporțională a tuturor creditorilor.

B. Acțiunea pauliană (revocatorie)

Acțiunea pauliană (revocatorie) reglementată în art. 1562-1565 C. civ. este mijlocul juridic prin care creditorul solicită declararea inopozabilității față de el a actelor încheiate de către debitor în fraudă drepturilor sale.

În scopul de a apăra garanția comună a creditorilor împotriva actelor făcute de debitor în fraudă drepturilor lor, art. 1562 din Codul civil prevede: „(1) Dacă dovedește un prejudiciu, creditorul poate cere să fie declarate inopozabile față de el actele juridice încheiate de debitor în fraudă drepturilor sale, cum sunt cele prin care debitorul își creează sau își mărește o stare de insolvabilitate. (2) Un contract cu titlu oneros sau o plată făcută în executarea unui asemenea contract poate fi declarată inopozabilă numai atunci când terțul contractant ori cel care a primit plata cunoștea faptul că debitorul își creează sau își mărește starea de insolvabilitate”.

Textul consacră acțiunea pauliană rezervată creditorului ca mijloc de revocare (desființare) a actelor prin care propriul debitor își provoacă sau își agravează starea de insolvabilitate. Datorită acestei acțiuni sunt readuse în patrimoniul urmărit al debitorului bunurile pe care acesta le scosese, știrbind astfel dreptul de gaj general al creditorilor.

Acțiunea pauliană (revocatorie) are caracter personal; astfel, actul juridic încheiat de debitor în fraudă garanției comune – prin aceea că-și creează sau mărește starea de insolvabilitate – este desființat numai față de creditorul care a intentat acțiunea și în limitele prejudiciului suferit de acesta.

• Condițiile acțiunii pauliene

Pentru intentarea acțiunii pauliene (revocatorii), care-și găsește temeiul juridic în art. 1562-1565 C. civ., este însă necesară se facă dovada de către reclamant atât a unui prejudiciu actual și personal, datorită stării de insolvabilitate a debitorului ce nu permite satisfacerea creanței, cât și a faptului că actul atacat a fost făcut de debitor în fraudă creditorului. În cazul când actul fraudulos este cu titlu oneros, trebuie să se facă dovada complicității la fraudă a terțului cu care debitorul a încheiat acel act.

Exercițiul acțiunii pauliene este deci subsumat existenței:

- dreptului creditorului izvorât din creanța debitorului, caracterizată ca certă, lichidă, exigibilă și anterioară actului atacat;
- prejudiciului (eventus damni), care constă în provocarea sau agravarea insolvabilității debitorului; prin urmare, starea de insolvabilitate trebuie să fie consecința „directă și exclusivă a actului fraudulos”;
- fraudei debitorului (consilium fraudandi), care este prezentă ori de câte ori acesta își dă seama că prin încheierea actului își provoacă sau își agravează insolvabilitatea;
- complicității la fraudă (consciis fraudis) a terțului care a contractat cu debitorul printr-un act cu titlu oneros; participarea la fraudă presupune conștientizarea de către terț
- a faptului prejudicierii debitorului prin încheierea actului respectiv.

• Efectele acțiunii pauliene

În ceea ce privește efectele admiterii acțiunii pauliene față de terțul dobânditor, principalul efect îl constituie revocarea actului fraudulos. Ca urmare a revocării, creditorul va putea urmări bunul ca și cum acesta nu ar fi ieșit niciodată din patrimoniul debitorului. Revocarea este deci retroactivă.

Admiterea acțiunii pauliene indisponibilizează bunul până la încetarea executării silite a creanței pe care s-a întemeiat acțiunea pauliană.

Față de terțul dobânditor, actul va fi revocat în limitele realizării dreptului de creanță al creditorului. Valoarea lucrului care excedă nevoilor creditorului nu aparține debitorului, ci terțului dobânditor.

Admiterea acțiunii nu are efecte față de creditorii care au rămas pasivi, actul atacat continuând să-și producă efectele față de aceștia.

10.2.4. Fideiusiunea

Cunoscută sub denumirea de fideiusiune sau cauțiune, fideiusiunea este reglementată ca fiind un contract prin care o persoană (fizică sau juridică) numită fideiutor se obligă față de creditorii altei persoane să execute obligația celui pentru care garantează (art. 2280-2320 C. civ.).

În vechiul drept românesc, această garanție personală era denumită chezășie.

Sub aspectul reglementării, fideiusiunea poate fi convențională (deci nereglementată prin lege), dar sunt și cazuri când, prin lege, debitorul este obligat să aducă un fideiutor pentru garantarea obligațiilor ce-i revin sau când, potrivit legii, instanța judecătorească poate obliga pe debitor, în anumite cazuri, să aducă un fideiutor care să garanteze alături de el acoperirea eventualelor pagube ce ar putea rezulta din executarea vremelnică a unei hotărâri judecătorești privitoare la bunuri.

Fideiusiunea poate fi, așadar, de trei feluri:

- a) Fideiusiune legală, când printr-o dispoziție a legii debitorul este obligat să aducă un fideiutor.
- b) Fideiusiunea convențională (cazul cel mai frecvent întâlnit în practică), când părțile (debitorul și creditorul) cad de acord asupra necesității aducerii unui garant;
- c) Fideiusiunea judecătorească, când într-o cauză litigioasă instanța judecătorească este aceea care dispune aducerea unui fideiutor care să garanteze executarea obligației unei persoane.

Contractul de fideiusiune prezintă următoarele caractere juridice: accesorialitatea, consensualitatea, unilateralitatea și gratuitatea.

a) Accesorialitatea. Contractul de fideiusiune este accesoriu față de obligația principală pe care o are debitorul față de creditor. De aici, decurg cel puțin trei consecințe, și anume:

- fideiusiunea urmează soarta obligației principale în ceea ce privește condițiile de validitate și cauzele de stingere. În principiu, fideiusiunea nu poate exista decât în măsura în care obligația principală este validă;

- fideiusiunea nu poate întrece, ca întindere, datoria debitorului și nici nu poate fi făcută în condiții mai oneroase (art. 2289 C. civ.). Dacă este totuși contractată în condiții mai oneroase, ea rămâne valabilă prin reducere și numai în limita și condițiile obligației principale. Este posibil însă ca fideiusiunea să fie constituită numai pentru o parte a datoriei principale ori în condiții mai puțin oneroase (art. 2291 C. civ.);

- fideiusiunea nedeterminată a unei obligații principale se întinde și la toate accesoriile acestei obligații (cum sunt dobânzile), precum și la cheltuielile necesitate de urmărirea silită (art. 2290 C. civ.).

b) Consensualitatea. Contractul de fideiusiune este consensual, adică pentru încheierea sa valabilă este suficient simplul acord de voință al părților (forma scrisă este necesară pentru proba contractului încheiat, în condițiile cerute de lege pentru dovedirea oricărui act juridic). Fideiusiunea trebuie să fie expresă și nu se poate întinde peste marginile în care s-a contractat (art. 2289 C. civ.).

c) Unilateralitatea contractului de fideiusiune se manifestă prin aceea că el dă naștere la o singură obligație, cea a fideiutorului față de creditor, cu privire la garantarea obligației debitorului.

d) Gratuitatea constă în faptul că fideiutorul nu urmărește să obțină, de la creditorul cu care a încheiat convenția, o contraprestație.

Prin instituirea fideiusiunii, se produc efecte pe trei planuri: în cadrul raporturilor dintre creditor și fideiutor; în raporturile dintre fideiutor și debitorul principal și în raporturile dintre cofideiutori (dacă sunt mai mulți).

Esența fideiusiunii este că, în caz de neexecutare din partea debitorului, creditorul poate să urmărească „direct” pe fideiutor pentru executarea creanței, fără ca această urmărire să fie

condiționată de o prealabilă urmărire a debitorului principal (art. 2293 C. civ.). Dar, așa cum am arătat mai sus, obligația fideiursorului are un caracter accesoriu (subsidiar). De aici, decurge pentru fideiursor posibilitatea de a invoca totuși unele excepții în cazul urmăririi inițiate de către creditor; dintre acestea două fiind caracteristice pentru fideiusiune, și anume: „beneficiul de discuțiune” și „beneficiul de diviziune”.

Beneficiul de discuțiune este o facultate a fideiursorului care poate cere creditorului, care s-a îndreptat cu urmărirea împotriva sa, să urmărească mai întâi bunurile debitorului și numai după aceea, dacă nu se va fi îndestulat, să-l urmărească pe el (art. 2294 și 2295 C. civ.).

Pentru a fi admisă excepția beneficiului de discuțiune, se impun a fi întrunite unele condiții, și anume: cererea să fi fost formulată înainte de a se fi trecut la judecarea fondului procesului privind urmărirea fideiursorului; fideiursorul trebuie să indice creditorului bunurile debitorului principal care pot fi urmărite și să avanseze cheltuielile necesare urmăririi acestor bunuri; fideiursorul să avanseze sumele necesare urmăririi bunurilor (art. 2295 C. civ.).

Nu se poate invoca excepția beneficiului de discuțiune în următoarele cazuri: dacă fideiursorul a renunțat la facultatea ce-i este acordată de legiuitor (art. 2294 alin. (1) C. civ.) și în cazul fideiusiunii judecătorești, deoarece atunci „fideiursorul judiciar nu poate cere urmărirea bunurilor debitorului principal sau ale vreunui alt fideiursor” [art. 2294 alin. (2) C. civ.].

Beneficiul de diviziune este tot o facultate acordată de legiuitor fideiursorului pentru situația când există mai mulți fideiursori care garantează față de unul și același creditor una și aceeași datorie.

Potrivit art. 2297 C. civ., „atunci când mai multe persoane s-au constituit fideiursori ai aceluiași debitor pentru aceeași datorie, fiecare dintre ele este obligată la întreaga datorie și va putea fi urmărită ca atare, însă cel urmărit poate invoca beneficiul de diviziune, dacă nu a renunțat în mod expres la acesta”. Dar, în conformitate cu art. 2298 alin. (1) C. civ., fiecare dintre garanți (fideiursori) poate cere creditorului urmărit să dividă mai întâi acțiunea și să o reducă la partea fiecăruia. Aceasta este excepția beneficiului de diviziune.

În afara celor două excepții specifice fideiusiunii (beneficiul de discuțiune și beneficiul de diviziune), fideiursorul poate invoca și unele excepții de ordin general, ce țin de raportul juridic de fideiusiune sau de obligația principală. Printre acestea, menționăm excepțiile personale ce decurg din însuși contractul de fideiusiune, cele privind validitatea contractului, clauzele menționate în contract cu privire la întinderea garanției, termen, condiții etc.

Mai sunt și excepțiile inerente obligației debitorului principal, care se reflectă și asupra obligației accesorii de garanție a fideiursorului (cum ar fi, de exemplu, valabilitatea obligației principale, întinderea ei, clauzele contractuale privind condițiile exercitării etc.). Se exclud însă excepțiile pur personale ale debitorului principal (art. 2296 C. civ.).

b) Raporturile dintre fideiursor și debitorul principal derivă din faptul plății de către fideiursor a datoriei. Pe acest temei, fideiursorul se poate întoarce împotriva debitorului, chiar și în situația în care a garantat fără știința debitorului. Potrivit art. 2306 C. civ., „(1) Fideiursorul care s-a obligat cu acordul debitorului poate cere acestuia ceea ce a plătit, și anume capitalul, dobânzile și cheltuielile, precum și daunele-interese pentru repararea oricărui prejudiciu pe care acesta l-a suferit din cauza fideiusiunii. El poate, de asemenea, să ceară dobânzi pentru orice sumă pe care a trebuit să o plătească creditorului, chiar dacă datoria principală nu producea dobânzi. (2) Fideiursorul care s-a obligat fără consimțământul debitorului nu poate recupera de la acesta decât ceea ce debitorul ar fi fost ținut să plătească, inclusiv daune-interese, dacă fideiusiunea nu ar fi avut loc, în afară de cheltuielile subsecvente notificării plății, care sunt în sarcina debitorului”.

Temeiul juridic al acestui drept de regres al fideiursorului îl constituie, de regulă, subrogația legală în drepturile creditorului plătit [art. 1593 alin. (1) C. civ.]. Se poate însă ca temeiul juridic al acțiunii în regres să derive, după caz, dintr-un contract de mandat sau din gestiunea intereselor altei persoane.

Ce se întâmplă însă în cazul când fideiursorul, care a plătit întreaga datorie, garantase pentru mai mulți debitori care erau ținuți solidar pentru una și aceeași datorie?

Potrivit art. 2308 C. civ., „când pentru aceeași datorie sunt mai mulți debitori principali care s-au obligat solidar, fideiusorul care a garantat pentru toți are împotriva oricăruia dintre ei acțiune în restituire pentru tot ceea ce a plătit” .

Fideiusorul poate să-și piardă dreptul de regres în anumite condiții, și anume: dacă nu a înștiințat pe debitor despre efectuarea plății, astfel încât acesta din urmă plătește a doua oară [art. 2310 alin. (1) C. civ.] și dacă a plătit datoria fără să fi fost urmărit și fără să fi înștiințat pe debitor, iar acesta face dovada că ar fi avut mijloacele de stingere a datoriei invocând, de exemplu, compensația, prescripția extinctivă etc. [art. 2310 alin. (2) C. civ.].

Însă în ambele cazuri sus-menționate, fideiusorul păstrează dreptul de a cere creditorului restituirea, în tot sau în parte, a plății făcute. Fideiusiunea se poate stinge atât pe cale directă, cât și pe cale indirectă .

Pe cale directă, deci independent de soarta obligației principale, fideiusiunea se poate stinge prin modurile generale de stingere a obligațiilor, adică prin: remitere de fideiusiune (ca expresie a renunțării creditorului la garanție); prin decesul fideiusorului (art. 2319 C. civ.), confuziunea intervenită între patrimoniul creditorului și cel al fideiusorului (dar confuziunea dintre patrimoniul debitorului principal și cel al fideiusorului, cum ar fi, de exemplu, în cazul moștenirii, nu atinge fideiusiunea – art. 2314 C. civ.); când este dată în vederea acoperirii datoriei viitoare ori nedeterminate sau pentru o perioadă nedeterminată, fideiusiunea poate înceta după trei ani, prin notificarea făcută debitorului, creditorului și celorlalți fideiusori, dacă, între timp, creanța nu a devenit exigibilă (art. 2316 C. civ.); compensația opusă de fideiusor creditorului etc.

Există și un mod specific fideiusiunii, de stingere directă, și anume ipoteza în care, din culpa creditorului, fideiusorul nu ar mai avea posibilitatea să dobândească, prin plata datoriei principale, privilegiile și ipotecile de care beneficia creditorul (art. 2315 C. civ.). De exemplu, din neglijența creditorului nu au fost conservate garanțiile care asigurau creanța principală.

În mod direct, fideiusiunea se stinge ca urmare a stingerii obligației principale (datorită caracterului său accesoriu, conform regulii *accessorium sequitur principale*). Nu se va stinge însă fideiusiunea când plata a fost făcută nu de către debitor, ci de un terț, care se subrogă în drepturile creditorului plătit).

În cazul dării în plată, când creditorul primește de la debitorul principal, de bunăvoie, în plata datoriei, un imobil sau un alt lucru, fideiusiunea se stinge chiar dacă ulterior creditorul este evins din acel lucru (art. 2317 C. civ.).

Art. 2320 C. civ. menționează și un caz special, astfel că „fideiusiunea constituită în considerarea unei anumite funcții deținute de debitorul principal se stinge la încetarea acestei funcții”.

10.3. Rezumat

Pentru a garanta că o obligație va fi într-adevăr executată, debitorul beneficiază de mai multe mijloace permise de lege, fie privitoare la bunurile sale, fie implicând intervenția altor persoane.

10.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

Prezentați situații de aplicabilitate practică a mijloacelor de garantare a obligațiilor.

10.5. Bibliografie recomandată

1. M.ULIESCU, Coordonator, *Noul Cod civil. Comentarii*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011
2. C. Turianu, A. Duțu, *Drept civil. Compendiu*, Universul Juridic, București, 2016;
3. A. Duțu, *Fundamentele Dreptului Civil*, Universul Juridic, București, 2018;
4. Orice curs de drept civil al unui autor consacrat dedicat materiei.

Capitolul 11. Garanțiile reale

11.1. Introducere

În cadrul acestui capitol sunt prezentate garanțiile ce poartă asupra unor bunuri ce aparțin debitorilor.

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de aproximativ 2 ore.

11.2. Conținut

11.2.1. Gajul

11.2.2. Ipoteca

11.2.3. Privilegiile

11.2.4. Dreptul de retenție

11.2.1. Gajul

Contractul de gaj este contractul în temeiul căruia debitorul sau o terță persoană remite creditorului sau unui terț un bun mobil, corporal sau incorporeal, în vederea garantării executării unei obligații . În vechea reglementare, respectiv Codul civil din 1864, contractul de gaj era definit, sub denumirea de „amanet”, ca fiind contract prin care datornicul remite creditorului său un lucru mobil spre siguranța datoriei (art. 1865).

Potrivit noii reglementări, și anume art. 2480 din noul Cod civil, gajul poate avea ca obiect bunuri mobile corporale sau titluri negociabile în formă materializată.

În conformitate cu art. 2481 alin. (1) C. civ.: „Gajul se constituie prin remiterea bunului sau titlului către creditor sau, după caz, prin păstrarea acestuia de către creditor, cu consimțământul debitorului, în scopul garantării creanței”.

Așadar, contractul de gaj rămâne un contract real, constituirea sa având loc la momentul remiterii bunului sau titlului către creditor ori atunci când creditorul îl avea în posesie, prin păstrarea acestuia în scopul garantării obligației .

După modul în care se stabilește obligația de a constitui gajul, aceste poate fi: legal, convențional și judecătoresc.

Gajul legal este acela prin care legea obligă anumite persoane să constituie un gaj.

Gajul convențional este acela în care părțile convin asupra necesității constituirii gajului.

Gajul judecătoresc este acela în care instanța dispune instituirea sa, cum este cazul cauțiunii prevăzute în caz de execuție vremelnică (art. 1061 C. pr. civ.).

Remarcăm, în legătură cu gajul legal și judecătoresc, că și în aceste cazuri constituirea gajului se face prin contract, numai obligația de a aduce gajul este instituită prin lege ori de instanță (nefiind lăsată la înțelegerea părților).

Poate fi obiect al gajului atât un bun mobil corporal, cât și un bun incorporeal (de exemplu, o creanță pe care debitorul o are împotriva altei persoane). Fac excepție dreptul de uz și dreptul de abitație.

Condiții care privesc bunul gajat:

- bunul care face obiectul gajului trebuie să se afle în circuitul civil;
- bunul gajat trebuie remis fie creditorului, fie unui terț desemnat de părți; gajul fiind un contract real, se formează valabil prin predarea bunului.

Necesitatea remiterii lucrului rezultă din dispozițiile art. 2481 C. civ. și are drept consecință depozitarea debitorului. Se evită în acest mod eventualele acte de înstrăinare a bunului gajat de către debitorul de rea-credință. Având ca punct de plecare imperativul deplinei garantări a creditorului, s-a afirmat, pe bună dreptate, că depozitarea trebuie să fie efectivă și permanentă. Contractul de gaj este un contract accesoriu, real și unilateral.

- Caracterul accesoriu al gajului derivă din corelarea sa cu raportul principal de obligație pe care îl garantează. Așa fiind, existența, valabilitatea și stingerea contractului de gaj depind de soarta obligației principale garantate.

Gajul poate garanta obligații pure și simple sau afectate de modalitatea condiției sau a termenului, dar și obligații eventuale, care s-ar putea naște în viitor.

- Gajul (cu depozitare) este un contract real, deoarece contractul nu ia naștere decât prin remiterea efectivă a bunului gajat. Remiterea se face, de regulă, în mâna creditorului, însă nimic nu se opune ca remiterea să se facă, conform înțelegerii părților, în mâna unui terț, însărcinat cu păstrarea lucrului gajat, până la plata datoriei (art. 1688 C. civ.).

În cazul gajului fără depozitare, contractul de gaj este un contract caracterizat prin aceea că remiterea nu mai constituie o condiție de existență a sa. El este, prin urmare, tot un contract unilateral, ca și contractul de gaj cu depozitare, numai că obligația de păstrare a bunului și ținerea lui la dispoziția creditorului ca garanție revin însuși debitorului.

- Contractul de gaj este unilateral, deoarece el dă naștere unei singure obligații, aceea a creditorului de a păstra bunul, de a-l conserva și a-l restitui debitorului când acesta își va executa obligația ce-i revine, pentru a cărei garantare a constituit gajul.

Tot unilateral este și contractul de gaj fără depozitare, numai că, în acest caz, obligația de păstrare a bunului și de ținere a lui la dispoziția creditorului ca garanție revine debitorului.

Pentru constituirea gajului se cer a fi îndeplinite anumite condiții care se referă la: persoana debitorului; obiectul gajat; formalitățile necesare constituirii.

a) În ceea ce privește persoana debitorului (constituentului de gaj), se cere ca acesta să fie proprietarul bunului gajat și să aibă capacitatea de exercițiu deplină (când debitorul este minor, gajarea lucrurilor sale pentru garantarea propriei datorii este posibilă, cu încuviințarea prealabilă a autorității tutelare).

b) În ceea ce privește creditorul gajist, acesta este un detentor precar al bunului dat în gaj, născându-se în favoarea sa trei drepturi: dreptul de a deține bunul, dreptul de revendicare de la terți a bunului gajat și dreptul de preferință.

- Art. 2483 și art. 2484 din actualul Cod civil consacră expres dreptul creditorului gajist de a deține bunul gajat.

- Dreptul de a revendica bunul de la terți (prerogativa urmăririi bunului gajat) este, de asemenea, consacrat în art. 2486 din noul Cod civil, potrivit căruia: „Sub rezerva regulilor privitoare la dobândirea proprietății bunurilor mobile prin posesia de bună-credință, creditorul gajist poate să ceară restituirea bunului de la cel care îl deține, cu excepția cazului în care bunul a fost preluat de un creditor ipotecar cu rang superior sau preluarea a intervenit în cadrul procedurii de executare silită”.

Așadar, în situația în care bunul supus gajului nu mai este în posesia creditorului gajist, acesta va putea să solicite restituirea lui de la cel care-l deține, excepție făcând situațiile: a) în care sunt îndeplinite condițiile relative la dobândirea bunurilor mobile prin posesia de bună-credință (art. 937-939 din noul Cod civil); b) în care bunul a fost preluat de un creditor ipotecar cu rang superior; c) în care preluarea a intervenit în cadrul procedurii de executare silită.

Prerogativa urmăririi constă, așadar, în posibilitatea creditorului gajist de a pretinde restituirea bunului de la orice persoană care l-ar deține.

- În raport cu creditorii chirografari, dreptul de preferință conferă creditorului
- posibilitatea de a fi plătit cu prioritate din prețul bunului gajat și ulterior valorificat.

Dreptul de preferință decurge din esența oricărui drept real, iar dreptul de gaj este un drept real accesoriu alături de dreptul de ipotecă, privilegiile și dreptul de retenție.

În legătură cu bunul gajat, creditorul are anumite drepturi și obligații.

- El poate să rețină bunul gajat (dacă este gaj cu depozitare) până la achitarea datoriei.

Dacă debitorul nu-și achită datoria, creditorul poate trece la „realizarea gajului”, adică are dreptul fie să ceară instanței să-i aprobe să rețină lucrul în contul creanței, pe baza unei expertize judiciare de estimare a valorii lucrului, fie să ceară vânzarea la licitație publică a lucrului gajat, cu dreptul pentru creditor de a fi plătit, cu preferință, din prețul obținut.

Creditorul poate pierde dreptul de retenție dacă folosește bunul gajat ori dacă îl utilizează cauzând un prejudiciu debitorului.

Un alt drept al creditorului gajist este acela de revendicare a bunului din mâna oricui s-ar găsi, în temeiul titlului său rezultat din contractul de gaj (însă posesorul de bună-credință va putea opune dobândirea în temeiul art. 937 C. civ., bineînțeles cu excepțiile acolo prevăzute).

- Dat fiind faptul că este un detentor precar (debitorul păstrându-și calitatea de proprietar), creditorul răspunde după regulile de drept comun de pierderea ori deteriorarea bunului gajat, dacă aceasta s-a produs din culpa sa.

Și debitorul, la rândul său, trebuie să întoarcă creditorului toate spezele utile și cele necesare pentru conservarea bunului gajat (art. 2491 C. civ.).

Creditorul are și datoria de a restitui lucrul gajat dacă datoria i-a fost achitată.

El este însă îndreptățit să primească de la debitor cheltuielile necesare și utile pe care le-a făcut pentru conservarea lucrului, iar până la plata acestora de către debitor, creditorul are asupra lucrului un drept de retenție.

Fiind un contract accesoriu, gajul se stinge ca o consecință a încetării ori desființării obligației principale, ceea ce înseamnă că, atunci când obligația principală se stinge prin plată, compensație, remitere de datorie etc. sau când intervine nulitatea sau anularea obligației principale, se stinge și contractul de gaj.

Lăsarea gajului în mâna creditorului este considerată de unii autori ca fiind o recunoaștere permanentă a datoriei, care are drept efect întreruperea prescripției dreptului la acțiune privind obligația principală. Alți autori, dimpotrivă, cred că, dacă restituirea gajului nu este cerută într-un termen rezonabil, creditorul gajist are dreptul să ceară vânzarea gajului și să preleve din preț suma reprezentând creanța sa, inclusiv cheltuielile pe care le-a făcut.

În afară de modul de stingere a contractului de gaj, care derivă din caracterul său accesoriu, gajul se poate stinge și independent de obligația principală, prin modurile obișnuite de stingere a obligațiilor, cum ar fi, de exemplu, renunțarea creditorului la garanție, pierderea fortuită a lucrului gajat etc. (dacă lucrul gajat care a pierit era asigurat, dreptul de gaj se va exercita asupra indemnizației de asigurare). De asemenea, remiterea voluntară de către creditor a lucrului gajat are drept efect stingerea gajului.

11.2.2. Ipoteca

Art. 2343 C. civ. definește acest drept real accesoriu în modul următor: „Ipoteca este un drept real asupra bunurilor mobile sau imobile afectate executării unei obligații”.

Ca drept real, orice ipotecă are următoarele caractere juridice:

Accesorialitatea, în sensul că ipoteca însoțește obligația pe care o are debitorul față de creditor, a cărei soartă o împărtășește integral.

Potrivit art. 2344 C. civ., „ipoteca este, prin natura ei, accesorie și indivizibilă. Ea subzistă cât timp există obligația pe care o garantează și poartă în întregime asupra tuturor bunurilor grevate, asupra fiecăruia dintre ele și asupra fiecărei părți din acestea, chiar și în cazurile în care proprietatea este divizibilă sau obligațiile sunt divizibile.”

„Ipoteca nu se poate constitui decât în cazurile și cu formele prevăzute prin lege” (art. 2349 alin. (1) C. civ.).

Potrivit art. 2350 C. civ., „(1) Ipoteca poate avea ca obiect bunuri mobile sau imobile, corporale sau incorporale. (2) Ea poate greva bunuri determinate ori determinabile sau universalități de bunuri”.

Nu pot fi ipotecate bunurile inalienabile sau insesizabile (art. 2351 C. civ.).

În privința bunurilor mobile, accesorii ale unui imobil, art. 2356 alin. (1) stabilește că „pot fi ipotecate fie odată cu imobilul, fie separat”.

Potrivit art. 2357 alin. (1) C. civ., „ipoteca asupra unei universalități de bunuri se întinde asupra tuturor bunurilor cuprinse în aceasta”.

Ipoteca poate fi de două feluri: legală și convențională [art. 2349 alin. (2)].

După felul bunului care face obiectul ipotecii, aceasta poate fi imobiliară și mobilă.

Noul Cod Civil instituie o serie de prevederi comune pentru ipoteca imobiliară și ipoteca mobilă, completate însă cu dispoziții speciale pentru fiecare tip de ipotecă.

a) Ipoteca legală

Art. 2386 C. civ. prevede o serie de ipoteci legale, și anume:

„1. vânzătorul, asupra bunului imobil vândut, pentru prețul datorat; această dispoziție se aplică și în cazul schimbului cu sultă sau al dării în plată cu sultă în folosul celui care înstrăinează, pentru plata sultei datorate;

2. promitentul achizitor pentru neexecutarea promisiunii de a contracta având ca obiect un imobil înscris în cartea funciară, asupra imobilului respectiv, pentru restituirea sumelor plătite în contul acestuia;

3. cel care a împrumutat o sumă de bani pentru dobândirea unui imobil, asupra imobilului astfel dobândit, pentru restituirea împrumutului;

4. cel care a înstrăinat un imobil în schimbul întreținerii, asupra imobilului înstrăinat, pentru plata rentei în bani corespunzătoare întreținerii neexecutate; dreptul de proprietate al debitorului întreținerii nu se va înscrie în cartea funciară decât odată cu această ipotecă, dispozițiile art. 2249 aplicându-se în mod corespunzător;

5. coproprietarii, pentru plata sultelor sau a prețului datorat de coproprietarul adjudecatar al imobilului ori pentru garantarea creanței rezultând din evicțiune, asupra imobilelor ce au revenit coproprietarului ținut de o atare obligație;

6. arhitecții și antreprenorii care au convenit cu proprietarul să edifice, să reconstruiască sau să repare un imobil, asupra imobilului, pentru garantarea sumelor datorate acestora, însă numai în limita sporului de valoare realizat;

7. legatarii cu titlu particular, asupra imobilelor din moștenire cuvenite celui obligat la executarea legatului, pentru plata acestuia”.

b) Ipoteca convențională

Ipoteca convențională este aceea care ia naștere în urma convenției părților.

Actul civil de ipotecă convențională constituie o anexă a raportului juridic de obligație a contractului principal, fără de care nu-și poate găsi justificare.

Potrivit art. 2365 C. civ., ipoteca convențională „poate fi constituită numai de titularul dreptului ce urmează a fi ipotecat și care are capacitatea de a dispune de acesta”.

De regulă, constituirea ipotecii o face debitorul obligației garantate și convenția se încheie între el și creditorul său, părți în contractul de ipotecă fiind datornicul din contractul principal și creditorul său, adică debitorul garant ipotecar și creditorul ipotecar.

Nu este exclus însă ca datornicul să ceară creditorului său să accepte să fie asigurat printr-o ipotecă convențională asupra imobilului unei terțe persoane, care consimte să garanteze executarea obligației datornicului (art. 2366 C. civ.).

În fine, o altă versiune posibilă este aceea în care, pentru garantarea obligației din contractul principal, debitorul însuși împreună cu o terță persoană consimt la constituirea aceleiași ipoteci, fiecare prin afectarea unui sau unor mobile din propriul patrimoniu .

Pentru constituirea ipotecii se cer îndeplinite anumite condiții privind persoana constituentului, cerințele de formă și de publicitate.

Potrivit art. 2365 C. civ., pentru constituirea ipotecii convenționale este necesar ca cel ce o constituie să aibă capacitate deplină de exercițiu.

Tutorele poate să garanteze o obligație a minorului prin ipotecare, dar numai cu avizul consiliului de familie și autorizarea instanței de tutelă [art. 144 alin. (2) C. civ.]. În niciun caz nu poate fi garantată datoria altei persoane [art. 144 alin. (1) C. civ.].

De asemenea, cel ce constituie ipoteca trebuie să aibă calitatea de titular al dreptului ce urmează a fi ipotecat.

Cu privire la conținutul contractului de ipotecă, art. 2372 C. civ. stabilește că „(1) Ipoteca convențională nu este valabilă decât dacă suma pentru care este constituită se poate determina în mod rezonabil în temeiul actului de ipotecă. (2) Sub sancțiunea nulității, contractul de ipotecă trebuie să identifice constitutorul și creditorul ipotecar, să arate cauza obligației garantate și să facă o descriere suficient de precisă a bunului ipotecat. (3) Stipulația potrivit căreia ipoteca poartă asupra tuturor bunurilor debitorului sau asupra tuturor bunurilor prezente și viitoare ale acestuia nu constituie o descriere suficient de precisă în sensul alin. (2)”.

c) Ipoteca imobiliară

Referitor la condițiile de formă, așa cum prevede art. 2378 C. civ., contractul de ipotecă este un contract solemn, ipoteca convențională trebuind să fie încheiată prin înscris autentic, sub sancțiunea nulității absolute.

În ceea ce privește formele de publicitate, acestea constau în înscrierea ipotecii în cartea funciară (art. 2377 C. civ.).

Pentru înscrierea ipotecii convenționale, ambele părți trebuie să se prezinte (în persoană sau prin mandatar cu procură autentică) la notariat, prezentând actul de constituire a ipotecii .

Notarul dispune, prin încheiere (bineînțeles, după verificarea actului), înscrierea ipotecii, făcând mențiune pe actul original cu privire la data și numărul de ordine al înscrierii.

Nerespectarea formalităților sus-menționate este sancționată cu nulitatea înscrierii, ceea ce înseamnă că ipoteca nu va fi opozabilă și nu va căpăta rang decât în momentul înregistrării sale regulate, rangul căpătându-se din momentul în care înscrierea a fost făcută în mod valabil.

d) Ipoteca mobilă

Art. 2389 C. civ. enumeră bunuri mobile din diverse categorii care pot fi ipotecate, respectiv: creanțe bănești, conturi bancare, acțiuni și părți sociale, drepturi de proprietate intelectuală, petrolul, gazul natural și alte resurse ce urmează a fi extrase, efectivele de animale, recoltele ce urmează a fi culese, pădurile ce urmează a fi tăiate, bunuri corporale care fac obiectul unui contract de locațiune, materia primă și materialele destinate a fi consumate sau prelucrate în exploatarea unei întreprinderi, produse în curs de fabricație și produsele finite, echipamente sau instalații aferente exploatării unei întreprinderi, precum și orice alte bunuri mobile (corporale sau incorporeale).

Cu privire la publicitatea ipotecii mobiliare, art. 2413 C. civ. instituie obligația înscrierii acestora în Arhiva Electronică de Garanții Reale Mobiliare.

O inovație a noului Cod civil o constituie instituția perfectării ipotecii; astfel, pentru ca o ipotecă să fie perfectă, art. 2409 C. civ. prevede că aceasta trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- contractul de ipotecă a fost încheiat în mod valabil;
- obligația garantată a luat naștere;
- constitutorul ipotecii a dobândit drepturi asupra bunurilor mobile ipotecate;
- formalitățile cerute de lege pentru publicitatea ipotecii au fost îndeplinite.

Potrivit art. 2428 alin. (1) C. civ., „ipoteka imobiliară se stinge prin radierea din cartea funciară sau prin pierderea totală a bunului”.

În literatura juridică, se face o clasificare a cauzelor de stingere în două categorii: stingerea pe cale accesorie, ca urmare a stingerii raportului de obligație garantat, sau stingerea pe cale principală, când se stinge numai ipoteca, raportul principal de obligație rămânând în vigoare .

Cauzele de stingere pe cale accesorie presupun stingerea obligației principale prin plată, remitere de datorie, compensație, darea în plată etc. De asemenea, nulitatea sau anularea obligației principale va avea același efect.

Cauzele de stingere a ipotecilor mobiliare și de radiere a ipotecilor imobiliare sunt enumerate în art. 2428 alin. (2):

- stingerea obligației principale prin oricare dintre modurile prevăzute de lege (lit. a);
- neîndeplinirea evenimentului de care depinde nașterea obligației garantate ori îndeplinirea evenimentului de care depinde stingerea acesteia (lit. b);
- neîndeplinirea evenimentului de care depinde nașterea ipotecii ori îndeplinirea evenimentului de care depinde stingerea acesteia (lit. c);
- dobândirea de către creditor a bunului grevat (lit. d);
- renunțarea expresă sau tacită a creditorului la ipotecă (lit. e);
- în orice alte cazuri prevăzute de lege (lit. f).

11.2.3. Privilegiile

Potrivit art. 2333 alin. (1) C. civ., „privilegiul este preferința acordată de lege unui creditor în considerarea creanței sale”.

În discutarea privilegiilor nu are relevanță persoana creditorului; acest drept de preferință decurge, de regulă, din calitatea creanței, adică a cauzei sau faptului juridic din care aceasta s-a născut.

Prin art. 2335 C. civ. se stabilește o prioritate a creditorului privilegiat față de ceilalți creditori, „chiar dacă drepturile acestora s-au născut ori au fost înscrise mai înainte”.

Rangul privilegiilor se stabilește prin lege.

În Codul civil, sub aceeași denumire de „privilegii”, sunt cuprinse cauze de preferință variate și deosebite între ele, ca natură.

Unele sunt adevărate drepturi reale, întrucât conferă titularului drept de urmărire și drept de preferință (este cazul tuturor privilegiilor mobiliare și a unora dintre privilegiile speciale imobiliare, cum sunt: privilegiul creditorului gajist sau privilegiul locatorului).

Celelalte privilegii mobiliare speciale și toate privilegiile generale nu sunt drepturi reale, ci constituie simple cauze de preferință pe care legea (pornind de la calitatea creanțelor) le recunoaște unor creditori chirografari, de a avea prioritate față de alții.

Această situație dă un caracter complicat sistemului de garanții reale pe care-l reprezintă „privilegiile”.

11.2.4. Dreptul de retenție

Art. 2495 alin. (1) C. civ. definește retenția ca un adevărat drept real cu funcție de garanție, care conferă unui creditor, în același timp debitor al obligației de restituire sau predare a bunului altuia, puterea de a reține acel bun în stăpânirea sa și de a refuza restituirea sau predarea lui până când debitorul său, creditor al obligației de predare a bunului, va plăti datoria născută în legătură cu bunul respectiv.

Așadar, retenția conferă titularului său – creditor al datoriei născute în legătură cu lucrul – puterea de a reține și refuza restituirea bunului grevat până când debitorul său va stinge obligația ce s-a născut în legătură cu lucrul respectiv. Ea implică exercitarea de către retentor a unei puteri de control asupra bunului, care nu este însă de natură să-i asigure vreuna din prerogativele dreptului de proprietate (posesia, folosința sau dispoziția).

Condiția esențială a invocării și acordării dreptului de retenție este aceea ca datoria pe care deținătorul lucrului o pretinde de la creditorul restituirii să se afle în conexiune, adică să aibă legătură cu lucrul, să fie deci un debitum cum re iunctum. Dreptul de retenție nu poate fi însă acordat dacă conexiunea își are sorgintea într-un act juridic lovit de nulitate absolută sau deținerea materială a bunului este urmarea unui act samavolnic. În acest sens, art. 2496 C. civ. statuează că „(1) Dreptul de retenție nu poate fi exercitat dacă deținerea bunului provine dintr-o faptă ilicită, este abuzivă ori nelegală sau dacă bunul nu este susceptibil de urmărire silită. (2) Dreptul de retenție nu poate fi invocat de către posesorul de rea-credință decât în cazurile anume prevăzute de lege”.

De asemenea, dreptul de retenție nu poate fi conceput când deținerea lucrului are la bază încălcarea unei dispoziții imperative sau prohibitive a legii care a declarat scoase din circuitul civil anumite bunuri .

Dreptul de retenție conferă însă posibilitatea debitorului obligației de restituire sau de predare a lucrului (mobil sau imobil), de a-l reține, de a refuza restituirea lui, până când creditorul lucrului își va executa obligația ce o are către el, cu privire la acesta, plătindu-i

totodată și sumele cheltuite cu păstrarea, întreținerea ori cu îmbunătățirea lucrului.

În toate cazurile, pentru ca dreptul de retenție să fie aplicabil, se cere ca bunul referitor la care se invocă să fie proprietatea exclusivă a celui ce este debitorul deținătorului.

Rezultă că singura prerogativă pe care retenția o asigură titularului său este aceea de a conserva bunul, profilul juridic conferit acestuia fiind acela al unui detentor precar .

Întrucât creditorul retentor se află în deținerea lucrului, în sarcina sa cade obligația de a conserva bunul până la momentul restituirii lui . În aceste condiții, el va răspunde pentru pierderea sau deteriorarea pricinuită lucrului din culpa sa . Sub acest aspect, art. 2497 C. civ., intitulat marginal „Îndatoririle celui care exercită dreptul de retenție”, precizează: „Cel care exercită un drept de retenție are drepturile și obligațiile unui administrator al bunului altuia împuternicit cu administrarea simplă, dispozițiile art. 795-799 aplicându-se în mod corespunzător”.

Din conținutul aceleiași definiții rezultă că dreptul de retenție nu conferă titularului său posibilitatea de a folosi bunul grevat .

Îndeplinind o funcție asemănătoare cu excepția de neexecutare , cu care se confundă în cadrul raporturilor juridice sinalagmatice, dreptul de retenție depășește însă sfera acestor raporturi, deoarece el se aplică nu numai în ipoteza obligațiilor conexe ce își au un fundament subiectiv, dar și în cazul obligațiilor care au un fundament obiectiv.

Doctrina reține câteva caractere juridice ale dreptului de retenție:

- este un drept real de garanție imperfect, prin faptul că nu pune la dispoziția creditorului dreptul de urmărire . Potrivit art. 2498 C. civ. („opozabilitatea dreptului de retenție”), „(1) Dreptul de retenție este opozabil terților fără îndeplinirea vreunei formalități de publicitate. (2) Cu toate acestea, cel care exercită un drept de retenție nu se poate opune urmăririi silite pornite de un alt creditor, însă are dreptul de a participa la distribuirea prețului bunului, în condițiile legii”. Ca drept real, dreptul de retenție este opozabil față de terții străini de raportul juridic care l-a prilejuit, însă el nu poate fi opus creditorilor privilegiați și ipotecari anteriori intrării lucrului în deținerea retentorului, deoarece drepturile anterioare ale acestora îi sunt opozabile acestuia din urmă ;
- are caracter accesoriu față de raportul juridic principal, neavând existență autonomă, ci fiind ținut să urmeze soarta obligației pe care o garantează;
- conferă deținerea precară și nu posesia bunului; drept consecință, titularul său nu dobândește în proprietate fructele și nu poate invoca uzucapiunea ;
- este opozabil erga omnes, indiferent de natura mobilă sau imobilă a bunului grevat; - este indivizibil, neputând fi restrâns ori fracționat prin voința debitorului. Particularitatea retenției de a asigura titularului său puterea de a conserva lucrul în totalitatea lui cât timp subzistă conexitatea ce-l fundamentează desemnează tocmai indivizibilitatea sa;
- este o garanție pasivă, funcționând numai cât bunul se află în deținerea creditorului retentor. Pornind de la premisa că dreptul de retenție nu conferă un drept de urmărire și nici atributul de folosință, a fost calificat ca o garanție pasivă .

Principalul mod de stingere a dreptului de retenție îl constituie plata creanțelor de către debitor, situație în care creditorul retentor este obligat a restitui bunul reținut.

Potrivit art. 2499 alin. (1) C. civ., „dreptul de retenție încetează dacă cel interesat consemnează suma pretinsă sau oferă retentorului o garanție suficientă”.

Cum titularul dreptului de retenție nu se bucură de prerogativa urmăririi, simplul fapt al remiterii voluntare a bunului de către debitor echivalează cu stingerea lui.

Ca o consecință a caracterului său de drept accesoriu, dreptul de retenție încetează (se stinge) odată cu raportul principal de creanță pe care îl garantează și din care își trage existența . Astfel, dacă

creditorul retentor devine proprietarul bunului sau succesor cu titlu universal al debitorului, dreptul de retenție se stinge.

Decăderea creditorului din beneficiul dreptului, ca urmare a faptului că s-a folosit de bunul deținut, sau chiar renunțarea tacită a creditorului retentor constituie, de asemenea, moduri de stingere a dreptului de retenție.

În sfârșit, executarea silită poate constitui caz de stingere a dreptului de retenție, creditorul retentor fiind obligat de către instanțele de judecată să predea bunul proprietarului acestuia.

Potrivit art. 2499 alin. (2) C. civ., „Deposdarea involuntară de bun nu stinge dreptul de retenție. Cel care exercită acest drept poate cere restituirea bunului, sub rezerva regulilor aplicabile prescripției extinctive a acțiunii principale și dobândirii bunurilor mobile de către posesorul de bună-credință”.

11.3. Rezumat

11.4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

Explicați legătura dintre garanțiile reale și drepturile reale.

11.5. Bibliografie recomandată

1. M.ULIESCU, Coordonator, *Noul Cod civil. Comentarii*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011
2. C. Turianu, A. Duțu, *Drept civil. Compendiu*, Universul Juridic, București, 2016;
3. A. Duțu, *Fundamentele Dreptului Civil*, Universul Juridic, București, 2018;
4. Orice curs de drept civil al unui autor consacrat dedicat materiei.